

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MEKKÎ SÛRELERDE MÜŞRİKLERİN ÇEŞİTLİ İTİRAZLARI VE KUR'ÂN'IN
BUNLARA CEVAPLARI
(MUKÂTİL B. SÜLEYMAN ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS

İlknur TEKİN

KASIM-2022
GÜMÜŞHANE

T.C.

**GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**MEKKÎ SURELERDE MÜŞRİKLERİN ÇEŞİTLİ İTİRAZLARI VE KUR'ÂN'IN
BUNLARA CEVAPLARI
(MUKÂTİL B. SÜLEYMAN ÖRNEĞİ)**

**VARIOUS OBJECTIONS OF UNBELIEVERS IN THE MECCAN CHAPTERS
AND RESPONSES OF THE HOLY QUR'AN TO THESE VARIOUS
OBJECTIONS (THE SAMPLE OF MUQATİL B. SOLOMON)**

YÜKSEK LİSANS

İlknur TEKİN

**KASIM-2022
GÜMÜŞHANE**

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**MEKKÎ SURELERDE MÜŞRİKLERİN ÇEŞİTLİ İTİRAZLARI VE KUR'ÂN'IN
BUNLARA CEVAPLARI
(MUKÂTİL B. SÜLEYMAN ÖRNEĞİ)**

**VARIOUS OBJECTIONS OF UNBELIEVERS IN THE MECCAN CHAPTERS
AND RESPONSES OF THE HOLY QUR'AN TO THESE VARIOUS
OBJECTIONS (THE SAMPLE OF MUQATİL B. SOLOMON)**

YÜKSEK LİSANS

İlknur TEKİN

Danışman: Doç. Dr. Mustafa KAYHAN

**KASIM-2022
GÜMÜŞHANE**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “**Mekkî Surelerde Müşriklerin Çeşitli İtirazları ve Kur’an’ın Bunlara Cevapları (Mukâtil b. Süleyman Örnekliliği)**” isimli bu tezimin, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, alıntı yaptığım tüm çalışmaları kaynakçada belirttiğimi ve Gümüşhane Üniversitesi’nin lisanslı kullanıcısı olduğu intihal yazılım programı ile Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nün belirlediği kıstaslara uygun olarak raporladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

25/11/2022

.....
İlknur TEKİN

TEŞEKKÜR

Çalışmamın başından sonuna kadar her türlü aşamasında görüş ve uyarılarından istifade ettiğim, kaynaklara ulaşmamda yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Mustafa KAYHAN'a, her daim yol gösteren hocalarım Doç. Dr. Abdurrahman ALTUNTAŞ ve Öğr. Gör. Adel Shatlh hocalarıma, lisansüstü eğitim- öğretim süreci boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Lale CONA hocama, tez süreci boyunca her zaman yanımda olan babam Halil ETLİ ile annem Nadiye ETLİ'ye ve her daim destek olan eşim Halil TEKİN'e teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Bu tezde müşriklerin mekkî sûrelerdeki birtakım itirazları ve Allah'ın bu itirazlara Kur'ân'da verdiği cevapları Mukâtil b. Süleyman'ın ilk tam tefsir olan Tefsîr-i Kebîr'i bağlamında ele alınmıştır. Bu çalışma iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde Mukâtil b. Süleyman'ın hayatı, eserleri, çalışmaları incelenmiştir. İkinci kısımda ise Hz. Muhammed'in (sav) İslam'a davetini kabul etmeyen müşriklerin itirazları mekkî sûreler bağlamında tahlil edilmiştir. Yapılan tespitler neticesinde itirazların genel manada Yüce Allah'a, gönderilen vahye, Allah'ın elçisi olan Hz. Muhammed'e, müslümanlara ve ahiretin varlığına ilişkin olduğu tespit edilmiştir.

Kur'ân'da müşriklerin itirazlarına ve itiraz sebeplerine birçok ayette değinilmiştir. Allah'a karşı yapılan itirazlar, daha çok Mekke toplumunda kökleşmiş olan putperestlik inancından neşet etmiştir. Kur'an ile ilgili olanlar da çoğunlukla vahyin kaynağıyla alakalıdır. Hz. Nebi hakkındaki itirazlar ise genel olarak beşer üstü elçi beklentisinden ve mucizelere şahit olma arzusundan ileri gelmiştir. Müminleri imanlarından çevirmek için çeşitli vaatlerde bulunan müşriklerin, yeniden dirilme ve ahiret hayatının varlığı konusunda da inkârı tercih ettikleri görülmüştür. Sonuç olarak Kur'ân'ın inzali ve tebliği esnasında müşriklerin İslam'a yönelik itirazlar ile bu itirazlara verilen cevaplar, Mukatil b. Süleyman'ın mekkî sûrelerle ilgili açıklamaları özelinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İtiraz, Kur'an, Mekkî sûreler, Mukatil b. Süleyman, Müşrikler

SUMMARY

In this thesis, some objections of the unbelievers in the Meccan Chapters and the responses given by God to these objections had been evaluated in the context of Tafsîr al-Kabîr of Muqâtil b. Solomon which was the first full commentary of the Qur'an. This work has consisted of two parts. In the first part, Muqâtil B. Solomon's life, works, studies had been examined. In the second part, the objections of the polytheists who had not accepted the invitation of the the Prophet Muhammad (peace be upon him) to Islam had been analyzed in the context of the Meccan Chapters. As a result of the observations, it had been determined that the objections were to the Almighty God, the revelation that had been sent, the Prophet Muhammad (pbuh) who is the Messenger of God, the Muslims and the existence of the hereafter in a general sense.

The objections and reasons of the unbelievers for objection had been mentioned in many verses of the Qur'an. It had been determined that the objections had been made against God because of the belief in idolatry rooted in the Meccan society. The ones had been made against the Qur'an mostly because of the source of the revelation. The objections about the Prophet Muhammad had generally stemmed from the expectation of a superhuman envoy and the desire to witness miracles. It had been seen that the unbelievers who had made various promises to make the believers give up their faith, had preferred denial about the resurrection and the existence of the hereafter too. As a result, the objections of the unbelievers to Islam during the revelation and transmission of the Qur'an and the responses to these objections had been examined with regards to explanations of Muqâtil b. Solomon about the Meccan chapters.

Keywords: Objection, the Qur'an, the Meccan Chapters, Muqâtil b. Solomon, Unbelievers.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	III
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	IV
TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET.....	VI
SUMMARY	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1
I. Araştırmanın Konusu ve Amacı	1
II. Araştırmanın Önemi ve Yöntemi	2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MUKÂTİL b. SÜLEYMAN'IN HAYATI ve ÇALIŞMALARI	3
1.1. Mukâtil b. Süleyman'ın Hayatı	3
1.2. Mukatil b. Süleyman'ın Çalışmaları	6
1.2.1. Tefsirle İlgili Çalışmaları.....	6
1.2.2. Ahkâmü'l-Kur'ân'la İlgili Çalışmaları	7
1.2.3. Vücûh ve Nezâir'le İlgili Çalışmaları.....	8

İKİNCİ BÖLÜM

2. MEKKÎ SÜRELERDE MÜŞRİKLERİN ÇEŞİTLİ İTİRAZLARI ve KUR'ÂN'IN CEVAPLARI.....	10
2.1. Müşriklerin Allah'a Yönelik İtirazları ve Kur'ân'ın Cevapları	10
2.1.1. Allah'ın Yanında Başka Tanrılar Edinmek	10
2.1.2. Allah'a Çocuk İsnat Etmek.....	18
2.1.3. Allah'a Secdeyi Reddetmek	24
2.1.4. Allah Uğrunda İnfaka Karşı Çıkmak.....	26
2.1.5. Allah'ı Şirki Engellememekle Suçlamak.....	28
2.2. Müşriklerin Vahye Yönelik İtirazları ve Kur'ân'ın Cevapları	30
2.2.1. Vahye Öncekilerin Masalları Demek	30

2.2.2. Vahyi Sihar ve Büyü Saymak	36
2.2.3. Vahyin Uydurma ve Yalanlardan İbaret Olduğunu Söylemek.....	41
2.2.4. Vahyi İnsan Sözü ve Derleme Olarak Kabul Etmek	44
2.2.5. Vahyin Tutarsız Olduğunu İddia Etmek	47
2.2.6. Vahyin İnişini Beğenmemek	48
2.2.7. Başka Bir Kur'ân İstemek.....	49
2.3. Müşriklerin Hz. Nebiye İtirazları ve Kur'ân'ın Cevapları.....	51
2.3.1. Hz. Nebinin Mecnun Olduğunu Belirtmek.....	51
2.3.2. Hz. Resulün Şair veya Kâhin Olduğunu Söylemek.....	54
2.3.3. Hz. Muhammed'i Sâhir ve Meshûrlukla İtham Etmek.....	58
2.3.4. Hz. Elçiyi İftira Etmek ve Ayet Uydurmakla Suçlamak	62
2.3.5. Hz. Resulün İnsan Olmasını Kabullememek	66
2.3.6. Hz. Muhammed'in Seçilmişliğini Hazmedememek.....	69
2.3.7. Mucize İsteklerine Yanıt Alamamak	71
2.3.8. Yardımcısının Melek Olmasını İstemek.....	76
2.3.9. Kendilerine Ayet veya Allah'ın Gelmesini İstemek.....	79
2.3.10. Kur'ân'ı Bazı İnsanlardan Öğrendiğini İleri Sürmek.....	82
2.3.11. Kur'ân'ın Önceki Kitaplardan Derlendiğini İddia Etmek.....	83
2.4. Müşriklerin Müslümanlara İtirazları ve Kur'ân'ın Cevapları.....	84
2.4.1. Müslümanları Sapıtmakla Suçlamak	84
2.4.2. Müminlerin Fakirliklerini Öne Çıkarmak.....	85
2.4.3. İnananların Günahlarını Üstleneceklerini Belirtmek	88
2.5. Müşriklerin Ahirete İlişkin İtirazları ve Kur'ân'ın Cevapları.....	90
2.5.1. Hayatı Dünyadan İbaret Saymak	90
2.5.2. Haşrın Olmayacağını Söylemek	92
2.5.3. Hesap Vermekten Kaçınmak	99
SONUÇ	101
KAYNAKÇA.....	104
ÖZGEÇMİŞ	108

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

as	: Aleyhisselâm
b.	: Bin
bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâluhû
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Haz.	: Hazreti
ö.	: Ölüm
r.a	: Radıyallahu anhu
sad.	: Sadeleştiren
(sav)	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Tah.	: Tahkik eden
Terc.	: Tercüme
ty.	: Tarih yok
vd.	: Ve diğerleri
v.	: Vefat
Yay.	: Yayınları
y.y.	: Yayın Yeri Yok

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Allah, Kur'an'ı toptan değil, İslam dininin kolayca tebliği ve yerleşmesi için peygamber aracılığıyla peyderpey indirmiştir. Bu nedenle Kur'an, meydana gelen olaylar ve sebeplere bağlı olarak gelişen bir nüzul ortamında inzal edilmiştir. Kur'an, Hz. Muhammed ile müşrikler arasında geçen her türlü mücadelede vuku bulan hadiseleri, ilahi bir kitap olması hasebiyle tarafsız bir biçimde gözler önüne sermiştir. Hz. Nebinin elçilik vazifesini yaparken bütün zorluklara ve engellemelere karşın yılmadan nasıl mücadele ettiği veya edeceği ayetlerde vurgulanmıştır. Yahut müşrikler, kendi aralarında konuştuklarını ve bulundukları durumları Kur'an'ın nasıl haber verdiğiyle ilgilenmemişlerdir. Aksine Kur'an, atalarının dininin batıl olduğunu ve onların takip ettikleri yolun yanlış olduğunu söylemiştir. Bu sebeple onların ona cephe almalarının ne kadar abes olduğu Kur'an tarafından açıklanmıştır. Bu çalışmada İslam'ın tebliğ edilmesi ve toplumca benimsenmesi karşısında müşriklerin giriştikleri yaman mücadelenin değişik cepheleri incelenmiştir. Yani İslam'ın yayılmasını engellemek için yaptıkları itirazları, ileri sürdükleri iddiaları, geliştirdikleri tenkit ve iftiraları, Mekke döneminde inen âyetler bağlamında incelenmiştir. Burada müşriklerin önyargılarından ve inatlarından doğan inkâra karşı Kur'an'ın verdiği değişik bağlamlar ve konulardaki cevaplar ele alınmıştır.

İslam'a yöneltelen itirazlar ve verilen cevaplar Kur'an'dan tespit edilmiş ve müşriklerin psikolojik ve sosyolojik durumlarının da dikkate alınması hedeflenmiştir. Hz. Muhammed'in getirdiği dinin, müşriklere mantıklı gelmesine ve onun doğru sözlü olduğunu kabul etmelerine rağmen inkârda ısrar etmelerinin sebepleri Mukatil'in tefsiri bağlamında tetkik edilmiştir. Allah'ın müşriklere ve yandaşlarına verdiği cevaplar, Mukatil'in tefsirindeki bakış açısıyla ele alınmıştır. Konuyla ilgili hiçbir âyetin sebepsiz yere inmediği ve mutlaka arka planında vuku bulan bir hadiseye dayandığı da gözler önüne serilmiştir. Bu arada müşriklerin itirazları ve cevapları açısından Kur'an'ın tümünü ele almanın yüksek lisans düzeyindeki bir çalışmanın sınırlarını bir hayli zorlayacağı düşüncesiyle bu çalışma ilk 13 yıllık Mekke dönemine hasredilmiştir. Bu yüzden bu çalışma Mekke'de nazil olan mekkî sûrelerle sınırlandırılmış ve hiçbir şekilde medenî sûrelere atıfta bulunulmamıştır. Aynı zamanda Hz. Nebi zamanında

yaşamış, hicrete kadar Mekke ve civarında bulunan müşrikler ve onların çeşitli konulardaki itirazları ele alınmıştır.

II. Araştırmanın Önemi ve Yöntemi

Vahiyle ve elçiyle yüzleşen insanların, nasıl bir tepki verdikleri Kur'ân'da ortaya konulmuştur. Müşriklerin eski inanç ve düşüncelerine ne kadar bağlı oldukları ve bundan vazgeçemedikleri tespit edilmiştir. İnançlarının psikolojik ve sosyolojik temelleri irdelenmiştir. Bu çalışma müşriklerin itirazlarını derli toplu olarak vermesi hasebiyle de önemlidir. Yine konu ilk tam tefsir olan Mukâtil b. Süleyman'ın gözlemi ve açıklamalarıyla ele alınması bakımından da önem arz etmektedir. Modern inanç problemlerine değinilmesiyle güncelin yakalanması konusu da çalışmanın özgünlüğü açısından önemlidir.

Bu tezde daha çok konulu tefsir ve doküman analiz yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle mekkî sûreler nüzul sırasına göre incelenmiş ve konuyla ilgili olduğu düşünülen âyetler tespit edilmiştir. Böylece âyetler, müşriklerin itirazları ve Kur'ân'ın cevapları şeklinde tasnif edilmiş ve ardından itirazların sebeplerine ve muhataplarına göre yoğunlaştıkları konular başlıklandırılmıştır. Tespit edilen bütün âyetleri, müşriklerin sosyo-kültürel ortamları da dikkate alınarak, Mukâtil b. Süleyman'ın tefsiri bağlamında analiz edilmiştir. Mukâtil'in tefsiriyle birlikte başka müfessirlerin bakış açıları ve bu konuyla ilgili uzaktan ya da yakından yapılan diğer çalışmalarla desteklenmiştir. Netice olarak ilk muhataplarının zihninde Kur'ân'ın ve İslam'ın nasıl anlaşıldığına bir nebze de olsa ışık tutulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MUKÂTİL b. SÜLEYMAN'IN HAYATI ve ÇALIŞMALARI

1.1. Mukâtil b. Süleyman'ın Hayatı

Müfessirin isminin tam hali Mukâtil b. Süleyman b. Beşîr el-Ezdi el-Belhî el-Mervezî el-Horasânî olarak tespit edilmiştir. Belh şehrinde doğduğu için el-Belhî ve eşî Ezd kabilesine mensup diye de el-Ezdî olarak anılmıştır. Memleketi Horasan olduğundan dolayı el-Horasânî, Mervezî'de ilim tahsil ettiği için el-Mervezî diye isimlendirilmiştir. Müellif, Ebû'l-Hasan künyesiyle anılmıştır. Kaynaklarda Mukâtil'in hayatıyla ilgili çok az bilgiye yer verilmiştir. Mukatil'in Belh'te dünyaya geldiği bilinirken, hangi tarihte doğduğu kesin olarak belirlenememiştir. Yazarın, hocalarının tâbiin tabakasından olmaları, Mukatil'in doğum zamanıyla ilgili bazı ipuçları sağlamıştır. Bu bağlamda zikredilen hocalarından ilim tahsil edebilmesi ve rivayette bulunabilmesi için Mukâtil'in belli bir yaşa erişmiş olması düşünülmüştür. Hocalarının tâbiin döneminden olması ve ölüm zamanlarının bilinmesi sebebiyle Mukâtil'in hicri birinci asrın ortalarında dünyaya geldiği doğruya yakın olarak belirlenmiştir.¹ Bazı kaynaklarda ise takriben hicri 80 senesinde Belh'te doğduğu ve hicri 150 yılında da Basra'da vefat ettiği ifade edilmiştir.²

Hayatının ilk dönemlerinde Belh'te ikamet eden Mukâtil, ilim tahsiline de burada başlamıştır. Horasan'a bağlı olan Belh şehri Hz. Osman'ın (ö. 35/655) halifeliği döneminde fethedilmiştir. Bu şehir kısa bir sürede, ilim yuvasına dönüşmüş ve burada âlimler yetişmeye başlamıştır. Bu ulema, birçok şehre dağılmış ve İslam medeniyetinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Hatta kâğıdın ilk defa Belh şehrinde üretilmeye başlandığı da söylenmiştir.³ Müfessirin, Belh'te kaldığı dönemlerde ilahî sıfatları inkâr etmesiyle bilinen kelamcı Cehm b. Safvan ile sıfatların ispat edilmesi konusunda bir tartışma yaşadığı kaynaklarda geçmiştir. Mukâtil, daha sonra Merv'e geçerek tahsiline orada devam etmiştir. Merv'de Ezd kabilesinden olan Ümmü Ebû İsmet Nuh b. Ebû Meryem'le evlenmiştir. Müellif hem Emevî hem de Abbasî halifeleriyle ilişkilerini iyi tutmuş ve her konuda bilgisine başvurulmuş bir şahsiyet olmuştur. Bir rivayete göre

¹ M. Fevzi Hamurcu, *Mukâtil b. Süleyman ve İlk Fıkhî Tefsir* (Ankara: Fecr Yayınları, 2009), 23-25.

² Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, thk. Abdullâh Mahmûd Şehhâte, çev. M. Beşîr Eryarsoy (İstanbul: İşaret Yayınları, 2017), 1/9-10; Mukâtil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, thk. Abdullâh Mahmûd Şehhâte, çev. M. Beşîr Eryarsoy (İstanbul: İşaret Yayınları, 2006), 60.

³ Hamurcu, *Mukâtil b. Süleyman ve İlk Fıkhî Tefsir*, 26.

Horasan valisi Nasr b. Seyyâr'ın kumandanı olan Selm b. Ahvez adına arabuluculuk faaliyeti yürüttüğü ileri sürülmüştür.⁴

Müfessir, Emevi hâkimiyetinin Horasan'da zayıflaması üzerine Irak'ta önemli bir ilim merkezi olan Basra'ya geçiş yapmıştır. İlim yönünden en az Horasan kadar önemli olan Irak bölgesi, birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu bağlamda Bağdat'ın Sümer, Akkad, Babil, Asur, Pers, Grek, Roma-Bizans ve Sasani gibi medeniyetlerden izler taşıdığı, çeşitli dinlerin veya mezheplerin çatışmalarına da şahitlik ettiği ifade edilmiştir.⁵ Hz. Ömer'in talimatı ile kurulan Basra şehri Hz. Osman dönemine kadar her bakımdan gelişmeye devam etmiştir. Ancak bu şehir Hz. Osman'ın hilafetinin ikinci yarısında ciddi siyasi tartışmalara şahit olmuştur. Basralı bir gurup isyancının Hz. Osman'ın şehadetinde rol oynadıkları da ifade edilmiştir. Hz. Ali zamanında Cemel savaşında Hz. Aişe'nin safında yer alan Basralılar Hz. Ali'ye karşı savaşmışlardır. Bu şehir, sosyo-kültürel yapısı bakımından daima kozmopolit bir özelliğe sahip olmuştur. Müslümanlar fethettikten sonra da bölgede bulunan bütün milletlerin beraberce yaşamlarını sürdürdükleri söylenmiştir.⁶

Mukâtil'in fikir yapısında, yaşadığı şehirlerdeki kültür ve medeniyet çeşitliliğinin izlerine rastlanmıştır. Müellif, başkent olmasının ardından diğer birçok âlim gibi Bağdat'a geçiş yapmıştır. O sırada Bağdat'ta Abbasilerin hüküm sürdüğü ifade edilmiştir. Bağdat'ta kaldığı sürede Mekke'ye gidip geldiği söylenmiştir. Fakat Mekke'de geçirdiği zamanlarla ilgili detaylı bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bir süre Bağdat'ta kaldıktan sonra tekrar Basra'ya geçerek ömrünün sonuna kadar orada kaldığı kaynaklarda yer almıştır.⁷

Mukâtil'in, dönemin ilim merkezlerinde ders veren pek çok âlimden istifade ettiği ifade edilmiştir. İlmi şahsiyetinin inşasına katkı sağlayan ulemanın zenginliğine kitaplarda değinilmiştir. Hamurcu, Mukâtil'in rivayette bulunduğu âlimleri et-Tefsîrû'l-Kebîr'de nakledilen sırasıyla kaleme almıştır. Bunların sayılarının 30'a ulaştığı tespit edilmiştir. Bir fikir vermesi açısından en önemli hocalarından olarak Atâ b. Ebî Rebâh, Dahhâk, Nâfi ve Zührî ve diğerleri sayılmıştır.⁸ Pek çok öğrenci yetiştiren müelliften de

⁴ Ebû Ahmed Abdullah b. Adiy el-Cürcânî, *el-Kâmil fî Du'afâi'r-Ricâl*, (Beyrut: Dâru'l Fıkr, 1984), 2429.

⁵ İmâdüddin Halîl, *"Irak"*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/87.

⁶ Hamurcu, *Mukâtil b. Süleyman ve İlk Fıkhî Tefsir*, 28-29.

⁷ Esra Usta, *Mukatıl b. Süleyman'ın (150/767) Esbab-ı Nüzul Rivayetlerini Kullanımı –Mekkî Sûreler Örneği-* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 21-23.

⁸ Bütün hocaları için bk. Hamurcu, *Mukâtil b. Süleyman ve İlk Fıkhî Tefsir*, 109-111; Ayrıca bk. Ömer Türker, *"Mukâtil b. Süleyman"*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 134-136.

bazıları rivayette bulunmuştur. Bu bağlamda Mukatil'den rivayette bulunan öğrencilerin sayılarının da 30'a yaklaştığı açıklanmıştır. Bunların en önemlilerinin Abdurrezzâk b. Hemmâm ve Abdullah b. Mübarek olduğu ifade edilmiştir.⁹

İlgili kaynaklarda müfessirin ilmî şahsiyeti açısından hem övgülere layık görüldüğü hem de ağır eleştirilere maruz kaldığı yer almıştır. Bazıları İslâmî ilimlerin temelleri Mukâtil b. Süleyman'ın döneminde yani Emeviler zamanında atılmaya başlandığı dile getirilmiştir. Tarih, felsefe ve edebiyat ilimlerinin yanı sıra hadis, tefsir ve fıkıh gibi ilimler bu dönemde zuhur etmiştir. Sahabelerin birçoğu hayatta olduğundan tabiin nesli alimlerinin yetişmelerinde büyük pay sahibi olmuştur. Mukâtil ise ikinci tabaka müfessirlerinden kabul edilmiş ve büyük bir tefsir bilgini olarak lanse edilmiştir. O, bir müfessir için lazım olan ilimlerle donanmış bir alim olarak rivayet ve dirayet yöntemlerini bir arada kullanmıştır. Ayrıca aklî tefsir yöntemini de kullanan ilk müfessir olarak görülmüştür.¹⁰

Mukâtil'in eleştirilere maruz kaldığı alanlardan biri hadisler olmuştur. Mesela hadislerden yararlanırken seçici davranmadığı, sıhhatleri konusunda ölçü kabul edilen isnadı görmezden geldiği ve rivayetlerinde uydurmalara yer verdiği, bu nedenlerden ötürü çokça eleştirildiği açıklanmıştır. Hatta Buhârî (ö. Ms. 870) ve Nesâî (ö. Ms. 915), Vekî b. Cerrah (ö. 812), Yahya b. Ma'in (ö. Ms. 847), Harice b. Mus'ab, İbrahim el-Yakut (ö. 804) ve İbn Hibbân (ö. Ms. 965) gibi alimler, Mukâtil'den gelen rivayetleri kabul etmemişlerdir. Zira onlar onu hadis uydurmakla suçlamışlardır.¹¹

Hadisler bağlamında bu denli eleştirilen Mukâtil, tefsir ilminde döneminin otoritesi kabul edilmiştir. Yaşadığı çağda kendinden başka müfessirler bulunsa da hiçbirisi Kur'ân'ı baştan sona tefsir etmeye muvaffak olamamıştır. Said b. Cübeyr (ö. Ms. 714), Hasan-i Basrî (ö. Ms. 728), Mücâhid (ö. Ms. 722), İkrime (ö. 723) ve İbn Cüreyc (ö. Ms. 767) gibi alimler, Kur'ân tefsiri yapmış olsalar bile tefsirlerin Kur'ân'ın tamamını içermediği ve günümüzde ulaşmadığı beyan edilmiştir. Tefsîr'i-Kebîr ise Kur'ân'ın ilk tam tefsiri olması bakımından çok önemli görülmüştür. Müfessir, tefsir yönüyle ön plana çıkan bir alim olarak kabul edilmiştir.¹²

Rebî b. Süleyman, Şâfiî'nin "Tefsir ilmini öğrenmek isteyen Mukâtil b. Süleyman'a yapışsın." dediğini nakletmiştir. Bu açıdan tefsirinde Kur'ân'da anlatılan

⁹ Hamurcu, *Mukâtil b. Süleyman ve İlk Fikhî Tefsir*, 113-115; Ayrıca bk. Ömer Türker, "*Mukâtil b. Süleyman*", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 134-136.

¹⁰ Hamurcu, *Mukâtil b. Süleyman ve İlk Fikhî Tefsir*, 83-86; Ömer Türker, "*Mukâtil b. Süleyman*", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 134-136.

¹¹ Ebu'l-Abbâs Şemseddin Ahmed b. Muhammed İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi Ehli'z-Zaman*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâr'ul-Masâdir, 1997), VIII/ 396.

¹² Yusuf Yalçinkaya, *Mukâtil b. Süleyman'ın Tefsir-i Kebîr'i Ve İsrâiliyat* (Tokat: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 7-8.

nebi ve resul kıssaları ile eski toplumlara dair bilgiler, detaylara girilmeden ifade edilmiştir. Hatta Tevrat ve İncil’de zikredilen eski milletlere ait bilgiler, tarihleri ve bölgeleriyle birlikte ayrıntılı bir biçimde izah edilmiştir. Bu bilgiler, önceleri ehl-i kitaba mensub olan ve daha sonra müslüman olman kişilerden öğrenilmiştir. Kur’an’a ve akla ters düşmemesi kaydıyla bazı isrâiliyât bilgileri, tefsir kitaplarına geçirilmiştir. Lakin zamanla Kur’ân’a ve akla uygunluk ilkesi ihmal edilmeye başlanmış ve yalan yanlış bilgiler tefsirlerin içerisine bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde yerleştirilmiştir. Topluma öğüt vermek amacıyla alınan bu bilgiler, rivayet tefsirlerine olan güveni büyük ölçüde zedelemiştir. Mukâtil de tefsirinde bazı konularda isrâiliyâta müracaat etmiştir. Bu açıdan Tefsîr’i-Kebîr, isrâiliyât haberlerini bünyesinde çokça bulunduran eserlerin başında kabul edilmiştir. Bu durumun Mukâtil’in Kur’ân’ı baştan sona tefsir etme çabasından kaynaklandığı ifade edilmiştir.¹³

1.2. Mukatil b. Süleyman’ın Çalışmaları

1.2.1. Tefsirle İlgili Çalışmaları

Bu başlık altında Mukâtil b. Süleyman’ın tefsir alanında yapmış olduğu çalışmalar da incelenmiştir. Yaşadığı dönem göz önüne alındığında müfessirin, çağdaşlarına nispeten çok fazla eser verdiği görülmüştür. Mesela İbnü’n-Nedîm (ö. Ms. 990), zikrettiği on iki eserin müellifinin Mukâtil b. Süleyman olduğunu beyan etmiştir. Maalesef, bunların yalnızca üç tanesi günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu üç eserin her biri, kendi alanlarında yazılmış ilk örnekleri teşkil ettiği dile getirilmiştir. Bu bağlamda yazarın, “Tefsîrü’l-Hamsi Mie Âye mine’l-Kur’ân” eseri, fıkıh konularına göre kaleme alınmış ilk ahkâmu’l-Kur’ân tefsiri kabul edilmiştir. Yine “Kitâbu’t-Tefsir’i-Kebîr”, veya Tefsîru Mukâtil olarakda bilinen ve mushaf tertibine göre Kur’ân’ın baştan sona bütün ayetlerinin tefsir edildiği il tam tefsir olarak tarihteki yerini almıştır. Son olarak “Kitabu’l-Vücûh ve’n-Nezâir ise Kur’ân” ilimlerinden vücûh ve nazâir alanında telif edilmiştir. Bu, tefsir ilminin en önemli konularından biri olarak değerlendirilmiştir.¹⁴

Mukâtil b. Süleyman’a nispet edilen bazı kitaplara, kimi kaynaklarda yer verilmiştir. Bunların sadece adlarına rastlanmıştır. Muhteva tahlili yapılmamış ve sadece adlarının zikredilmesiyle yetinilmiştir. Bu bağlamda Kitabu’l-Âyât ve’l-Müteşâbihât eserinin müteşâbih âyetlerle ilgili olduğu düşünülmüştür. Nesh

¹³ Hamurcu, *Mukâtil b. Süleyman ve İlk Fıkhî Tefsir*, 88-92; Ömer Türker, “*Mukâtil b. Süleyman*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 134-136.

¹⁴ Hamurcu, *Mukâtil b. Süleyman ve İlk Fıkhî Tefsir*, 86; Ömer Türker, “*Mukâtil b. Süleyman*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 134-136.

meseleleriyle ilgili olan Kitabu'n-Nâsih ve'l-Mensûh, Kur'ân'ın müteşabihleri ile ilgili olan Kitabu Müteşâbihi'l-Kur'an, yine Kur'ân'ın kıraatle ilgili meselelerini inceleyen Kitabu'l-Kırâat, Kur'ândaki sorular ve cevapları ele alan Kitabu'l-Cevâbât fi'l-Kur'an ve döneminde ortaya çıkan Kadercilik mezhebine karşı yazılan er-Reddû ale'l-Kaderiyye, yeminler ve diğer dillerden Kitabu'l-Aksâm ve'l-Lügât, Kur'ânda takdim ve tehirleri açıklayan Kitabu't-Takdîm ve't-Te'hîr, tefsir ilmindeki nadirat meselelerini anlatan Kitabu Nevâdiri't-Tefsîr, adlı kitaplarından söz edilmiştir.¹⁵

Bunların çoğu günümüze kadar ulaşmasa da isimlerinden anlaşıldığı üzere eserlerinin tümünün, tefsir ilminin ana konularıyla alakalı olduğu anlaşılmıştır. Bu eserler tefsir ilminin gelişmesinde Mukâtil'in büyük pay sahibi olduğunun delili sayılmıştır.

1.2.2. Ahkâmü'l-Kur'ân'la İlgili Çalışmaları

Mukâtil, Ahkâmü'l-Kur'ân'la ilgili çalışmasını “Tefsîru Hamsi Mie Âye mine'l-Kur'ân” olarak isimlendirilmiştir. O sıralarda henüz ahkâmü'l-Kur'ân terkibi oluşturulmamıştır. Bu sebeple eserini bu şekilde tesmiye etmiştir. Bu eser, alanında bir ilk olmuştur ve elimizde bulunan nadir el yazması eserlerden sayılmıştır. Tefsirin aslı Londra'da bulunan British Museum'da korunmuştur. Bu yazma eserin, nakledildiğine göre 103 varaktan oluştuğu ve her sayfada 17 satır bulunduğu dile getirilmiştir. Eseri kendi kaleme almasına rağmen bu kitap ancak Mukâtil'in vefatından 15 yıl sonra kitap haline getirilebilmiştir.¹⁶ Eserde son derece sade bir dil kullanıldığı ve anlaşılır bir üslupla yazıldığı ifade edilmiştir. Fıkıhın konularına göre düzenlenmesi sebebiyle tıpkı bir fıkıh kitabı olarak değerlendirilmiştir. Eserde ahkâm ayetlerinin tefsirine yer verilmiş ve bu açıdan Hz. Nebi, sahabe ve tabiin döneminden rivayetlere yer verilmiştir. Zaman zaman da Mukâtil, âyetlere kendi içtihiyatıyla kısmen açıklık getirmiştir. Aynı konuyla ilgili âyetler bir araya getirilmiş ve bir açıdan konusal tefsir yapılmıştır.¹⁷

Tefsirinde fıkıh konularının hepsine yer verilmemiştir. O dönemde mezheplerin pekçoğunun ortaya çıkmamış olması sebebiyle, müellifin ahkâm ayetlerine ehl-i sünnete uygun yorumlar getirdiği ifade edilmiştir. Mukâtil, eserinde 515 ahkâm ayetini tefsir etmiştir. Kitapta konu başlıklarına “Tefsir” ifadesiyle başlamıştır. Yazma nüshasında sırasıyla aşağıdaki başlıklardaki ayetler işlenmiştir. Namazla ilgili baştan 2b'ye, zekât ve sadakayla alakalı 13a'ya, oruçla ilgili 21b'ye, mezâlimle ilgili 34a'ya, miras taksimi 41a'ya, talak ile ilgili bölüm 60a'ya, zinayla ilgili kısım 72a'ya ve cihâdla ilgili olan

¹⁵ Yalçinkaya, *Mukâtil b. Süleymân'ın Tefsir-i Kebîr'i ve İsrâiliyat*, 10-11.

¹⁶ Yalçinkaya, *Mukâtil b. Süleymân'ın Tefsir-i Kebîr'i ve İsrâiliyat*, 11.

¹⁷ Hamurcu, *Mukâtil b. Süleyman ve İlk Fikhî Tefsir*, 129.

93b'ye kadar yer almıştır.¹⁸ Bu eseri, 2005 yılında M. Beşir Eryarsoy tercüme etmiş ve İşaret Yayınları tarafından Ahkâm Ayetleri Tefsiri ismiyle İstanbul'da basılmıştır.¹⁹

1.2.3. Vücûh ve Nezâir'le İlgili Çalışmaları

Vech kelimesinin çoğulu olan vücûh, sözlükte bir şeyin ön kısmı, yüzü, önde olan veya bir cismin karşısında olan şey manalarında kullanılmıştır. Buna karşın nezâir ise bir şeyin benzeri, aynısı ve dengi olan anlamlarındaki nâzire kelimesinin çoğulu olmuştur. Vücûh ve nezâir ilminin öncülerinin, Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767), Yahyâ b. Sellâm (ö. 200/815), Hîrevî ve Hüseyin b. Muhammed ed-Dâmiganî olduğu söylenmiştir. Fakat bu alimlerin eserlerinde vücûh ve nezâirin ne anlama geldikleri pek açıklanmamıştır. Kur'ân'daki bir kelimenin değişik âyetlerde farklı manalarda kullanılmasına vücûh denilmiştir. Nezâir ise bir kelimenin manalarından birinin birçok ayette tekrar tekrar kullanılmasına denilmiştir.²⁰

Mukâtil'in vücûh ve nezâirle ilgili bilinen çalışması "el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi' Kur'ani'l-Kerim" adıyla yayınlanmıştır. Eserin üç adet yazma nüshası bulunmuştur. Bu yazmalardan biri İstanbul'da Beyazıt Kütüphanesi umûmi kısmında 561 numarada kayıtlanmıştır. Diğer nüsha aynı şekilde İstanbul'da Topkapı Sarayı emanetler bölümünde 2050 numaraya yerleştirilmiştir. Üçüncü nüshanın ise Kahire Arap Üniversitesi Yazmalar Enstitüsü'nde bulunduğu ifade edilmiştir. Buradaki nüsha Abdullah Mahmut Şehhâte tarafından tahkik edilerek basılmıştır. Şehhâte'nin ardından Ali Özek de bu eseri tahkik etmiş ve 192 sayfa olarak yayınlamıştır. İlk on bir sayfası Mukâtil ve eserle ilgili bilgilendirmeye tahsis edilmiştir. Eser, M. Beşir Eryarsoy tarafından "Kur'ân Terimleri Sözlüğü" adıyla tercüme edilmiş ve İşaret Yayınları tarafından 2004 yılında basılmıştır.²¹

Kur'ân'daki bazı lafızlar çeşitli manalarda kullanılmıştır. Bu anlamda bir lafzın bir âyetteki anlamıyla, diğer âyetteki anlamının bir olamadığı ifade edilmiştir. Böylesi kelimelerin hangi âyetle hangi manaya geldiğinin bilinmesi, Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsirinin yapılabilmesi için gerekli görülmüştür. Aksi takdirde manaları tam tespit edilemeyen lafızlar sebebiyle Kur'ân'ın yanlış anlaşılmasına neden olacağı açıklanmıştır. Mukâtil, bu eserinde Kur'ân'da bulunan ve birden çok anlama gelen 186

¹⁸ Kazım Dönmez, *Mukâtil b. Süleyman'ın Fıkhî Görüşleri (Kitâb'u Tefsir-i Hamse Mie Âye Mine'l-Kur'ân Bağlamında)*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 22-27.

¹⁹ Selma Sarıkaya, *Mukâtil b. Süleyman'ın Tefsiri ile el-Vücûh ve'n-Nezâir Adlı Eserinin Mukayesesi*, (Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013),

²⁰ Mehmet Suat Mertoğlu, "Vücûh ve Nezâir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 43/141.

²¹ Hamurcu, *Mukâtil b. Süleyman ve İlk Fıkhî Tefsir*, 122-123.

adet kelimeyi işlemiştir. Bir sözlük niteliği taşıyan eserde, 186 kelimenin Kur’ân’da kaç farklı manaya geldiği açıklanmıştır.

Fakat müellif, Kur’ân’ı Kerim’de var olan bütün zû vücûh kelimelerin tamamına eserinde yer vermemiştir. Kelimelerin seçilmesi ve sıralanması hususunda belli bir prensip uygulamamıştır. Buna karşın nezâire örnek verdiği âyetlerinde genellikle mushaf sırasını takip etmiştir. Müellif, incelemiş olduğu âyetleri sadece başlıkta zikredip geçmiştir. Çok detaya girmemiş kısa ve net bilgilendirmeler yapmıştır. Şehhâte’nin tahkikine göre Mukâtil, 1843 ayeti incelemiştir. Bunlardan 1758 âyeti bizzat ele almış, 85 âyete de referans olarak “Bunun bi benzeri de âyette geçmektedir.” diyerek geçmiştir. Ali Özek’in tahkikinde de Şehhâte’de yer alan âyetlerden birine yer verilmemiş, buna karşın fazladan 9 âyete daha temas edilmiştir. Bu durumda Ali Özek’in tahkikinde ele alınan âyet sayısı da 1851’e ulaşmıştır.²²

²² Sarıkaya, *Mukâtil b. Süleyman’ın Tefsiri ile el-Vücûh Ve’n- Nezâir Adlı Eserinin Mukayesesi*, 19-22.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MEKKÎ SÛRELERDE MÜŞRİKLERİN ÇEŞİTLİ İTİRAZLARI ve KUR'ÂN'IN CEVAPLARI

2.1. Müşriklerin Allah'a Yönelik İtirazları ve Kur'ân'ın Cevapları

2.1.1. Allah'ın Yanında Başka Tanrılar Edinmek

Müşriklerin Allah'a yönelik itirazlarının büyük çoğunluğu Allah'ın rubûbiyetiyle alakalı olmuştur. Bu nedenle rubûbiyet problemiyle yakından alakalı olan birkaç terimi izah etmek gerekli olmuştur. Bunlardan biri olan şirk, sözlükte, ortak olmak ve ortak koşmak manalarında kullanılmıştır. Allah'a zatında, sıfatlarında ve rubûbiyetinde şirk koşanlara müşrik denilirken, ortak koşulan varlığa ise şerik denilmiştir.²³ Terim olarak şirk, Allah'ın zatında, fiillerinde ve sıfatlarında tek olduğunu reddetmek; ibadette bir ortağı ve benzerinin bulunduğunu kabul etmek olarak tanımlanmıştır.²⁴ Bir diğer terim ise şirkin tam zıddı ve İslam'ın özü olan tevhid sözcüğüdür. Sözlükte bir ve tek olmak manalarına gelen tevhit, terim olarak Allah'ın zatında, sıfatlarında ve ibadete layık oluşunda tek olduğunu aklın ve kalbin tasdik etmesi olarak tarif edilmiştir.²⁵

Allah, müşriklerin şirke düştüklerini ve gittikleri yolun delaletine çıktığını Hz. Nebinin onlara haber vermesini emretmiştir. Oysa onlar, Hz. Muhammed'in kendilerini doğru yoldan saptırdığını dile getirmiş ve onu suçlamışlardır. Nitekim ilgili âyette *إِنْ كَانَتْ* *لِيُضِلُّنَا عَنْ الْهَدْيِ لَوْلَا أَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا* buyrulmuştur. Bazı meal yazarlar bu ayete “Onlar, ‘Şayet tanrılarımıza inanmakta sebat göstermeseydik, gerçekten bizi neredeyse tanrılarımızdan saptıracaktı.’ diyorlar. Azabı gördükleri zaman, asıl kimin yolunun daha sapık olduğunu kesinlikle bilecekler!”²⁶ anlamını vermiştir. Müşrikler, Hz. Nebiyi hakikatten uzaklaştıran ve kendi dinini kabul ettirmeye çalışan bir kimse olarak görmüştür. Böylece onun, insanların ayaklarını kaydıran biri olarak telakki etmiştir. Allah, onlara kimin yolunun hidayet üzere, kimin yolunun delalet üzere olduğunu ahirette net olarak ortaya çıkaracağını hatırlatmıştır.²⁷

²³ Mustafa Sinanoğlu, “Şirk”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/193.

²⁴ İsmail Kılıç, *İtirazları ve Bunlara Verilen Cevaplar Açısından Kur'an'da Müşrikler* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2017), 17.

²⁵ Mevlüt Özler, “Tevhid”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 41/18.

²⁶ el-Furkân 25/42; Ayrıca bk. El-Mülk 67/9, 29.

²⁷ Mukatil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/517,518.

Müşrikler, onları hidayete çağıran Hz. Nebiye, insanları yoldan saptıran damgası vurmuş ve kendi vicdanlarını rahatlatmaya çalışmıştır. Aynı zamanda bu tutumlarıyla onlar, gittikleri yolun doğru olduğu algısını müttelikleri ve taraftarlarında oluşturmayı hedeflemiştir. Müşriklerin bu vaziyetlerinin daha önceki ümmetlerin müşrikleriyle benzerlik gösterdiği anlaşılmıştır. Sebeplerin aynı olması, sonuçların da aynı olacağı anlamında alınmıştır. Sonuç olarak daha önce yaşamış kavimlerin helak edilmeleri, aslında yollarının hakikat olmadığına da kati delili olmuştur. Günümüzde de benzer düşüncelere sahip modern müşriklerin ve taraftarlarının olabileceği düşünülmüştür.²⁸

İslam öncesi cahiliye toplumunda, birden çok ilâhın varlığına inananların olduğu tespit edilmiştir. Şirkin en üst düzeyde ve her türünün işlevsel olduğu bu toplumdaki insanların tevhiid inancını içlerine sindiremedikleri, âyetlerde dile getirilmiştir.²⁹ Bu tahammülsüzlük, müşrik Arapları inkâra sürüklemiş ve bu yüzden çeşitli itirazlarla Allah'a ve sadece Ona ibadet edilmesine karşı çıkmıştır. Bu bağlamda iniş sırasına göre incelendiğinde ayetlerde konuyla ilgili bir itiraza Meryem suresinde وَأَتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً وَأَتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا şeklinde rastlanmıştır. Burada Allah, müşriklerin kendisine ortaklar koşmalarından ve bunun sebebinden bahsetmiştir. Bazı meal müellifleri, “Onlar, kendilerine bir itibar ve kuvvet (vesilesi) olsun diye Allah’tan başka tanrılar edindiler. Hayır, hayır! (Taptıkları), onların ibadetini tanımayacaklar ve onlara hasım olacaklar.”³⁰ anlamını bu âyete vermiştir. Mukâtil, tefsirinde bu ayetin Âs b. Vâil, Nadr, Ebû Cehil ve beraber iş tuttıkları kişiler için indirdiğini ifade etmiştir. Çünkü bu ileri müşrikler, Allahı bırakmış ve ondan başka ilahlar edinmiştir. Onlar, ilahları olan Lât, Menât, Uzzâ ve Hubel’in kendilerini Allah’ın gazabından koruyacağını düşünmüştür. Allah, müşriklere cevap olarak o çok güvendikleri putlarının âhirette kendilerini tanımayacağını ve onları terk edeceğini bildirmiştir.³¹ Mukatil ayete başka bir acıkama yapmamıştır. Nüzûl sürecindeki bu ikinci itirazda müşriklerin Allah’a ortak koştıkları ve Allah’ı dışladıkları açıklanmıştır. Müşriklerin bunu, putlardan ve tanrılardan şeref bulmak için yaptıkları da dile getirilmiştir. Ayrıca Allah, ahirette müşriklerin tanrılarının ne olacağını da açıklamıştır. Bu taştan ve ağaçtan tanrılarının, müşriklerin tapınmalarını tanımayacakları, aksine onlara düşman olacakları beyan edilmiştir. Günümüzde de Allah’ın varlığına ve ona ibadet edilmesine karşı çıkan bazı ateistler ve deistlerin durumu da burada işlenmiştir.

²⁸ Kılıç, *İtirazları ve Bunlara Verilen Cevapları Açısından Kur’ân’da Müşrikler*, 54-56.

²⁹ Muhammed Halefullah, *Hiz. Muhammed ve Karşıt Güçler*, çev. İbrahim Aydın (İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1992), 66.

³⁰ *Kur’ân’ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), Meryem 19/81-82; Benzer ayetler için bk. el-Yâsin 36/74.

³¹ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: İşaret Yayınları, 2017), 2/544.

Mekkeli müşrikler Allah'ın varlığını ve yaratıcılığını kabul etmiştir. Fakat putlara tapmaları Allah'ı ulaşılmaz olarak tasavvur etmelerinden neşet etmiştir. Bu sebeple onlar, kendilerini O'na yakınlaştıracak araçlara ihtiyaç duymuştur. Şirk koşmaları, bu gerekçeye dayandırılmıştır. Onların putlara tapmalarının diğer bir sebebi ise putlardan saygınlık, güç ve şeref bulmak istemeleri olmuştur. Ayrıca âyette müşriklerin ibadetlerini putların kabul etmeyeceği, onlara düşman olacakları ifadesi iki şekilde yorumlanmıştır. İlkinde, Hz. Muhammed elçi olarak görevlendirildikten bir süre sonra Mekke'de putperestliğin son bulacağı ve putları düşman bilecekleri şeklinde yorumlanmıştır. İkincisindeyse, âhirette putların müşrikleri reddedeceği ve düşmanlar olarak karşılayacakları şeklinde açıklanmıştır.³² Bu durumda mukatil tefsiriyle Kur'ân Yolu tefsiri kısmen kıyaslanmıştır.

Müşriklerin putları Allah ile aralarındaki araçlar olarak gördükleri bir başka âyette de ifade edilmiştir. Bu vurgu nüzul sürecinde üçüncüsü olmuştur. Bu duruma وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شَفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ أَتَنْتَبِهُونَ اللَّهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ âyetiyle temas edilmiştir. Bazı meal sahipleri bu ayete “Onlar Allah'ı bırakıyor kendilerine ne zarar ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar. Bir de ‘Bunlar, Allah katında bizim şefaatçılarımızdır.’ diyorlar. De ki: ‘Siz Allah'a göklerde ve yerde bilemeyeceği bir şey mi haber veriyorsunuz? Haşa! O, onların ortak koştuklarından uzak ve yücedir.”³³ manasını vermiştir. Mukâtil, Mekkelilerin Uzza'ya, Medinelilerin Menat'a, Taiflilerin de Lat'a ibadet ettiklerini ifade etmiştir. Yine İsaf ve Naile adlı putların ise Kureyş kabilesine ait olduğunu bazı kabilelerin de kendilerine ait özel putları olduğunu beyan etmiştir. Müşrikler, putların kendileri için ahirette şefaatçi olacaklarını düşünmüştür. Allah ise onları yaptıkları her şeyden haberdar olduğunu ve koştukları ortaklarla bir ilişkisi olmadığını deklare etmiştir.³⁴

Mukâtil tefsirinde o dönemin genel geçer putlarından söz ederek âyeti açıklamıştır. Günümüzde ise Avrupa'nın, Amerika'nın kısaca doğu ve batı kuzey ve güney topraklarının her birinin ayrı ayrı putları olduğu herkes tarafından görülmüştür. Allah, bu ayetle günümüzdeki ve gelecekteki tüm tapınılan putları ve ilahları reddettiğini açıklamıştır. Yine tapanların ve tapınılanların her halini bildiğini de bize haber vermiştir.

³² Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2020), 3/617.

³³ Yûnus 10/18, Benzer bir ayet için bk. ez-Zümer 39/43.

³⁴ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/199, 200.

etmelerinin sebebinin şefaât beklentisinden doğduğunu açıklamıştır. Neticede Allah'ın, kafirleri doğru yola iletmeyeceği belirtilmiştir.³⁷ İslam dininin kesin ve asla değişmeyecek temel ilkesi, sadece Allah'a kulluk etmek olarak belirlenmiştir. Çünkü insanın yaradılış amacı, ancak Allah'a ibadet etmek olarak tespit edilmiştir. Aksi taktirde kişinin, Allah'ın ilahlığını reddettiğinde dalâlete düşeceği, Allah ile beraber başka tanrılarda kabul ederse şirke bulaşacağı ilan edilmiştir.³⁸ Mukâtil, âyette dile getirilen şefaâtçı olayını açıklamıştır. Günümüz toplumlarında ve dünyada yapmadıkları görevler için af beklentisinde olanların müşriklerin putları şefaâtçi kabul etmelerinden pek farklı olmayacağı beyan edilmiştir. Bu durum, hemen hemen her toplumda özellikle de dinden uzaklaşmış olanlarında daha açık ve yoğun olduğu düşünülmüştür.

Malından sadaka vermek isteyen bir kimse, bir gün Hz. Nebiye gelmiş, bu sadakayı hem Allah rızası hem de şöhret kazanmak için verirse Allah'ın bunu kabul edip etmeyeceğini sormuştur. Hz. Elçi, yalnız kendi rızasını kazanmak niyetiyle yapılan ibadetlerin Allah katında makbul olduğunu beyan ederek soruyu yanıtlamıştır. Bu olay üzerine bu ayet nazil olduğu ifade edilmiştir. Tevhid dini olan İslam'da, yaratıcının tek olduğu, ibadetlerin neler olduğu, nasıl yapılması gerektiği, emirlerin ve yasakların ne olduğunda konularında bir ittifaktan söz edilmiştir. Fakat şirk konusuyla ilgili müşrikler arasında herhangi bir anlaşmadan söz edilmemiştir. Çünkü müşrikler tapındıkları ilahları, kendileri ile Allah arasında bir aracı olarak düşünseler de hangisinin daha etkili olacağını asla bilememişlerdir. Ayetin sonunda Allah'ın müşrikler için kullandığı yalancı ve inkârcı kelimeleri de Allah'a iftira atmaları ve tevhidi inkâr etmeleri sebebiyle söylenmiştir.³⁹ Mevdûdî, Mukâtil'in açıklamalarını daha geniş bir çerçeveden yorumlamıştır.

Allah, müşriklerin kendilerini yaratanı inkâr etmelerinin ve başka tanrılar edinmelerinin şaşılacak bir iş olduğunu söylemiş ve bu tutumları sebebiyle onları kınamıştır. İlgili âyette *قُلْ إِنَّا نَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَندَادًا ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ* buyrulmuştur. Bazı meal müellifleri, bu ayete “*De ki: ‘Gerçekten siz, yeri iki günde yaratanı inkâr ediyor ve O’na ortaklar mı koşuyorsunuz? Oysa Allah, âlemlerin Rabbi’dir.*”⁴⁰ anlamını vermiştir. Mukâtil, salı ve çarşamba günlerinde insanı yaratan rablerine müşriklerin eşler koştüğünü tevhidi inkâr ettiklerini açıklamışlardır.⁴¹ Allah'ın yeri iki günde yarattığının zikredilmesi O'nun kudretini ortaya koymakla

³⁷ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/517, 518.

³⁸ Ebu'l-Âlâ el-Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, çev. Muhammed Han Kayanî vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, t.y), 5/94.

³⁹ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 5/94, 95.

⁴⁰ Fussilet 41/9.

⁴¹ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/569.

ilişkilendirilmiştir. Ardından müşriklerin, Allah’a denk gördükleri ve tapındıkları varlıkların, O’nun kudreti karşısında ne kadar zayıf kaldıklarının ispatı yapılmıştır.⁴² Allah, insanı fitrat üzere yani tabiri caizse tevhid inancı genlerine kodlanmış bir şekilde halketmiştir. Bu açıdan insanoğlu, Allah’ın rabliğini kabul etmeye layık olan tek varlık olduğunu bilerek dünyaya gelmiştir. Allah, insanın içinde saklı olan bu bilgiyi elçiler göndermek suretiyle hatırlatmıştır. Böyle olduğu kabul edildiğinde müşriklerin, Allah’ın yanında başka tanrılar edinmesinin, aslında insanın en temel duygularını, vicdanını ve aklını yok saymaları anlamına geldiğine işaret edilmiştir.⁴³

İnsanlık bugün de aynı sorunla karşılaşmıştır. Zira Allah, akıl, kalp, vicdan gibi üç duyguyu yaratılışında insana vermiştir. Allah’ı reddeden veya O’na ibadet etmeyen yahut şirk koştan tutum ve davranışlar sergileyen modern müşrikler de aynı şekilde işlerine yerleştirilmiş özü ve fitratı yok saymıştır. Bunları yok sayanın, Allah’ı kabul etmesinin zor olacağı oldukça aşikârdır. Günümüz inanç problemlerinde benzer durumlara sıklıkla tesadüf edilmektedir.

Allah, âyette müşriklerin sadece başları sıkıştığında kendisine yönelmelerini kınamıştır. Bu açıdan onların ne yapmaya çalıştıklarının farkında olduğunu ve zamanı geldiğinde her şeyin karşılığını bulacaklarını haber vermiştir. Bu âyete Kur’ân’da *ثُمَّ إِذَا كُشِفَ الضُّرُّ عَنْكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ* şeklinde yer verilmiştir. Bu temas, Mekke döneminin 4. aşamasında ve 70. sıradaki Nahl suresinde yer almıştır. Bazı meal sahipleri, âyete “*Sonra sizden o zararı giderdiğinde, içinizden bir zümre, hemen rablerine ortak koşarlar. Onlar, kendilerine verdiklerimize karşı nankörlük etmek için (öyle yaparlar). O halde bir süre daha dünyada faydalanın: Fakat yakında hakikati bileceksiniz!*”⁴⁴ manasını vermiştir.

Mukâtil, müşriklerin dara düştükleri ve başlarına bir fenalık geldiği zaman Allah’a ibadet ettiklerine işaret etmiştir. Ancak Allah’ın onları sıkıntılardan kurtardığı bol rızık ihsan ettiği vakit, onların tevhidden yüz çevirdiklerini ve ortaklar koştuklarını ifade etmiştir. Allah Kur’ân’da nimete karşı nankörlük edenlerin cezasının ahirette verileceğini belirtmiş ve böylece müşrikleri tehdit etmiştir.⁴⁵ Mevdûdî, müşriklerin sıkıntıdan selamete çıktıklarında Allah ile birlikte diğer tanrılara teşekkür ettiklerini ifade etmiştir. Çünkü onlar, ortak koştukları tanrılarının aracılığı olmazsa Allah’a sıkıntılarını bildiremeyeceklerini iddia etmiştir.⁴⁶

⁴² Karaman vd., *Kur’ân Yolu*, 4/690, 691.

⁴³ Cihat Tunç, “*Şirk (Ortaklar Edinmek) ve Günah Problemi*”, Erciyes İlahiyat Dergisi /11 (2001), 30.

⁴⁴ en-Nahl 16/54-55.

⁴⁵ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/399.

⁴⁶ Mevdûdî, *Tefhimu’l-Kur’an*, 3/33.

Şirk koşmanın bir biçimi olarak Allah'ı bollukta unutmak ve darlıkta hatırlamak olarak açıklanmıştır. Bu inanç hastalığı modern dünyanın tüm insanlarında az çok var olan bir problem olmuştur. Bundan kurtulabilecek insanın çok az olduğu beyan edilmiştir. Modern insan, bollukta Allah'ı hiç hatırlamamış ve unutmuş insan olmuştur. Yine modern insan sıkıntı ve darlıkta ise dini sadece Allah'a has kılmıştır.

Allah, Kur'an'ın birçok yerinde inkârcılara meydan okumuştur. Enbiyâ sûresinde de müşriklerin Allah'a şirk koşanlarını delillendirmeleri istenmiş ve böylece onlara meydan okunmuştur. İlgili âyet *أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هَذَا ذِكْرٌ مَنْ مَعِيَ وَذِكْرٌ مَنْ قَبْلِي* şeklinde nazil olmuştur. Bazı meal müellifleri, bu âyete *“Yoksa O’ndan başka birtakım tanrılar mı edindiler? De ki: ‘Haydi, delillerinizi getirin! İşte benimle beraber olanların Kitab’ı ve benden öncekilerin Kitab’ı’. Hayır, onların çoğu hakkı bilmezler; bu yüzden de haktan yüz çevirirler.”*⁴⁷ anlamını vermiştir. Kur'an, Allah'tan başka ibadet ettikleri şeylerin ilah olduklarına dair müşriklerin delillerini getirmelerini talep etmiştir. Kur'an'ın haktan, yani Allah'tan geldiği ve indirildiği, hem Hz. Nebi zamanındaki insanların, hem de önce ki kavimlerin tanıklığıyla delillendirilmiştir. Bu durum, Kur'an'da defalarca ifade dilmi ve net olarak Allah'tan başka ilah olmadığı dile getirilmiştir. Ancak hayatlarının hiçbir safhasında müşriklerin, tevhidi bilmediklerinden haber verilmiştir.⁴⁸ Şirk düşüncesi veya Allah'a ortak koşma anlayışı, günümüz telakkilerinde de kendine yer edinmiştir. 21. yy'da gelişen bazı ideolojilerde bu duruma rastlanmıştır. Kur'an, bu hastalığı geçmişte nasıl tedavi ettiyse, günümüzde de tedavi edilebilecektir. Zira değişen insan değil kendine yüklediği olumsuz düşünceler değişmiştir.

Allah'ın gönderdiği son elçiye kadar bütün elçiler, insanlara tevhid ilkesini tebliğ etmiştir. Hangi dine, hangi kitaba veya hangi kavme bakılırsa bakılsın, hepsinde tevhid inancının yer aldığı görülmüştür. Burada müşriklerin Allah'a ortaklar koşması yüzünden onlardan iddialarını ispatlayacak deliller sunmalarını istemiştir. Bu konuda müşriklerin ortaklık düşüncesini ispat edecek delilleri olmayacağından Allah, onları daha öncekilerin kitaplarına başvurmaya teşvik etmiştir. Kur'an dahil gönderilmiş bütün kitaplarda Allah'ın her konuda eşsiz, bir ve tek olduğundan, ortaklar edinmekten uzak olduğundan bahsedilmiştir. Bu manada insanlar tevhide inanmaya davet edilmiştir. Aksi takdirde yani tevhide gelmemeleri durumunda şirk koşanların elem verici bir azaba duçar olacağı bildirilmiştir.⁴⁹

⁴⁷ el-Enbiya 21/24.

⁴⁸ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/56, 57.

⁴⁹ Zemahşerî, *Keşşaf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 4/422.

Mukâtil'in âyetin tefsirinde dile getirdiği açıklama, Zemahşerî tarafından biraz detaylandırılmıştır. Ayette müşriklerin Allah'a ortaklar edinme düşüncelerini delillendirmeleri istenmiştir. Oysa Allah, Kur'ân'da da önceki kitaplarda da buna dair bir delil indirmemiştir. Aynı şekilde bu elçide de öncekilerde de bunu tespit edecek bir vahiy tebliğ edilmemiştir. Günümüz şirk ideoloji ve düşüncelerinde de bunu ispatlayacak bir veriye rastlanmamıştır.

Müşriklerin, Allah'ın yanında başka tanrılar edinmeleriyle ilgili Kur'ân âyetleri sayılamayacak kadar çoktur. Nüzul sürecinde bu, Kur'ân'ın tedavi ettiği en önemli yanlış inanç sorunu olmuştur. Bu bağlamda Allah, müşriklere cevap olsun diye birliğinin ispatı için bazı âyetler göndermiş ve bir takım deliller ortaya koymuştur. Bu delillerin en güçlülerinden biri Enbiya sûresinde dile getirilmiştir. Bu konudaki âyette لَوْ فِيهِمَا إِلَهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ buyrulmuştur. Bazı meal müellifleri, bu âyete “Eğer göklerde ve yerlerde Allah’tan başka tanrılar bulunsaydı, yer ve gök, (bunların nizamı) kesinlikle bozulup gitmişti. Demek ki Arş’in Rabbi olan Allah, onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzehtir.”⁵⁰ manasını vermiştir. Ayette müşriklerin göklerde ve yerde başka tanrılar bulunduğunu düşündükleri ileri sürülmüştür. Oysa Allah’tan başka ilahlar olmuş olsaydı alemdeki nizam ve intizamın fesada uğrayacağı söylenmiştir.⁵¹ Allah’ın varlığının ve yegâne yaratıcı olduğunun önemli delillerinden birinin, evrenin sahip olduğu mükemmel işleyiş olduğu beyan edilmiştir.

Buna karşın müşrikler, Allah’ın alemini yarattıktan sonra, idaresinde kendine yardımcı olmaları için ortaklar edindiğini iddia etmiştir. Onlar Kâbe’de hac ibadetlerini yerine getirirken bu inançlarını dillendirmiştir. Evren, gerçekten birden çok tanrı tarafından yaratılıp yönetilseydi aralarında kesinlikle anlaşmazlıkların çıkacağı dile getirilmiştir. Onların birbirlerine üstünlük kurmaya çalışacakları, böylece düzenin alt üst olacağı ve yönetme işlevinin sekteye uğrayacağı net olarak belirtilmiştir. Tam zıddı düşünülürse bu kez tanrıların arasında hiçbir problem oluşmayacak ve ortaklaşa idare ettikleri zaman muhtaç durumunda olacaklardır. Bir ilahın başka birine muhtaç olması onu ilahlıktan çıkarmıştır. Yani muhtaç ise ilah olması mümkün görülmemiştir.

Tevhid inancının en güzel yanı insanı hür kılmasıdır. Tek bir yaratıcının varlığına iman eden kişinin, kul olarak ibadetle sorumlu olduğu tek bir yaratıcısı olacaktır. Lakin müşrikler, tevhid inancını özgürlük alanlarının kısıtlanması olarak algılamıştır. Müşrikler Yüce Allah’ın elçisi aracılığıyla gönderdiği bu tevhid inancı, inkâr etmek için çeşitli iddialar ileri sürmüş ve başka bahaneler uydurmuşlardır. Hz. Muhammed’e ilk

⁵⁰ el-Enbiyâ 21/22; Ayrıca bk. el-Enbiyâ 21/25.

⁵¹ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/56.

vahiy gelmeden önce tevhid inancından yeryüzünde neredeyse hiç söz edilmemiştir. Hz. İbrahim'in dinine bağlı olan bazı kimselerin sayısının çok az olduğu beyan edilmiştir. En son Hz. İsa insanlara Allah'ın birliğini tebliğ etmiş ama onlar bunu unutmuştur. Aksine sonrakiler Hz. İsa'yı tanrılaştırmış ve Allah'ın oğlu olarak kabul etmişlerdir. Müşrik zihniyet sürekli Allah'a bir şeyleri ortak koşma gayreti içerisine düşmüşlerdir. Kimileri atalarından böyle gördükleri, kimileri de Allah'a yaklaşmak için O'nun yanında başka tanrılara tapınmıştır.⁵² Müşriklerin, şefaathlerini umarak Allah'a aracı kıldığı putları, ahirette onların destekçisi olmayacak aksine rezil ve rüsvay olmalarına neden olacaktır.

Allah'ın yanında başka tanrılar edinmek, açıklandığı üzere, müşriklerin inançlarından sayılmıştır. Kur'an bu duruma net olarak temas etmiştir. Mukâtil tefsirinde bazı açıklamalarla âyetleri tefsir etmeye çalışmıştır. Yapılan araştırmalarda yorumların örtüştüğü görülmüştür. Bu inanç probleminin modern çağlarda gençlerin ve insanların bir inanç sorunu olarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

2.1.2. Allah'a Çocuk İsnat Etmek

Bazı inanç sistemlerinde Allah, insan biçimli bir varlık olarak tasarlanmıştır. Buna bağlı olarak Allah'ın çocuk sahibi olduğu ve bir eşinin de bulunduğunu utanmadan dile getirmiştir. Bu manada Allah'ın çocuk sahibi olduğu M. önce 376 yılında yaşayan ve Kur'an'da da kıssasına yer verilen Üzeyr (as) ile gündeme taşınmıştır. Aynı düşünce sonradan Hz. İsa çevresinde gündem olmuş ve bu açıdan da Hz. İsa Kur'an'da belirtildiğine göre ahirette sorgulanmıştır.⁵³ Mekkeli müşrikler de Allah'ın bir eşi olduğunu ve çocukları bulunduğunu düşünmüştür. Bu anlamda nüzul sürecinde İhlâs suresi çok önemli bir yer işgal etmiştir. Genel manada Allah'a ortak koşmak, olarak bilinen şirk İslâm literatüründe dört kısımda incelenmiştir. Bunların denklikte, sayıda, yaratma ve nispette şirk olarak tasnif edildiği ifade edilmiştir.⁵⁴ Bu kısımda nisbette şirk, yani Allah'ın eşler ve çocuklar edindiğine ilişkin şirk incelenmiştir.

Allah bir taraftan insanlığa şirkin ve şirk koşulan şeylerin mahiyetini anlatmış diğer taraftan da kendiyile ilgili bilgiler vermiştir. Çünkü insanlar, Allah'ın evlat edineceğini düşünecek kadar rablerinin vasıflarından habersiz kalmışlardır. Allah, kullarına kendisini bizzat tanıtmış ve onların kendisi hakkında yanlış inanışlara

⁵² Salih Akdemir, "Müşriklerin Kur'an'ı Kerim ve Hz. Muhammed (sav)'e Yaklaşımları", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 31/(1989), 180.

⁵³ el-Mâide 5/112. 116.

⁵⁴ Rıza Korkmazgöz, "Tevhidi Bozan Bir Olgu Olarak Şirk: Kur'an'da Şirkin Kavramsal Anlam Alanı", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi 20/1(Mart 2020), 76.

kapılmalarını engellemiştir. Kur'ân'ın birçok âyetinde tevhide vurgu yapılmış, dinin direği olan bu konuya azami özen gösterilmiştir. Allah'ın asla bir eşinin, benzerinin ya da ortağının olamayacağı net bir şekilde izah edilmiştir. Bunun en açık örneklerinden birisini İhlas sûresinin muhtevası oluşturmuştur. İniş sırasına göre nispette şirk ilk olarak İhlas suresinde inzal edilmiştir. Sûre mealen, “ *De ki: ‘O Allah’tır, bir tektir. Allah Samed’dir. (Her şey O’na muhtaçtır, O, hiçbir şeye muhtaç değildir.) O’ndan çocuk olmamıştır.(Kimsenin babası değildir.) Kendisi de doğmamıştır. (Kimsenin çocuğu değildir.) Hiçbir şey O’na denk ve benzer değildir.*”⁵⁵ manasına gelmektedir. Meleklerin Allah'ın kızları olduğunu iddia eden müşriklere Allah, bu sureyle en güzel cevabı vermiştir. Bu sure, diğer yandan Allah'ın menfî ve müsbet vasıflarıyla sıfatlarının anlatılması yönünden de çok önemli bulunmuştur.

Nispette şirkle alakalı diğer âyetin ise Meryem suresinde karşımıza çıktığı görülmüştür. Müşrikler, âyette Allah'ın evlat sahibi olduğunu ileri sürmüştür. İlgili âyette *وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا* buyrulmuştur. Bazı meal müellifleri, âyete “*Onlar, ‘Rahmân çocuk edindi.’ dediler.*”⁵⁶ manasını vermiştir. Mukâtil, Nadr b. Haris ve diğer bazı müşriklerin, Allah'ın meleklerden evlat edindiğini söylediklerini belirterek âyeti tefsir etmiştir.⁵⁷ Her insan, çocuk sahibi olmak istemiştir. Böylece anne-baba olmayı arzulamıştır. Oysa Allah'ın çocukları olduğunu iddia etmek, Onu muhtaç bir varlık konumuna düşürmek olarak değerlendirilmiştir. Doğan her canlı, anne-babasının bir benzeri olarak dünyaya gözlerini açmıştır. Lakin âlemlerin rabbi olan Allah, çocuğa muhtaç olmaktan ve herhangi bir benzerinin bulunmasından kesinlikle münezzehtir kabul edilmiştir.⁵⁸

Allah, sûrenin devamında müşriklerin yanlış algı ve anlayışlarına bir karşılık vermiştir. Bu bağlamda onlara, “*Yemin olsun, siz çok çirkin bir şey ortaya attınız. Rahman’a çocuk isnat etmelerinden dolayı neredeyse gökler parçalanacak, yer yarılacak, dağlar yıkılıp çökecektir! Halbuki Rahman’a çocuk edinmek yakışmaz. Çünkü göklerdeki ve yerdeki herkes Rahman’a kul olarak gelecektir.*” ayetleriyle karşılık verilmiştir.⁵⁹ Zemahşerî, müşriklerin, Allah’a çocuklar isnat etmesiyle, semavât ve arzın birbirine geçmesinin sebebinde iki yorum getirmiştir. Kafirlerin ettiği bu hadsizlik sebebiyle Allah, onların cezalarını hemen verecek olsaydı, gazabından yer ile göğün yerinden oynayacağı ve her şeyin paramparça olacağı ifade edilmiştir. İkinci

⁵⁵ el-İhlâs 112/1-4.

⁵⁶ Meryem 19/88.

⁵⁷ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/546.

⁵⁸ Karaman vd. , *Kur'an Yolu*, 3/619,620.

⁵⁹ Meryem 19/89-93.

yorumu göre müşriklerin Allah'a attıkları iftiranın ağırlığının ve şiddetinin etkisi dünyadaki varlıklara isabet etse yerle yeksan olacakları beyan edilmiştir. Zemahşerî ayrıca müşriklerin bu iftiralarının İslam dinini temellerinden sarsacak boyutta büyük iftiralar olduğunu da söylemiştir.⁶⁰

Günümüzdeki bazı inanç sistemlerinde de Allah'ın bir benzerinin olabileceği düşünülmüştür. Modern ideoloji ve dinsel anlayışlara Allah'ın bir bebeği olacağını kimse söylememiştir. Ancak bu tür anlayışlara benzeri düşüncelerde sıklıkla rastlanmıştır. Bu konudaki âyetlerin Mekke döneminin ikinci, üçüncü ve dördüncü aşamalarındaki surelerde olduğu da tespit edilmiştir. İhlâs suresi ile ilk aşamada devreye alınmıştır.

Mekkeli müşrikler, kız çocuklarıyla erkek çocukları arasında sürekli bir ayırım yapmıştır. Erkek çocukları değerli görmüşler, kız çocuklarını ise değersiz kabul etmişlerdir. Bu yüzden kız çocuklarını diri diri toprağa bile gömmüşlerdir. Kur'an, Mekke döneminin ikinci aşamasında inen bir surede bu olayı gündeme almıştır. Konuyla ilgi bir diğer ayette müşriklerin değersiz gördükleri için kız çocuklarını Allah'a atfettikleri ifade edilmiştir. Zira onlar meleklerin Allah'ın kız çocukları olduğunu iddia etmişlerdir. Âyet, Hz. Muhammed'e أَفَأَصْنَعُكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِيِّنَ وَأَتَّخِذُ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنَاثًا إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا şeklinde inmiştir. Bazı meal müellifleri ayete “(Ey müşrikler!) Rabbiniz, erkek çocukları sizin için ayırdı da, kendisi meleklerden kız çocuklar mı edindi? Gerçekten siz, (vebali) çok büyük bir söz söylüyorsunuz.”⁶¹ anlamını vermiştir. Tefsîr-i Kebir sahibi, meleklerin Allah'ın kızları olduğunu müşriklerin söylemelerinin çok büyük bir iddia olduğunu ifade etmiştir. Sûrenin diğer âyetlerinde müşriklerin, bu iddiaları, bazı delillerle çürütülmüştür. Mesela Allah'ın kızları olsaydı o zaman meleklerin de ilahlıkta Allah'a ortak olacakları ve birbirlerine üstünlük sağlamaya çalışacakları, bu sebeple yeryüzünde fesadın doğacağı beyan edilmiştir. Kur'an'ın birçok yerinde Allah'ın bütün bu iftiralarından uzak ve münezzeh olduğu defaatle haber verilmiştir⁶².

Mevdûdî, müşriklerin melekleri Allah'ın kızları olarak kabul etmelerinin eski bir cahiliye adetine dayandığını ifade etmiştir. Çünkü eskiden onların, meleklerin ve tanrıçaların Allah'ın kızları olduğuna inandıkları belirtilmiştir. Buna ilave olarak cahiliyede müşrikler, erkek çocuklarını çok yüceltmiş ve kız çocuklarını zerre miktarı değer vermemişlerdir. Hatta onların varlığına dahi tahammül edemedikleri için diri diri toprağa gömerek hayatlarına son vermişlerdir. Kız çocuklarının olmasını bir utanç

⁶⁰ Zemahşerî, *Keşşaf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 4/250.

⁶¹ el-İsra 17/40; Benzer bir âyet için bk. ez-Zuhruf 43/16.

⁶² Mukatil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/449, 450.

vesilesi sayan müşrikler, çok garip bir şekilde bu zayıf ve değersiz varlıkları Allah'ın çocukları olarak kabul etmiştir. Onlar daha da ileri gitmişler ve onların Allah'ın kızları olduğunu iddia etmişlerdir. Böylece onların rablerine verdikleri kıymet ve hürmetin ne kadar az olduğunu fiilen göstermişlerdir.⁶³ Günümüzde bazı toplumlarda hala kız çocukları değersiz kabul edilmektedir. Bu düşüncenin kökeninin müşriklere kadar uzandığı ayetlerle delillendirilmiştir.

Vahiy sürecinde müşriklerin Allah'a çocuk isnat etmelerine ve böylece yaptıkları haksızlığı, Kur'an cevapsız bırakmamıştır. Bu yüzden âyetlerde Allah, bir evlada ihtiyaç duymadığını en veciz şekilde müşriklere ilan etmiştir. İlgili âyette *قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ* *قَالُوا هُوَ الْعَزِيزُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ إِنَّ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهَذَا أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ* diye buyrulmuştur. Bazı meal yazarları âyete “(Müşrikler) ‘Allah çocuk edindi’ dediler. *Hâşâ! O bundan münezzehtir. O’nun (çocuğa) ihtiyacı yoktur. Göklerde ve yerde ne varsa O’nundur. Bu hususta herhangi bir deliliniz de yoktur. Allah hakkında bilmediğiniz bir şeyi mi söylüyorsunuz?*”⁶⁴ anlamını vermiştir. Ancak insanlar, çocuk edinmeye ihtiyaç duymuştur. Oysa Allah’n hiçbir şeye ihtiyacı olmamıştır. Çünkü insanlar, bir yandan neslini devam ettirebilmek, diğer yandan da yaşlandığı ve güçten düştüğü zaman kendisine alaka gösterecek bir evlada her zaman muhtaç olmuştur. Fakat tek, bir, ezeli, ebedi ve sonsuz güç sahibi olan Allah’ın hiçbir çocuğa ihtiyacı olmamıştır. Müşriklerin bu iftiralarında dayanacakları bir delilleri olmamıştır ve iddiaları da sağlam bir temelden yoksun olmuştur.⁶⁵

Müşriklerin, Allah’a çocuk iftirasında bulunduklarına değinildikten sonra göklerin ve yerin mülkünün Allah’a ait olduğu hatırlatılmıştır. Çünkü Allah’ın bütün yaratılmışların yaratıcısı ve maliki olması sebebiyle çocuk sahibi olmasının mümkün olmadığı beyan edilmiştir. Hiçbir delilleri olmaması hasebiyle müşriklerin söyledikleri iddianın her açıdan hiçbir değerinin olmadığı açıklanmıştır.⁶⁶ Bu paralelde müşriklere “De ki: ‘Allah hakkında yalan uyduranlar asla kurtuluşa eremezler.’ Onlar için dünyada (geçici) bir yararlanma vardır. Sonra dönüşleri bizedir. Sonra da inkâr etmekte olduklarına karşılık onlara şiddetli azabı tattıracağız.”⁶⁷ âyetleriyle onlara cevap verilmiştir. Allah, asılsız yalanlar uydurmaları sebebiyle dünyada biraz eğlenseler de müşriklerin, ahirette sonsuz bir azaba çarptırılacaklarını haber vermiştir.⁶⁸

⁶³ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 3/111.

⁶⁴ Yûnus 10/68; Benzer âyetler için bk. es-Saffat 37/151-152.

⁶⁵ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/215.

⁶⁶ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 3/309, 311.

⁶⁷ el-Yunus 10/69,70.

⁶⁸ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 3/311.

Nüzul sürecinde Mekke döneminin 3. aşamasında inen bir surede müşriklerin Allah'a kullarından bir parça nispet ettiklerinden bahsedilmiştir. İlgili âyette وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ denilmiştir. Bazı meallerde bu âyete “*Ama onlar, kullarından bir kısmını, O'nun bir cüzü kıldılar. İnsan, gerçekten apaçık bir nankördür!*”⁶⁹ manası verilmiştir. Mukâtil, bu ayette müşriklerin melekleri Allah'a denk gördüklerini ifade etmiştir. Yani müşrikler, meleklerin Allah'ın kızları olduğunu iddia etmişlerdir. Âyette bu iddiada bulunanların apaçık bir küfür içinde oldukları beyan edilmiştir.⁷⁰

Daha önceki âyetlerde Arap yarımadasında kız çocuklarının toplumun gözünde hiçbir değere sahip olmadıkları ifade edilmiştir. Kimi kaynaklar kadınların yaratılış itibariyle zayıf ve narin olmalarını buna gerekçe olarak göstermiştir. Çünkü Arap toplumunda savaşmak çok yaygınlaşmış ve erkek çocukları da güç kuvvet açısından savaşta daha fazla yararlılık göstermiştir. Bu düşünce kızların düşkün ve gereksiz kabul edilmelerine zemin hazırlamıştır. Kız çocukları ise güzel görünmek uğruna bütün vakitlerini süslenerek geçiren gereksiz varlıklar gibi görülmüştür. Araplar kız çocuklarına bu kadar olumsuz tepki verirken, ilah kabul edip taptıkları putların da dışı olduklarından bahsetmiştir. Bununla kalmayıp bu dışı putların Allah'ın kızları olduklarını iddia etmişlerdir. Âyette müşriklerin sergilemiş oldukları bu tutarsızlık gözler önüne serilmiş ve uydurma fikirleri reddedilmiştir.⁷¹

Kur'ân, Mekke döneminin son aşamalarındaki surelerde de müşriklerin iddialarından biri olan Allah'ın evlat edinmesi meselesi gündeme getirilmiştir. İlgili ayette وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ denilmiştir. Bazı meal sahipleri bu âyete “*Onlar kızların Allah'a ait olduğunu iddia ediyorlar. Hâşâ! Allah bundan münezzehtir. Beğendikleri de (erkek çocuklar) kendilerinin oluyor.*”⁷² anlamını vermiştir. Görüleceği üzere müşrikler, Allah'ı evlat edinmekle, hatta cinsiyet belirterek Allah'ın kızları olmakla nitelendirmiştir. Kendileri ise erkek evlat sahibi olmayı, bir üstünlük olarak görmüştür. Bu yüzden hep erkek çocuk talebinde bulunmuşlardır.⁷³ Allah'a kızlar atfeden kimselerin, Kinâne ve Huzâ kabilesinden kimseler olduğu belirtilmiştir. Âyetteki sübhanallah lafzıyla, yaratılmış varlıklara has niteliklerin, Allah'a yansıtılması

⁶⁹ ez-Zuhruf 43/15.

⁷⁰ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/606.

⁷¹ Karaman vd. , *Kur'ân Yolu*, 4/769.

⁷² en-Nahl 16/57.

⁷³ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/400.

eleştirilmiştir. Burada ayrıca müşriklerin erkek çocukları sahiplenmeleri, buna karşın horladıkları kız çocuklarını başlarından savar gibi Allah’a nispet etmeleri kınanmıştır.⁷⁴

İkinci aşamada temas edilen bir hususun, nüzul sürecinde dördüncü aşamada da yenilendiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda ilgili âyete Kur’ân’da وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا şeklinde yer verilmiştir. Bazı meallerde âyete ise “Onlar, ‘Rahmân (olan Allah, melekleri) evlât edindi.’ dediler. Hâşâ! O, bundan münezzehdir. Bilâkis (melekler), lütuf ve ihsana mazhar olmuş kullardır.”⁷⁵ manası verilmiştir. Mukâtil, müşriklerden Nadr b. Hâris ve arkadaşlarının, Allah’ın meleklerden kızlar edindiği iftirasında bulunduklarını beyan etmiştir. Âyetin devamında Allah, bütün bu ithamlardan zatını tenzih etmiştir. Çünkü meleklerin Allah’ın kızları olmadıkları bilakis onların ibadet etmeleri için yaratıldıkları ve bunun da kendileri için bir ikram olduğu ifade edilmiştir.⁷⁶

Zemahşerî, bu ayetin Huzâ kabilesi hakkında nazil olduğunu ifade etmiştir. Çünkü onlar, Allah’a yakın olmaları sebebiyle melekleri Allah’ın kızları olarak düşünmüştür. Allah, âyette hem kendini böyle bir yakıştırmadan tenzih etmiş, hem de meleklerin diğer yaratılmışlardan daha faziletli varlıklar olduğunu söylemiştir. Müşrikler, böyle yaparak Allah’a ortaklar koşmuş ve meleklerle cinsiyet atfetmiştir. Oysa melekler cinsiyetli varlıklar olarak yaratılmamışlardır. Onlar, sadece Allah’ın emirlerini yerine getirmekle kodlanmış ve yalnızca ibadet için yaratılmış varlıklar olarak betimlenmiştir.⁷⁷

Allah bir taraftan insanlığa şirkin ve şirk koşulan şeylerin mahiyetini anlatmış diğer taraftan da kendiyle ilgili bilgiler vermiştir. Çünkü insanlar, Allah’ın evlat edineceğini düşünecek kadar rablerinin vasıflarından habersiz kalmışlardır. Allah, kullarına kendisini bizzat tanıtmış ve onların kendisi hakkında yanlış inanışlara kapılmalarını engellemiştir. Kur’ân’ın birçok âyetinde tevhide vurgu yapılmış, dinin direği olan bu konuya azami özen gösterilmiştir. Allah’ın asla bir eşinin, benzerinin ya da ortağının olamayacağı net bir şekilde izah edilmiştir. Bunun en açık örneklerinden birisini İhlas sûresinin muhtevası oluşturmuştur. Sure mealen, “ De ki: ‘O Allah’tır, bir tektir. Allah Samed’dir. (Her şey O’na muhtaçtır, O, hiçbir şeye muhtaç değildir.) O’ndan çocuk olmamıştır.(Kimsenin babası değildir.) Kendisi de doğmamıştır. (Kimsenin çocuğu değildir.) Hiçbir şey O’na denk ve benzer değildir.” manasına gelmektedir. Meleklerin Allah’ın kızları olduğunu iddia eden müşriklere Allah, bu

⁷⁴ Karaman vd. , *Kur’ân Yolu*, 4/410.

⁷⁵ el-Enbiyâ 21/26.

⁷⁶ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/57.

⁷⁷ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 4/424.

sureyle en güzel cevabı yüzlerine yapıştırmıştır. Bu sure, diğer yandan Allah'ın menfi ve müsbet vasıflarıyla sıfatlarının anlatılması yönünden de çok önemli bulunmuştur.⁷⁸

2.1.3. Allah'a Secdeyi Reddetmek

Secde kelimesi, Arapçada sücûd mastarından türemiştir ve daha ziyade fıkıh terimi olarak kullanılmıştır. Sücûd mastarı sözlükte boyun eğmek, mütevazı bir halde alnını yere koymak ve eğilmek manalarında istimal edilmiştir.⁷⁹ Terim olarak secde ise namaz esnasında sırasıyla ayak parmaklarını, dizleri, elleri, alnı ve burnu yere koymak suretiyle eğilmek olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda secde, insanın kulluğunu bilmesi, Allah'ın yüceliğini kabul etmesi ve huzurunda başını eğmesi anlamlarına gelmektedir. Başka bir deyişle kişinin acizliğini kabul etmesi, kibrinden göklere çıkardığı başını Allah'ın büyüklüğü karşısında ayaklarıyla aynı hizaya gelecek şekilde yere koyması olarak da anlaşılmıştır. Kulun Allah'a en yakın olduğu yer olarak bilinen secde, İslam'ın direği namaz ibadetinin en önemli rükünlerinden biri olarak kabul edilmiştir.⁸⁰ Namaz ibadeti ve ona bağlı secde olayı, önceki dinlerde de hep var olagelmıştır.⁸¹

Kalbini kibirten koruyan ve benliğini büyüklenmeden kurtaran her canın, Allah'ın huzurunda secde etmekten dolayı huzura ereceği âlimler tarafından beyan edilmiştir. Ancak müşrikler, şeytanın kibrinden Hz. Adem'e (s.a) secde etmekten kaçındığı gibi, Allah'a tam olarak şeriksiz secde etmekten kaçınmıştır. Allah, Hz. Nebiye Furkan suresinde *وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا* şeklinde vahyetmiştir. Bazı meal yazarları bu âyete “*Onlara ‘Rahmân’a secde edin!’ denildiği zaman ‘Rahmân da neymiş! Bize emrettiğin şeye secde eder miyiz hiç!’ derler ve bu emir, onların nefretini artırır.*”⁸² anlamını vermiştir. Hz. Resul, müşrikleri Rahmân’a secde etmeye davet etmiş, fakat Ebu Cehil, Rahmân’ın Yemame’deki Müseylemetü’l-Kezzâb olduğunu söylemiştir. Velid b. Muğire, Utbe ve Ukbe ise Allah ile Rahmân’ın iki ayrı isimler olduğunu ifade etmişlerdir. Bunlar birde bütün varlıkları yaratanın Allah, Müseylimetü’l-Kezzâb’ın ise Rahman olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu

⁷⁸ Fatih Tok, “*Şirkin Tevhide Dönüştürülmesinde İlahi Metot*”, Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi 11/2 (Ağustos 2019), 726.

⁷⁹ Nihat Dalgın, “*Secde*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 36/271.

⁸⁰ Numan Çakır, *Kur’ân’ı Kerim’de Secde* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 17.

⁸¹ Mustafa Kayhan, *İslâm Hukuku Açısından Kur’ân Kıssalarının Kritiği* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996), 138-146.

⁸² el-Furkân 25/60.

açından müşrikler, Hz. Nebinin onları, Yemame'deki Rahman'a ibadete çağırdığını zannetmişler, aziz ve celil olan Allah'a secde etmeyi reddetmişlerdir.⁸³

Müşriklerin, Rahman kelimesini yadırgamaları, Allah'ı bu isimle bilmemeleri ve kelimeyi bu manasıyla hiç kullanmamalarından kaynaklanmıştır. Zira Arapçada "mâ", bilinmeyen bir şey sorulması sırasında kullanılan bir edattır.⁸⁴ Mevdûdî'nin yorumuna göre müşriklerin böyle bir soru sormaları, bilgisizlikleri sebebiyle değildir. Aksine bu rahmân sözcüğünün daha önceki zamanlarda kullanıldığı tarihi kaynaklarda yer almıştır. Bu açıdan müşriklerin, "Rahmân da kim oluyor?" sorusu, Firavun'un Hz. Musa'ya (s.a) "Nedir kâinatın Rabbi?" sorusuna benzetilmiştir. Bu sözde, inkâr etmek ve secdeyi reddetmek gibi gizli bir amaçlarının olduğu ifade edilmiştir.⁸⁵

Müşriklerin Allah'a secde etmeyi reddettiklerine, Mekke döneminde inen başka sure ve âyetlerde de temas edilmiştir. Mesela Mekke döneminin dördüncü ve son aşamasında nazir olan İnşikâk suresinde bu konu yeniden gündeme getirilmiştir. Bu ayette müşriklerin, secdeyi emreden bir ayet duyduklarında Allah'a secde etmekten imtina ettiklerinden bahsedilmiştir. İlgili âyete *وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ* şekliyle mushafta yer verilmiştir. Bazı meal müellifleri, bu âyete "*Onlar, kendilerine Kur'an okununca secde de etmezler.*"⁸⁶ anlamını vermiştir. Mukâtil, Hz. Elçinin bir gün Alak sûresinin on dokuzuncu âyetini okuduğunu ve müminlerle birlikte secde ettiğini ifade etmiştir. Onları gören müşriklerin, ıslık çalarak ve el çırparak rahatsız ettiklerini söylemiştir. Böylece onlar, hem secde etmemiş hem de secde edenlerle alay etmişlerdir.⁸⁷ Burada müşriklerin Hz. Muhammed'e engel olmak, kargaşa çıkarmak ve tebliği sekteye uğratmak amacıyla böyle davrandıkları ifade edilmiştir. Gerçekten Allah, "*İnkâr edenler 'Bu Kur'an'ı dinlemeyin. Baskın çıkmak için okunurken yaygara koparın.' dediler.*"⁸⁸ ayetinde bunu ifade etmiştir. Neticede onların secde etmemelerinin, kalplerinde Allah korkusunun olmamasından kaynaklandığı ifade edilmiştir.⁸⁹

Müşrikler, Allah'ın yaratıcılığını kabul etmelerine rağmen O'na secde etmeleri emredildiğinde bundan kaçınmışlardır. Çünkü onlara göre Allah'a secde etmek, bu emri kendilerine bildiren Hz. Nebinin doğruluğunu kabul etmek manasına geleceği için bunu reddetmişlerdir. Kur'an'ın secde emrini yerine getirmek, yine aynı Kur'an'ın emrettiği

⁸³ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/191, 192.

⁸⁴ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 4/883.

⁸⁵ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 3/599.

⁸⁶ el-İnşikak 84/21.

⁸⁷ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 4/382.

⁸⁸ el-Fussilet 41/26.

⁸⁹ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 7/77.

dinin, hak olduğunu da kabul etmek olarak algılanmıştır. Oysa müşrikler Allah'a yaklaştırsın diye vesile kıldıkları putlara, her türlü tazim ve ikramı göstermişler ancak bunu Allah için yapmamışlardır. Lakin ibadete ve yüceltmeye asıl layık olan Allah'a secde etmek istememişlerdir. Onların, nasıl büyük bir taassup içerisinde oldukları, buradan kolaylıkla anlaşılmaktadır. Gerçekten amaçları, atalarından gördüklerine körü körüne inanmak değil de, Allah'a yaklaşmak amacıyla olsalardı, onların insanın Allah'a en yakın olduğu secde halinden bir an bile ayrılmak istemeyecekleri ileri sürülmüştür. Görüleceği üzere müşrikler, Mekke döneminde Allah'a secde etmekten imtina etmişlerdir. Bu durum Kur'an'da dile getirilmiştir. Maalesef günümüzde modern veya gayr-i modern inanışlarda da benzer bir durum sezilmiştir. Zira katıksız bir biçimde Allah'a secde etmek pek çok düşüncede ıskalanmıştır.

2.1.4. Allah Uğrunda İnfaka Karşı Çıkmak

Kur'an, bir topluma inzal edilmiştir. Bu toplum, genel olarak köleler kadınlar ve şerefliiler olarak üçe ayrılmıştır. Ayrımcılığın her türüne bu cemaatte rastlanmıştır. Bu açıdan kölelere, fakirlere ve kimsesizlere çok büyük zulümler ve haksızlıklar yapılmıştır. Kur'an bu toplumu bir bağlamda toplamak için özellikle fakirleri onure etmek için infakı emretmiştir. İnfak her türlü maddi ve manevi yardıma denilmiştir. İnfak kelimesi, nefk kökünden alınmıştır. Nefk kökünde sona ermek, tükenmek ve tamam olmak manalarından bahsedilmiştir. Dinsel bir terim olarak infak, insanın Allah'ın kendisine bahşetmiş olduğu servetinden, ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunmak olarak tarif edilmiştir. Muhtaçların ihtiyaçlarını nakit veya aynî olarak karşılamaya deniştir. İnfak, kişinin yapmış olduğu her çeşit hayrı, yardımı kapsadığı gibi, İslam'ın farzlarından biri olan zekat ibadetini de kapsamına almıştır. Fakat Kur'an'da bazı ayetlerde yoksul düşme anlamında kullanılmıştır. Yetmiş yakın diğer ayetlerde infak genellikle ise harcama yapmak manasında istimal edilmiştir.⁹⁰

Kur'an, ayetlerinin bir kısmı Mekke döneminde, diğer bir kısmı da Medine döneminde nazil olmuştur. Mekke'de inenlere mekkî sûre ve âyetler adı verilmiştir. Medine'de inenlere ise medenî sûre ve âyetler denmiştir. Mekkî surelerde daha ziyade iman ve ahlaki konuların anlatımı amaçlanmış, bu yönde bir imarın söz konusu olduğu görülmüştür. Bu iki konuda da toplumun çok eksikleri olduğu Allah'a eşler koşmalarından ve muhtaçlara el uzatmamalarından ve fakirlerle köleleri küçümsemelerinden anlaşılmıştır. İnsanoğlunun, dünyaya geldiği zaman sahip olduğu

⁹⁰ Mustafa Çağrı, "İnfak", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 22/289.

tek şeyin yaşama hakkı olduğu ve bu hakkın da kendi iradesinde olmadığı beyan edilmiştir. Çünkü canı Allah'ın emrindedir ve takdir ettiği vakit geldiği zaman bir saniye dahi ertelenmeyecektir. Şu evrende var olan her şeyin hâlıkının ve tek malikinin yüce Allah olduğu âyetlerde açıklanmıştır. Esasında Allah'a ait olan mülkün, zahirde kendisininmiş gibi görünmesine aldanan insan, ihtiyaç sahiplerine yardım eli uzatmada cimrilik etmiştir. Allah, sadece Mekke toplumuna değil, aynı zamanda bütün insanlığa ait olan bu paylaşamama hastalığından insanı kurtarmayı hedeflemiştir. Bu nedenle infak konusu üzerinde çok durmuş ve sahip olduğu şeylerden Allah yolunda harcamaya insanı alıştırmak istemiştir.⁹¹

Müşrikler, adeta İslam dini ne emretmişse karşısında durmaya yemin etmişlercesine Hz. Muhammed'in kendilerine tebliğ ettiği her şeye muhalefet etmişlerdir. Allah, kendilerine onca nimeti bahşetmişken onlar, başkalarına yapacakları en küçük bir desteği bile esirgemiştir. Allah, infak etmek gerektiğiyle ilgili Hz. Resule şöyle bir emir vermiştir. *وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْطَعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ* *وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْطَعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ* Bazı meal sahipleri, bu âyete “Onlara, ‘Allah’ın size rızık olarak verdiklerinden hayra sarfediniz.’ dendiğinde, kafirler, müminlere ‘Allah’ın dilediği takdirde doyuracağı kimseleri biz mi doyuracağız? Siz gerçekten apaçık bir sapıklık içindesiniz.’ dediler.”⁹² manasını vermiştir. Mekkeli müşriklerin, ekinlerden ve hayvanlardan, putlarına ve yoksullara pay ayırdıkları âyetlerden anlaşılmıştır. Bu manada bazı müşrikler, yoksullara ayırdıkları payın Allah'a ait olduğunu da söylemiştir. Putlara ayırdıkları paylardan hasat zamanında yeterli verimi alamadıkları zaman, Allah için ayırdıkları paylardan birazını putlarına kattıkları ifade edilmiştir. Fakirlere yardım etmeleri söylendiği vakit onlar, Allah'ın onları doyurmaya gücünün yettiğini söylemiş ve infak etmekten kaçınmışlardır. Dahası bazı müşrikler ise Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiklerinden infak etmemeleri bir yana, fakirlere yardım eden Hz. Muhammed ve ashabını da sapıklık içinde olmakla suçlamışlardır.⁹³

Âyette de belirtildiği üzere müşrikler, Allah'ın kendilerine vermiş olduğu nimetlerden tasadduk etmeye yanaşmamıştır. Bahane olarak müminleri kendi sözleriyle vurmak istemişlerdir. Müminler, Hz. Muhammed'in kendilerine bildirdiği gibi rezzak olanın Allah olduğuna ve isteğine göre bazılarına az, bazılarına çok rızık verebilme yetkisine sahip olduğunu müşriklere söylemişlerdir. Müşrikler, Allah'ın fakirlere infak edilmesi emri üzerine, yardım etmelerinin uygun olmayacağını öne sürmüşlerdir. Oysa

⁹¹ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 4/499, 500.

⁹² Yasin 36/47.

⁹³ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/455, 456.

Allah, bazı kulları eliyle yardım göndermek istemiş ve böylece onlara rızasını kazanma fırsatı yaratmıştır. Ya da Allah fakirlerin rızıklarını zenginlere emanet etmiş ve onların bunu sahiplerine ulaştırıp ulaştırmayacaklarını denemek istemiştir. Bazı rivayetlerde bu âyetin müşlûman olsun olmasın, müşriklerin kölelere ve fakirlere yardım etmeme kararı almaları üzerine nazil olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda âyetin, Hz. Nebinin yoksullara bir yardım seferberliği ilan etmesi, müşriklerin, Müslümanları yanılığ içinde olmakla suçlamaları üzerine indiği de dile getirilmiştir.⁹⁴

Yaratmış olduğu büyük küçük bütün mahlukatın rızkını Allah verdiği halde müşrikler, akıl almaz bir biçimde, hiçbir şeye güç yetiremeyen, yiyip içmeyen cansız varlıklara verilen nimetleri ikram etmiştir. Yani onlar Allah'ın olan bu rızıkları O'ndan kaçırmış ve ortakları olan putlara sunmuştur.

Allah, müşriklerin fakirlere infak edilmesi emrine uymamalarının yanlış olduğunu bildirmiş ve kınamak maksadıyla *وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَغْلُمُونَ نَصِيبًا مِّمَّا رَزَقْنَاهُمْ تَاللَّهِ لَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنتُمْ تَفْتَرُونَ* ayetini inzal etmiştir. Bazı meal yazarları, bu ayeti “*Bir de kendilerine rızık olarak verdiklerimizden, mâhiyetini bilmedikleri şeylere pay ayırıyorlar. Allah’a yemin olsun ki, iftira etmekte olduğunuz şeylerden mutlaka sorguya çekileceksiniz!*”⁹⁵ manasını vermiştir. Mukâtil, müşriklerin düzmece ilahlarına Allah'ın verdiği rızıktan pay ayırmalarının bu ayetle sert bir şekilde eleştirdiğini ifade etmiştir.⁹⁶ Müşriklerin şefaathet yetkilerinin olduğuna inandıkları putların, kendilerine yapılan ikramlardan dahi haberlerinin olmadığını Allah âyette açıkça söylemiştir. Buna karşın onların, ikrama layık gördükleri cansız varlıklar sebebiyle hesap vereceklerini haber vermiş ve onları tehdit edilmiştir.⁹⁷

İnfak etmek, yapılan açıklama ve verilen delillerden de anlaşılacağı üzere, İslâm'ın sosyal bir gelişim projesi olmuştur. Bununla İslâm cemaati, birbirine yaklaştırılmış ve aralarında olan yapay sınırlar kaldırılmıştır. Malların infak edilmesi, toplumda insanları da birbirine yaklaştırmıştır. Böylece sevgi ve saygıya dayalı, birbirini her daim gözetken bir toplum üretilmiştir. Bu gelişmeyi de Allah'ın infak emri gerçekleştirmiştir.

2.1.5. Allah'ı Şirki Engellemekle Suçlamak

Müşrikler, kurdukları bozuk düzenlerini işletirken Allah'ı hiç akıllarına getirmemiştir. Mesela ekinlerinden putlara pay ayırırken veya putların şefaathet edeceğini

⁹⁴ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 4/500.

⁹⁵ en-Nahl 16/56.

⁹⁶ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/400.

⁹⁷ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsîri*, çev. Adil Bebek vd., 3/981, 982.

gönderilen elçiyi yalanladıklarını söylemiştir. Resullerin görevlerinin, Allah'tan aldıklarını tebliğ ve beyan etmek olduğunu açıklamıştır.¹⁰²

Görüleceği üzere müşriklerin iddiaları, ayetlerde yanıtlanmış ve çürütülmüştür. Müşrikler, şirk koşmalarına ve helal olanları haram kılmalarına tanrının izin verdiğini ileri sürmüştür. Allah'ın gerçekten ilah olması durumunda bu davranışlarını engelleyeceğini söylemişlerdir. Davranışları engellenmediğinden de onlar yaptıklarının doğru olduğu düşüncesine kapılmışlardır. Mukâtil ve diğer tefsirlerde müşriklerin iddialarının yanlış olduğunu açıklayan yorumlar yapılmıştır.

2.2. Müşriklerin Vahye Yönelik İtirazları ve Kur'ân'ın Cevapları

2.2.1. Vahye Öncekilerin Masalları Demek

Mekke döneminde müşriklerin en fazla itiraz ettikleri vahiyle ilgili konunun, onu öncekilerin masalları olarak değerlendirmek olmuştur. Müşrikler, Hz. Nebiye gelen vahiyleri, geçmişlerin masalları olarak değerlendirmekte çok ileri gitmişlerdir. Mukâtil, ilgili âyetleri değişik açıklama biçimlerini devreye alarak yorumlamıştır. Müşrikler, Allah'ın birliğine itiraz ettikleri gibi vahye ve onun kaynağına da dil uzatmışlardır. Allah'ın Hz. Muhammed aracılığı ile gönderdiği âyetleri onaylamamış ve yalan yanlış birçok ithamda bulunmuşlardır.

Müşriklerin Kur'an'a veya vahye yönelttikleri ilk itirazlarının esâtîru'l-evvelîn olarak değerlendirmeleri olmuştur. سطر kökünden gelen esâtîr fiil olarak yazmak ve kesmek anlamlarında kullanılmıştır. Fiil, if'al babına girdirildiğinde de أسطر şeklini almış, hata etmek ve bir şeyi eksik yazmak manalarında istimal edilmiştir. Bu kökten أساطير şeklinde çoğul yapılmış, dize, satır ve yazı gibi sözcüklerle karşılanmıştır. Ayrıca bu kökte yalan, batıl ve hurafe anlamlarını da taşıdığı dile getirilmiştir.¹⁰³ Müfessirler, أساطير الأولين terkinin önceki insanların başlarından geçen hadiseler, eskiler hakkındaki haberler ve onlarla ilgili yazılanlar veya onların yazdıkları şeyler manasında kullanılmıştır.¹⁰⁴

Kur'ân âyetlerini öncekilerin masalları olarak niteleyen müşriklerin, Nadr b. Haris olduğu söylenmiştir. Bu müşrik, ticaret için gittiği Hire'de Rüstem ve İsfendiyyar ile ilgili masalları öğrenmiştir. Bu masalları öğrenen Nadr, Mekke'ye geldiğinde halkı etrafında toplayıp anlatmıştır. Hz. Muhammed'in geçmiş ümmetlerle ilgili

¹⁰² Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/393.

¹⁰³ Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensari İbn Mansur, *Lisânü 'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, t.y), 15/363.

¹⁰⁴ Kılıç, *İtirazları ve Bunlara Verilen Cevaplar Açısından Kur'ân'da Müşrikler*, 256.

buna hakkın aşikar olmasına rağmen müşriklerin inatla yanıfta ısrar ettiklerini ancak selim bir kalple tövbe ettikleri takdirde Allah'ın buna icabet edeceğini açıklayarak yanıtlamıftır.¹¹²

Müşriklerin vahye öncekilerin masalları iftirasını attığı bir başka âyet, Mekke döneminin 2. aşamasında inen Neml suresinde yer almıftır. Allah, müşriklerle ilgili olarak Kur'an'da اَلَمْ نَقُلْ اِنَّ هٰذَا اِلَّا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ âyetine yer vermiftir. Bazı meal sahipleri bu âyete “*Andolsun, bizler de bizden önceki babalarımız da bununla tehdit edilmiştik. Bu öncekilerin masallarından başka bir şey değildir.*”¹¹³ anlamını vermiftir. Burada müşrikler, inanmayanların tehdit edildiğı azabı gündeme getirmişlerdir. Mukâtil, ayette geçen tehdidin ölümden sonraki diriliş olduğunu ifade etmiştir. Müşrikler öldükten sonra dirilme gerçeğini kabul etmedikleri için Hz. Nebinin söylediklerinin öncekilerin masalları olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹¹⁴ Hz. Resülün bildirdiklerine müşriklerin esâtîru'l evvelîn demelerinin, yeniden diriliş muhal görmelerinden kaynaklandığı söylenmiştir. Onlar, âhiret hayatını inkâr etmişler ve böylece verilen bilginin kaynağını da reddetmişlerdir.¹¹⁵ Bu tutum her dönemde müşriklerin iddialarında yer almıftır. Modern dönemdeki inkârcılarda da aynı durum gözlenmiştir.

Allah'ın âyetleri, kimilerine doğru yola erişme fırsatı sunmuştur. Buna karşın zalimlerin ve yaşarken ölmüş kalplerin isyanlarını ve azgınlıklarını artırmıştır. Allah o zalimlerin haksızlıklarına karşılık وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ اِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوْهُ وَفِيْ اُذَانِهِمْ اَوَانِيَةً وَمِنْهُمْ مَنْ يَرْوَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَا يُؤْمِنُوْا بِهَا حَتّٰى اِذَا جَآؤُكَ يُجَادِلُوْنَكَ يَقُوْلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا اِنَّ هٰذَا اِلَّا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ âyetini indirmiştir. Bazı meal yazarları, bu âyete “*İçlerinden (Kur'an okurken) seni dinleyenler de var. Onu anlamamaları için kalpleri üzerine perdeler (gereriz), kulaklarına ağırlık koyarız her türlü mucizeyi görseler de onlara inanmazlar. Hatta tartışmak üzere sana geldiklerinde inkâr edenler, ‘Bu (Kur'an), evvelkilerin masallarından başka bir şey değildir.’ derler.*”¹¹⁶ manasını vermiştir.

Mukatil, Hz. Elçinin okuduğı Kur'an'ı dinlediğı kastedilen kişinin Nadr b. Haris olduğunu ifade etmiştir. Bu müşrik, Allah'ın gönderdiği mucize vahiylerle inanmamış ve hakikat konusunda Hz. Nebiyle mücadele etmiştir. Nadr, Kur'an'ın ehâdisu'l-evvelîn olduğu iftirasını hiç utanmadan dile getirmiştir.¹¹⁷ Bu âyette müşriklerin kalplerinin ve

¹¹² Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 4/814.

¹¹³ en-Neml 27/68, Benzer bir âyet için bk. el-Müminûn 23/83.

¹¹⁴ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/257.

¹¹⁵ Abdullah Sertkaya, *Kur'an'da Esâtîru'l-Evvelîn Kavramı ve Epistemolojik Değeri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 17,18.

¹¹⁶ el-En'am 6/25.

¹¹⁷ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 1/536, 537.

gözlerinin mühürlendiği ve hakikati anlamaktan uzak oldukları ifade edilmiştir. Doğruyu gözleriyle görmelerine ve akıllarıyla idrak etmelerine rağmen, ısrarla batılda inatlaşmaları sebebiyle insanın melekelerini yitirdiği söylenmiştir. Gerçekten halk arasında ve günlük hayatta herhangi bir konuda yanlış yapan insanları uyardığımız olmuştur. Yanlış olduğu alenen ortada olmasına rağmen kendi doğrusu peşinde koşan insanlar için bütün çabalar, yetersiz ve kifayetsiz kalmıştır. Böylelerine şaşkınlıkla “Sana ne oldu? Kalbin mi mühürlendi? Gözlerine perde mi indi ?” diye sitem edildiği olmuştur.

Müşrikler, Hz. Elçinin mesajını dinlemeden ve anlamadan reddetmiştir. Yine onlar, daha öncekilerle kıyasladıklarında Hz. Resulün yeni bir şey getirmediğini ve öncekilerin getirdikleriyle aynı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Diğer ümmetlere gelen emirlerle kendilerine gelenlerin benzer olması, onları çok rahatsız etmiştir. Müşrikler önceki emirleri uygulamamış ve hayatlarını ona göre ikame ettirmemiştir. Etseydiler Allah’ın yeni bir elçiye ve yeni bir kitaba ihtiyaç duymayacağı açıklanmıştır. Oysa elçiler, insanlığın başından beri Âdemoğullarına hep aynı mesajı iletmiştir. Çünkü hakikati görmeye niyeti olmayanların bu gerçeği asla göremeyecekleri beyan edilmiştir. Hakkı inkâr eden müşriklerin, dünya hayatı nihayete erdiği zaman Allah’a çok yalvaracaklarını ve Hz. Muhammed’in mesajına iman etmek için dünyaya gönderilmelerini talep edeceklerini haber vermiştir. Böyle bir talepte bulunmaları akıllarında ya da kalplerindeki bir değişimin olmasından dolayı değil, sadece hakikati müşahade etmelerinden neşet etmiştir. Kalplerinde bir değişiklik olsa bile bu farkındalığın yeri dünya hayatı olduğundan, ahirette kabul görmeyeceği beyan edilmiştir.¹¹⁸

Hz. Resul, Allah’ın dinine davet ettiği zaman, müşrikler onu bir eğlence malzemesi yapmıştır. Onlar hak, hakikat ve vahiy hakkında hiçbir şey bilmedikleri halde insanları, İslam’dan ve Hz. Muhammed’den uzaklaştırmak için var güçleriyle çalışmışlardır. Allah, onların bu yaptıklarına karşılık ahirette karşılaşacakları vaziyetten âyetiyle bahsetmiştir. Bazı meal müellifleri, âyete “*İnsanlardan öylesi vardır ki bilgisizce, Allah yolundan saptırmak ve onu eğlenceye almak için, asılsız ve faydasız sözleri satın alır. İşte onlar için aşağılayıcı bir azap vardır.*”¹¹⁹ anlamını vermiştir. Mukâtil, Nadr b. Haris’in hiçbir bilgisi olmamasına rağmen insanları Allah’ın yolundan çevirmek için batılı hak gibi gösterdiğini söyleyerek âyeti tefsir etmiştir. Ayrıca müfessir, Nadr’ın

¹¹⁸ Mevdûdî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, 1/541.

¹¹⁹ Lokman 31/6. Benzer bir âyet için bk. el-Mutaffifîn 83/13.

Rüstem ve İsfendiyyarın hikâyelerini, Kur'an ayetlerine denk gördüğünü ve alaya aldığını söylemiştir. Allah'ın bir başka âyette Nadr'ın akıbetini açıkladığına temas edilmiştir. Yüzüne karşı Kur'an'ı Kerim okunduğu vakit, kibrinden büyüklendiği, iman etmekten uzaklaştığı ve Nadr'ın can yakıcı bir azaba çarptırılacağı beyan edilmiştir.¹²⁰

Mekke'de Allah'ın dinini kabul edenlerin sayısı günden güne artmıştır. Bunun karşısında müşrikler, çok rahatsız olmuşlardır. Kendilerince Allah'ın elçisinin yoluna taş koymak için hac mevsiminde Mekke'ye gelenleri Hz. Nebiden uzaklaştırmak için türlü türlü bahaneler üretmiştir. Allah, bu konuya *وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَآذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ* açıklık getirmiştir. Bazı meal yazarları bu âyete “Onlara ‘Rabbiniz ne indirdi?’ denildiği zaman, ‘Öncekilerin masallarını’ dediler.”¹²¹ anlamını vermiştir. Mukâtil, tefsirinde Velid b. Muğire'nin hac mevsiminde Mekke'ye gelenleri Hz. Muhammed'in etkilemesinden çok korktuğunu ifade etmiştir. Bu yüzden arkadaşlarından şehrin giriş yollarını tutmalarını, gelenlere Hz. Nebiyi kötüleremelerini emretmiştir. Gelenler Velid'e Hz. Resulün nelerden bahsettiğini sormuş ve o, daha önce yaşamış insanların başlarına gelenleri anlattığını haber vermesini tembihlemiştir. Hacca gelen insanlar da müşriklerin sözlerine aldanmış ve kendilerine Hz. Nebi hakkında ulaşan haberlerin yalan olduğunu düşünmüşlerdir. Bu olumsuz propagandadan etkilenenlerden bazıları, ülkelerine geri dönmüştür. Mukâtil, bu durumun yani insanların kendisini dinlemeden ülkelerine gidenlerin, Hz. Elçiye çok ağır geldiğini beyan etmiştir.¹²²

Elçiler aracılığıyla kitaplar gönderilmesi ve tahrif olmuş bir dinin aslının hatırlatılması, Allah'ın insanlara olan nimetlerinden sayılmıştır. Bu açıdan müşriklerin ise, Hz. Muhammed'i yalanlamaları ve Kur'an'a eskilerin hikâyeleri demeleri, Allah'ın bu nimetine karşı çok büyük bir nankörlük olarak değerlendirilmiştir.¹²³ Bazı alimler, esâtîrû'l-evvelîn terkinin, geçmiş elçilerin kıssalarının Kur'an'da yer alması sebebiyle söylendiğini düşünmüştür. Bazıları ise Kur'an'da ahiret mevzularıyla tevhid inancının geçmesinden dolayı Kur'an'da esâtîrû'l-evvelîn denildiğini ifade etmişlerdir.¹²⁴

Müşrikler, Hz. Muhammed'in getirdiği ayetlerin, eskilerin masalları olduğuna kendilerini iyice inandırmışlardır. Bu defa da kendilerinin de Kur'an'ın bir benzerini getirebileceklerini iddia etmişlerdir. Buna mukabil Allah, müşriklerin bu hadsizliklerini *وَإِذَا تَتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا إِنْ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ* âyetiyle ifade etmiştir. Bazı meal yazarları bu âyete “Onlara karşı ayetlerimiz okunduğu zaman, ‘Duyduk,

¹²⁰ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/346.

¹²¹ en-Nahl 16/24.

¹²² Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/387, 388.

¹²³ Sertkaya, *Kur'an'da Esâtîrû'l-Evvelîn Kavramı ve Epistemolojik Değeri*, 16.

¹²⁴ Kılıç, *İtirazları ve Bunlara Verilen Cevaplar Açısından Kur'an'da Müşrikler*, 266, 267.

isteseek biz de bunun benzerini elbette söyleriz. Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir.’¹²⁵ dediler.’¹²⁵ manasını vermiştir. Abduddâr kabilesine mensup olan Nadr b. el-Haris Kur’an tilavetini işittiği vakit kendisinin de tıpkı Hz. Nebi gibi önceki ümmetlere ait kıssalar anlattığını ileri sürmüştür. Nadr’ın sözlerini işiten Osman b. Maz’ûn, ona Allah’tan korkması gerektiğini ve Hz. Muhammed’in de doğruları söylediği ikazında bulunmuştur.¹²⁶ Müşriklerin, isteseek biz de Kur’ân gibi sözler söyleriz demeleri, kibirlerinden ve büyüklenmelerinden neşet etmiştir. Hz. Muhammed’i mağlup etmek ve itibarsızlaştırmak için pusuda bekleyen müşriklerin, Kur’ân âyetlerinin benzerini getirmeye güçleri yetecek olsaydı, bir saniye bile durmayacakları belirtilmiştir. Zira onların, bu sözleri kibirlerinden dolayı söylenmiş olmasaydı, edebi yönden kendilerine meydan okuyan birisini alt etmek için kılı kırk yarararak işe koyulacakları ifade edilmiştir.¹²⁷

Neticede müşrikler, Hz. Muhammed’i çocukluğundan beri çok iyi tanımışlardır. Hatta onun doğru sözlü biri olduğunda da ittifak etmişlerdir. Allah’tan aldığı vahyin daha öncekilerin masallarından ibaret olduğunu söylemişlerdir. Fakat buna rağmen onlar, önyargılarıyla değil, akl-ı selimle düşünselerdi, Allah’ın, kendi adına bir elçinin yalan söylemesine asla müsaade etmeyeceğini de bilirlerdi. Bu arada dilinin Arapça olması bile Kur’ân’ın daha önceki kavimlerle bir ilgisinin olmadığına en güzel kanıt kabul edilmiştir. Müşrikler, Allah’ın mesajını işittikleri ve insanlar arasında anlatılagelen sözlerden çok farklı, eşsiz bir kelim olduğunu anladıkları halde Kur’ân’ı reddetmişlerdir. Çünkü inatları onların gözlerini kör ve kulaklarını sağır etmiştir. Allah, Kur’an’ın her şeyi bilen Allah tarafından indirilen bir kitap olduğunu müşriklere açıkça anlatmıştır. Yine de müşriklerin vahyin kaynağına dil uzatarak insanları hem Kur’an’dan hem de Allah’ın elçisinden uzaklaştırmaya çalışmaları İslâm’ın kemale ulaşmasına asla engel olamamıştır. Müşriklerin bu tutumları, kendilerini bataklık çukuruna saptırmaktan başka bir fayda sağlamamıştır. Onlar, yerlerini cehennem olarak tercih etmiş ve Allah’ın azabını üstlerine çekmişlerdir. Günümüzdeki bazı inanışlarda da Kur’ân’ın Allah’ın vahyi olmadığı ya da geçmişlerin masalı olduğu anlayışına rastlanmıştır.

¹²⁵ el-Enfâl 8/31.

¹²⁶ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/100.

¹²⁷ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 2/1124.

2.2.2. Vahiy Sihar ve Büyü Saymak

Müşrikler, geçmiş elçilerde olduğu gibi, Allah'ın gönderdiği vahiyleri sihir veya büyü, elçileri de sâhir ve kâhin olarak lanse etmişlerdir. Bu, tüm şirk tarihinde müşriklerin dile getirdiği değişmez bir argüman olmuştur. Oysa vahiy, insana verilen tanrısal bir bilgi olmuştur. Bu açıdan vahiy, sözlükte hızlıca ve gizlice söylemek, işaret yapmak ve ilham etmek manalarında kullanılmıştır. Terim olarak Yüce Allah'ın bir bilgiyi yahut bir emri, elçilerine gizlice ve hızlıca bildirmesi anlamında kullanılmıştır. Allah'ın, Resullerine vahyedeabileceği gibi, bir arıya¹²⁸ ya da toprağa da vahyedeabileceği bildirilmiştir. Bunun yanında Allah, Hz. Musa'nın¹²⁹ ve Hz. İsa'nın¹³⁰ annelerine de bazı bilgileri vahyetmiştir. Allah, elçileri dışındaki insanlara vahyetmemiş, ancak ilham etmiştir. İlham ise, vahiy sayılmamıştır. Lakin vahyin kaynağı asla değişmemiştir. Bütün kahinler ve büyücülerin, bütün hünerlerini ortaya koymaları için bir araya gelseler dahi Kur'an vahyinin bir benzerini getirmeye güç yetiremeyecekleri beyan buyrulmuştur.

Müşrikler, Hz. Muhammed'e Cebrail (as) aracılığıyla gelen vahyin, bir sihir ve büyüden ibaret olduğunu iddia etmişlerdir. Mesela bu bağlamda *ثُمَّ نَظَرْنَا ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ثُمَّ أَدْبَرَ* âyetlerine dikkat çekilmiştir. Bazı meal sahipleri, bu âyetlere “*Sonra (Kur'an hakkında) derin derin düşündü. Sonra yüzünü ekşitti, kaşlarını çatı. Sonra arkasını döndü ve büyüklük taslayıp, 'Bu ancak nakledile gelen bir sihirdir.' dedi.*”¹³¹ manalarını vermiştir. Mukâtil, burada Kur'an için sihir diyen kişinin Velid b. Muğire olduğunu ifade etmiştir.¹³² Hz. Muhammed'in elçiliği dört bir yanda duyulmuş, civar şehirlerdeki insanlar durumun ne olduğunu öğrenmiştir. Onlar, bilgi toplaması için şehir ahalisinden birilerini de görevlendirmiştir. İnsanlar, Hz. Nebiyi görmek ve yeni dini kendilerine anlatması için akın akın Mekke'ye gelmişlerdir. Bundan rahatsız olan müşrikler, İslam'ın yayılmasını engellemek, insanların Hz. Elçiye ulaşmalarına mani olmak niyetiyle şehre gelenlerin yollarını kesmişler ve Hz. Muhammed'in kendilerini kandıracağını yeminle ifade etmişlerdir. Bu insanlara, Allah'ın elçisini ve Kur'an'ın kendisini kötülemişlerdir. Müşrikler, Kur'an'ın Allah'ın sözü olmadığını, ama bir sihir olduğunu söylemişlerdir.¹³³ Günümüz ideolojilerinden bazılarında Kur'an'a sihir ve büyü muamelesi yapanlar zaman zaman toplumda türemiş ve taraftarda bulmuştur.

¹²⁸ en-Nahl 16/68,69.

¹²⁹ el-Kasas 28/7.

¹³⁰ Âl-i İmran 3/35-51; el- Meryem 19/16,20-27.

¹³¹ el-Müddesir 74/21-24.

¹³² Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 4/305.

¹³³ Ali Karataş, “*Kur'an Ne Değildir?*”, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi/ 1 (Mart 2014), 37.

Müşriklerin Kur'ân'ı sihir ve büyü diyerek karalama propagandaları, onların emellerine hizmet etmemiştir. Aksine, Kur'ân'ın daha çok insana ulaşmasına ve İslâmiyetin daha geniş topraklara yayılmasına vesile olmuştur. Çünkü bu menfi propagandalar, Hz. Nebiyi görmeye gelenleri daha çok meraklandırmıştır. Hatta her şeyden habersiz ve zihni temiz bir şekilde hac için gelenlerin bile çağrıdan yeni haberdar olmalarını sağlamıştır. Bu iftiralar, ne Hz. Nebiye olan merakı söndürebilmiş ne de kandırmayı istedikleri insanları ikna edebilmiştir. Yani bu çabalarında müşrikler boşa kürek çekmiştir. O zamanın şartlarında Mekke'ye kadar yolculuk etmiş akl-ı selim insanlar, aleyhte propagandaları yapanlara çocuk olmadıklarını, uydurulmuş bir din var ise bunu anlayabileceklerini ifade etmişlerdir. Bu sebeple hiç duraksamadan soluğu Hz. Resulün yanında almışlardır.

Bu bağlamda müşriklere aldanmayarak Hz. Nebi ile görüşen Tufeyl b. Amr ed-Devsî'nin başından geçenleri İbn İshak, es-Sîre adlı eserinde anlatmıştır. Devs kabilesine mensup olan Tufeyl b. Amr, zamanın büyük şairlerinden birisi olarak kabul edilmiştir. Mekke'ye geldiğinde etrafını müşriklerin sardığını farketmiştir. Bunlar, Hz. Muhammed hakkında ona bir şeyler anlatmaya ve Onu kötülemeye başlamışlardır. Duyduklarından çok etkilenen Tufeyl, gün boyu Resulullah'tan köşe bucak kaçmıştır. Bir sonraki gün Kabe'ye geldiğinde Resul-i Ekrem'in namaz kıldığını görmüştür. İstmeden Hz. Nebinin okuduğu ayetleri işitmiş ve büyük bir hayranlıkla dinlemiştir. O, bu sözlerin insanüstü mükemmellikte olduğunu farketmiştir. Merakı artan Tufeyl, Hz. Elçinin yanına gitmeye ve sorular sormaya karar vermiştir. Bunun üzerine onu evine kadar takip etmiş ve hakkında insanların söyledikleri şeyler yüzünden sesini işitmek için kulaklarını kapattığını söylemiştir. İstmeden de olsa Kur'ân'dan duydukları âyetlerin kendisini derinden etkilediğini, bu mesajı detaylı bir şekilde öğrenmek istediğini ifade etmiştir.

Tufeyl, Kur'ân'dan bir kısım âyetleri Hz. Nebi okuyunca, müslüman olduğunu ilan etmiştir. Evine dönen Tufeyl, önce ailesine, sonra da kabilesine Allah'ın mesajını anlatarak 80 ailenin müslüman olmasına vesile olmuştur.¹³⁴ Kur'ân'ın insan sözüne benzemeyen muciz bir kelim olduğu anlayan müşrikler, ona sihir ve büyü demeyi inatla sürdürmüşlerdir. Zira müşrikler, Kur'ân'a insan sözü dedikleri takdirde buna kendilerini bile ikna edemeyeceklerinin farkına varmışlardır.¹³⁵ Müşrikler, alt edemedikleri vahyi, çoğu defa sihir ve büyü olarak telakki etmişlerdir.

¹³⁴ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 3/297.

¹³⁵ Karataş, "*Kur'ân Ne Değildir?*", 37.

Müşriklerin, Allah'ın kitabını bu derece eleştirmeleri, hiçbir zaman ikna olma niyetinden doğmamıştır. Yüce Allah, iman etme niyetinde olmadıklarını ve bu yüzden Hz. Nebiye verilen vahyi olmadık şekilde itibarsızlaştırdıklarını beyan etmiştir. Nitekim ilgili âyette وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَىٰ كِتَابٍ فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالُوا الَّذِيْنَ كَفَرُوا إِنَّ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ buyrulmuştur. Bazı meal yazarları, bu âyete “(Ey Muhammed!) Eğer sana kağıda yazılı bir kitap indirseydik, onlar da elleriyle ona dokunsalardı, yine o inkâr edenler, ‘Bu, apaçık büyüden başka bir şey değildir.’ diyeceklerdi.”¹³⁶ anlamını uygun bulmuştur. Mukâtil, Allah'ın Kur'an'ı el ile tutulabilecek bir kitap, olarak indirse bile müşriklerin kalplerinin imana kör olması sebebiyle inkâr edeceklerini ve büyü olarak görececeklerini ifade etmiştir.¹³⁷ Müşriklerin, Allah'ın âyetlerindeki hakikati bizzat görmelerine rağmen onu büyü eseri saydıkları tarihen sabit olmuştur. Bundan yola çıkarak Allah, Kur'an'ı elleriyle tutacakları bir parşömene yazılı olarak gönderse bile, yine de inkâr edeceklerini söylemiş ve ellerindeki bahanelerini boşa çıkarmıştır.¹³⁸ Çünkü müşriklerin asıl niyeti, her ne getirmiş olursa olsun, Hz. Resulü zor durumda bırakmak olduğundan ipe sapa gelmez argümanlar ileri sürmüşlerdir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Hatice, Hz. Osman ve Hz. Ömer gibi ilk Müslüman sahabeler, samimi olduklarından şeksiz ve şüphesiz elçiye kabul etmişlerdir.¹³⁹ Günümüz anlayışlarında kimsenin Allah'tan yazılı bir kitap isteği olmamıştır. Ama onca açık delillere rağmen Allah'ın vahyi bu ideolojilerde kulak ardı edilmiştir.

Cahiliye döneminde insanlar, Allah'ın bir elçi göndereceğinden haberdar olmuşlardır. Lakin onlar, bunu bir üstünlük nişanesi olarak görmüş, her kabile beklenen son elçinin kendi soylarından gelmesini umut etmişlerdir. Hatta kendilerince toplumun ileri gelen bazı kimselerine elçi yakıştırmaları bile yapmışlardır. Yüce Allah, son elçisi olan Hz. Muhammed (sav)'i elçi tayin ettiğinde ise hepsi hayal kırıklığına uğramışlardır. Çünkü olay onların düşündüğü gibi gerçekleşmemiş, mal ve şöhret sahibi olmanın, Allah'ın elçisi olma şerefine nail olmaya yetmeyeceğini düşünememişlerdir. Olanları içlerine sindiremeyen müşrikler, Hz. Nebiyi elçiliğe layık görmemişler, bu yüzden getirdiği vahyin de bir büyü olduğunu iddia etmişlerdir. Bu konudaki âyette Yüce Allah وَلَوْ جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ buyurmuştur. Bazı meal müellifleri bu âyete “Fakat kendilerine hak gelince, ‘Bu bir büyüdür, biz onu kesinlikle inkâr ediyoruz.’ dediler.”¹⁴⁰ anlamını vermiştir.

¹³⁶ el-En'am 6/7.

¹³⁷ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 1/529.

¹³⁸ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 2/604.

¹³⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/378, 379.

¹⁴⁰ ez-Zuhruf 43/30.

Mukatil âyetin Ebû Cehl b. Hişam, Ebû Süfyân b. Harb, Utbe ve Şeybe hakkında nazil olduğunu söyleyerek âyeti tefsir etmiştir. Kur'an geldiği ve Hz. Nebi onu müşriklere okuduğu vakit onlar, bunun bir sihir olduğunu söylemiştir. Hatta Velid b. Muğire hak olan bir kitabın ancak kendisine veya Taif'in en önde gelen yüzü Muhtar es-Sakafi'nin dedesi olan Amr b. Umeyr b. Avf'a gelebileceğini ileri sürmüştür. Yine Allah, bir başka âyette müşriklere bu tavırları sebebiyle cevap vermiştir. Bu yüzden Allah, risaletle görevlendirmenin anahtarlarının kendi yetkisinde olduğunu ve dilediği kuluna onu nasip edeceğini ifade etmiştir. Mal ve çocukların, elçilikle görevlendirmede hiçbir etkisinin olamayacağını, aksine elçiliğin de bir imtihan sebebi olduğunu beyan etmiştir.¹⁴¹

Hz. Muhammed'in gelişi, insanlık için bir dönüm noktası olarak görülmüştür. Allah, onu gaflet çukuruna saplanmış insanlığı kurtarmak için seçmiştir. Buna rağmen bazı müşrikler, vahiyleri veya Allah'ın ayetlerini, büyü olarak görmüşlerdir. Resul'ün gelmesiyle birlikte, sapkınlık içinde hayatlarını devam ettirenler kurtuluş yolunu tercih etmeleri gerekirken, hakikate karşı cephe almışlardır. Müşriklerin, Hz. Nebiye karşı giriştikleri amansız muhalefetler, Allah'ın emirlerini hafife almalarına, batıla bağlı kalmalarına neden olmuştur. Böylelikle onlar, inatları ve dine olan düşmanlıkları sebebiyle sapkınlıklarını daha da artırmışlardır. Onlar, Hz. Muhammed'in elçi seçmesindeki hikmeti, haksız yere sorgulamışlardır.¹⁴² Günümüz ideoloji ve inanç sistemlerinde Hz. Muhammed'i değişik açılardan eleştirenler, bu konuda müşriklerle işbirliği etmişlerdir.

Müşriklerin âyetleri veya vahiyleri sihir veya büyü olarak telakki etmeleri, Allah'ın meseleyi yeniden ele alan ve işleyen âyetler göndermesine neden olmuştur. Onlar, tavırlarını yumaşatmadıklarından Yüce Allah da mesajlarında değişik argümanlarla onları sıkıntıya sokmuş ve ağızlarını tıkamıştır. Bu bağlamda müşrikler, kendilerine tebliğ edilen âyetleri hiç düşünmemiş ve hemencecik inkâr yolunu tutmuşlardır. Vahiylerin doğruluğunu ölçüp biçmeden ve doğru olma ihtimalini düşünmeden Kur'ân ayetlerinin büyü olduğuna hükmetmişlerdir. Allah, nüzul sırasına göre Mekke döneminin 2/3. Aşamasında inzal edilen bir âyette *وَإِذَا تُلِيٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ* *وَإِذَا تُلِيٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ* şeklinde bir emir yayınlamıştır. Meal yazarları bu âyete “*Ayetlerimiz onlara açıkça okunduğu zaman, o küfredenler kendilerine geldiğinde Hak (kitap Kur'an) için, düşünmeden 'Bu, apaçık bir büyüdür.' dediler.*”¹⁴³ manasını

¹⁴¹ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/610.

¹⁴² Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 6/32.

¹⁴³ el-Ahkâf 46/7.

olarak eğlenmişlerdir. Bütün uyarılara ve ikazlara rağmen onlar, doğru olan yoldan yüz çevirmiştir. Bununla yetinmeyen müşrikler, Hz. Nebinin davetini bertaraf etmek için aralarında istişare etmiş ve en sonunda ayetlerin sihir olduğunu iddia etme cüretinde bulunmuşlardır.¹⁴⁹

2.2.3. Vahyin Uydurma ve Yalanlardan İbareti Olduğunu Söylemek

Müşrikler, çeşitli itirazlarına birde vahyin uydurma olduğunu söyleyerek devam etmişlerdir. Kur'ân, onların itirazlarına kayıtsız kalmamış, çeşitli argümanlarla onların delillerini çürütmüştür. Müşriklerin önde gelenleri Kur'ân'ın uydurulmuş olduğunu iddia etmiştir. Onun uydurulmuş olduğunu iddia etmek, aslında Hz. Nebinin de yalancı olduğunu ima etmekle eşdeğer tutulmuştur. Müfessirlerin bir kısmı, Allah'ın gönderdiği ayetleri yalanlamanın, Hz. Nebiyi yalanlamak olduğunu söylemiştir. Bazıları ise, daha önce güvenilir diye bahsettikleri, canlarını ve mallarını emanet ettikleri Hz. Muhammed'le ilgili düşüncelerinde bir değişiklik olmadığını ifade etmişlerdir. Onlar, sadece bir yanılgı olabileceği ihtimaline binaen, müşriklerin nazil olan ayetleri kabul etmediklerini düşünmüşlerdir.¹⁵⁰

Müşrikler, Hz. Nebinin şahsına yaptıkları itirazlarla birlikte, onun tebliğ ettiği ayetlere ve onların içerdiği emirlere de muhalefet etmişlerdir. Vahyin Allah'tan olduğunu inkâr etmişler ve vahiylerin yalanlardan oluştuğunu ileri sürmüşlerdir. Tanrı olarak kabul ettikleri birçok putları olduğundan müşrikler, Allah'ın beğendiği tevhit dinini alışageldiklerinin dışında bir durum olarak algılamışlardır. Çünkü onlar, sadakatle bağlı oldukları atalarının da putlara taptıklarına bizzat şahitlik etmişlerdir. Müşrikler, dinin tahrif edilmiş halini bildikleri için Hz. Muhammed kendilerini tevhid inancına çağırdığında, böyle bir inanca İslam'dan önceki son dinde de rastlamadıklarını söylemişlerdir. İlgili âyete Kur'ân'da *مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا خِتْلَافٌ* şeklinde yer verilmiştir. Bazı meal yazarları bu âyete *“Biz bunu son dinde (en son dini inanışlarda) duymadık. Bu ancak bir uydurmadır.”*¹⁵¹ manasını vermişlerdir.

Hz. Nebi, insanlara tevhid akidesini tebliğ ve tebyin etmiştir. O, bütün insanları “Lâ ilâhe illallâh” demeye davet edince müşriklerin büyük bir şaşkınlık içerisine düştükleri ifade edilmiştir. Bütün ilahların tek bir ilah yapılmasını daha önceki milletlerde görmediklerini söylemişlerdir. Çünkü Hz. Muhammed'den önce gönderilen son elçi Hz. İsa olmuştur. Nasranîler, Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu söyleyerek

¹⁴⁹ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 4/399-403.

¹⁵⁰ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 2/396.

¹⁵¹ Sâd 38/7.

ilahlîlığını kabul etmişlerdir. Müşrikler, gönderilen bütün dinlerin özünün tevhid inancı olduğunu bir türlü anlamaya yanaşmamışlardır. Nasranîliği öne sürerek Kur'an'ın Hz. Muhammed tarafından uydurulan düzmece bir kitap olduğunu iddia etmişlerdir.¹⁵²

Günümüzde bazı insanlar Hz. Nebi zamanındaki müşriklerle aynı hatalara düşmüşlerdir. İnsanlar, Allah katında kıymetli olduklarını düşündükleri zatların mezarlarına, türbelerine gitmişler ve bazı dileklerde bulunmuşlardır. Kimisi çocuk sahibi olmak, kimisi rızık istemek, kimisi de dualarının kabul edilmesi için o zâtlara yalvarmışlardır. Hatta sıkıntılarını gidermeleri için adak adanmış ve kurban da kesmişlerdir. Dua ederken ve bir şeyler dilerken Allah'a açılması gereken ellerini, bu dünyadan göçüp gitmiş insanların taştan yapılma mezarlarına açmışlardır. Duaları kabul edenin ve sıkıntıları giderenin Allah olduğunu unutarak yanlış yollara sapmışlardır. İnsanlar bu zâtlara o kadar umut bağlamışlar ki, Hz. Resul, Allah'ın rububiyetinde de mülkünde de ortağı olmadığını söyleyince afallamışlardır. Bu sebeple müşrikler, çareyi vahyi inkâr etmekte aramış ve uydurma olduğunu söyleyerek selamete erdiklerini düşünmüşlerdir.¹⁵³

Nüzul sırasına göre Mekke döneminin 2/3/4. aşamalarında inen sûrelerde de müşriklerin, vahyin uydurma iddialarına rastlanmıştır. Bu bağlamda onlar, Kur'an'ın Hz. Nebi ve ona yardım eden bir grup insan tarafından uydurulduğunu beyan etmişlerdir. İlgili âyete sûrede *وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا* şeklinde yer verilmiştir. Bazı meal yazarları bu âyete *"İnkâr edenler, 'Bu Kur'an, Muhammed'in uydurduğu bir yalandan başka bir şey değildir. Başka bir topluluk da bu konuda ona yardım etmiştir.' dediler. Böylece onlar, haksız ve asılsız bir söz uydurdular."*¹⁵⁴ manasını vermişlerdir. Mukâtil, Hz. Resul'ün nüzul döneminde Kur'an'ı uydurduğunu söyleyenleri tefsirinde tek tek saymıştır. Bunlardan birinin Nadr b. Haris olduğunu beyan etmiştir. Müfessir, Nadr'ın bununla da kalmadığını, ehl-i kitaptan Nadir b. Hadramî'nin kölesi Yesar'ın, Huveytîb b. Abdu'l-Uzza'nın azadlısı Addas'ın ve Amir b. el-Hadramî'nin azadlısı Cebr'in de Kur'an'ın uydurulmasında konusunda Hz. Muhammed'e yardım ettiklerini iddia etmiştir. Allah, âyette Nadr'ın ve benzerlerinin bu iddialarının bir iftiradan ibaret olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁵

Mekkeli müşrikler, Kur'an'ın hükümlerinin temeli zulüm olan yolları ile sapkın inançlarına aykırı olduğunu farkettilerinde, yayılmasını engellemek maksadıyla çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır. Hz. Elçinin ilk zamanlarda nasrânî olan bazı kimselerle

¹⁵² Mukatîl, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/496.

¹⁵³ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 5/59.

¹⁵⁴ el-Furkân 25/4.

¹⁵⁵ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/175, 176.

görüştüğü kaynaklarda nakledilmiştir. Hz. Nebi, bu görüşmeleri nasrânîlerin dinlerinin İslam'a, müşriklerin dinlerinden daha yakın görmesine bağlanmıştır. Görüşmeleri haber alan müşrikler, bunu Hz. Muhammed'in aleyhine kullanma ve propagandalarına bir yenisini daha ekleme fırsatını kaçırmamışlardır. Fakat Kur'an gibi muciz bir kitabı, alelâde kimselerin oluşturamayacağı gerçeğini görememişlerdir.¹⁵⁶ İlk vahiy geldiğinde Hz. Hatice onu, amcazâdesi Varaka'ya götürdüğü, onun da bir nasrânî olduğu da kaynaklarda geçmiştir. Yani o toplumda ehl-i kitaptan olanlar varolmuştur.

Kronolojik olarak Mekke döneminin 3. aşamasında inen bir surede yeniden vahyin uydurma olduğu konusu ele alınmıştır. İlgili âyette *وَإِذَا تَنَزَّلَتْ عَلَيْنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانُوا يَعْبُدُونَ أَبَاؤُكُمْ وَقَالُوا مَا هَذَا إِلَّا إِفْكٌ مُفْتَرٍ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ إِنَّ هَذَا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانُوا يَعْبُدُونَ أَبَاؤُكُمْ وَقَالُوا مَا هَذَا إِلَّا إِفْكٌ مُفْتَرٍ* buyrulmuştur. Bazı meal yazarları bu âyete “*Âyetlerimiz apaçık bir şekilde onlara okunduğunda ‘Bu sadece, atalarınızın tapmakta olduğu şeylerden sizi alıkoymak isteyen bir adamdır.’ dediler. Bir de, ‘Bu (Kur’an), uydurulmuş bir yalandır.’ dediler. Yine hak kendilerine geldiğinde onu inkâr edenler, ‘Bu ancak apaçık bir büyüdür.’ dediler.*”¹⁵⁷ manasını vermişlerdir. Hz. Nebi, sırf atalarından öyle gördüler diye onları körü körüne taklit ettikleri batıl yoldan alıkoymak için görevlendirilmiştir. Çünkü onlar, Allah'ın razı olmadığı bir yola girmişler, uyarmak ve döndürmek maksadıyla Allah onlara Hz. Muhammed'i elçi olarak göndermiştir. Onlar içlerinde bulundukları vaziyetin doğru olduğuna kendilerini inandırmıştır. Zemahşerî, kendilerine gelen vahiyler karşısında müşriklerin, ölçüp biçmeden ve önünü arkasını hiç düşünmeden, direkt olarak Kur'an'ın büyü olduğuna hükmettiklerini söylemiştir. Müşriklerin bu tavırları oldukça garip karşılanmıştır. Allah'ın apaçık hakikatinin uydurma olarak nitelendirilmesi, herkesin de buna inanacağının düşünülmesi yadırganmıştır.¹⁵⁸

Müşrikler, sanki her daim doğru olan işler peşinde koşuyorlarmış ve her zaman iyi olan şeyleri yaşıyorlarmış gibi inkârlarının sebebini Allah'ın kelimasında aramışlardır. Bu bağlamda Kur'an'ın hak bir kitap olması durumunda herkesten önce kendilerinin bunu kabul edeceklerini iddia etmişlerdir. Bir de asiliklerine böyle bir kılıp uydurmuş ve kendilerini yüceltmenin peşine düşmüşlerdir. Ayrıca onlar, Kur'an'ın veya vahyin büyük bir uydurma olduğunu söylemeyi arsızca sürdürmüşlerdir. Bu bakımdan ilgili âyette *وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَا سَبَقُونَا إِلَيْهِ وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهِ فَسَيَقُولُونَ هَذَا إِفْكٌ قَدِيمٌ* diye buyrulmuştur. Bazı meal müellifleri, bu âyete “*Inkâr edenler, inananlar için ‘Eğer o*

¹⁵⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/109, 110.

¹⁵⁷ Sebe' 34/43.

¹⁵⁸ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 5/525, 527.

Kur'ân iyi bir şey olsaydı, onlar onu kabulde, bizi asla geçemezlerdi.' dediler. Onunla doğru yolu bulamadıkları için 'Bu eski bir uydurmadır.' da diyecekler."¹⁵⁹ manasını vermişlerdir. Mukatil, Allah'ın insanlara emir ve yasaklarını net bir şekilde bildirdiği zaman müşriklerin bunları hemen yalanladığını ifade etmiştir. Onlar, Hz. Muhammed'in Kur'ân'ı kendiliğinden uydurduğunu öne sürmüşlerdir. Onların bu tutumu, bir başka âyetle¹⁶⁰ daha önce yaşamış ümmetlerden elçilerini yalanlayanların başına gelen belalar üzerinden açıklanmıştır. Yani geçmiş ümmetlerin bu tutumu yüzünden daha dünyadayken helak edildikleri bildirilmiştir. Lakin Mekke kafirleri, uyarılara aldırmamış ve resullerini yalanlamışlardır. Bu bağlamda Allah'ın önceki milletlerin akıbetinden haber vermesi, müşriklerin dünyada karşılaşacakları azap hakkında uyarmak sebebine matuf olunmuştur.¹⁶¹

Müşrikler Hz. Elçinin Kur'ân'ı Allah'tan aldığı konusunda yalan söylediğini düşündükleri için bunu sürekli dile getirmekten de vazgeçmemişlerdir. Bunun için *"Yalanı, ancak Allah'ın ayetlerine inanmayanlar uydurur. İşte onlar, yalancıların ta kendileridir."*¹⁶² âyeti Allah'ın müşriklere verdiği cevaplardandır. Burada, inkâr etmenin ileri bir adımı olarak âyetlerin uydurma olduğu ifade edilmiştir. Yani Allah'ın âyetlerini inkâr edenlerin yalan söyledikleri bildirilmiştir. Asıl sahtekâr ve iftiracı olanların müşrikler olduğu belirtilmiştir.¹⁶³ Kur'ân'ın uydurma, Hz. Muhammed'in de bir iftiracı olduğu, vahiy sürecinin Mekke döneminde yoğun bir şekilde ele alınmıştır. Müşrikler iddialarını sürdürmüş, Kur'ân'da bunları yanıtlamıştır. Mukâtil ise bu ayetleri çeşitli açılardan tefsir etmiştir.

2.2.4. Vahyi İnsan Sözü ve Derleme Olarak Kabul Etmek

Nüzul döneminde müşriklerin çeşitli açılardan vahyi eleştirdikleri kayıtlarda yer almaktadır. Bu bağlamda Mekke döneminin değişik aşamalarında inen âyetlerde müşriklerin, vahyin insan sözü olduğunu söyledikleri gündeme getirilmiştir. Zira vahiy, bir olayın yeryüzünde gelişmesini ona dair bilginin de gökten gelmesini ifade eden bir şey olarak değerlendirilmiştir. Yani Allah, yeryüzündeki olaylara kayıtsız kalmamıştır. Onlar değer vermiş ve dikkate almıştır. Bu açıdan müşriklerin, vahye yaptıkları ithamların odağını çoğunlukla onun insan sözü olduğunu söylemeleri oluşturmuştur. Çünkü onlar, Dâru'n-Nedve'de yaptıkları toplantılarda Kur'ân'a veya vahye bu iki

¹⁵⁹ el-Ahkâf 46/11.

¹⁶⁰ Sebe' 34/45.

¹⁶¹ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/425, 426.

¹⁶² en-Nahl 16/105.

¹⁶³ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 3/442.

cihetten saldıracaklarını kararlaştırmışlardır. Vahye yapılan en acımasız iftira, onun kaynağını yani sözün Yüce Allah’a aidiyetini inkâr etmek olmuştur. Onun, Allah kelamı olmadığı, aksine beşer sözü olduğu iddia edilmiştir.

Hız. Muhammed’in Kur’ân âyetlerini ya kendisinin uydurduğunu ya da birilerinden öğrenip yazdığını hem ima etmişler hem de dillendirmişlerdir. Lakin ilk müslümanlar, Hız. Elçinin kendilerine tebliğ ettiği sözleri duyar duymaz insanüstü kelimeler olduğunu anlamışlardır. Bunun yanında, sahâbelerin hiçbir zaman Hız. Muhammed’den ve onun anlattığı vahiylerden şüphe etmek akıllarına gelmemiştir. Zira onlar, Hız. Elçinin kırk yıl boyunca hiçbir yanlışına veya yalanına rastlamamışlardır. Güvenilir emin diye hitap ettikleri kişinin, böylesine mühim bir mevzuda yalan söylemesinin mümkün olamayacağına kesinlikle inanmışlardır. Müşriklerin, Kur’ân’ın insan sözü olduğunu söylemeleri Hız. Nebi ile müslümanlar arasındaki sarsılmaz güveni sarsmak ve akıllara şüphe tohumları ekmek amacına matuf olarak düşünülmüştür.¹⁶⁴

Müşrikler, Hız. Resul ile müslümanların arasını açmak, Allah’ın elçisini yalnızlaştırmak ve İslam davasını sekteye uğratmak istemişlerdir. Böylelikle kendilerince bir çözüm yolu bulduklarını zannetmişlerdir. Bu çözüm, Velid b. Muğire tarafından ortaya atılmıştır. Velid’in ithamı Kur’ân’da *إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ* ayetiyle ifade edilmiştir. Ve âyete “*Bu, ancak insan sözüdür.*”¹⁶⁵ manası verilmiştir. Aslında Velid b. Muğire, çok kesin olarak Kur’ân’ın Allah kelamı olduğunu anlamıştır. Ancak insanlar arasındaki itibarı onu bu hakikati ikrar etmekten alıkoymuştur. Çünkü Velid, mal ve evlat bakımında toplumun en hatırı sayılan bireyi kabul edilmiştir. Dâru’n-Nedve’de yaptıkları toplantıda Hız. Muhammed’i engellemek adına diğer müşrik reislerinin sunduğu bütün önerileri reddetmiştir. Sonra da Kur’ân’ın ve vahyin bir beşer sözü olduğunu insanlara söylemelerinin daha etkili olacağını açıklamıştır.¹⁶⁶

Müşrikler, Kur’an veya vahiy hakkında her zaman mantıksız iddialarda bulunmuşlardır. Buna cevap olarak Allah, vahyin Allah sözü olduğunu net olarak açıklamıştır. Hız. Nebinin Kur’ân âyetlerini bir şekilde bir yerlerden derlediğini ve insanlara okuduğu ithamında bulunmuşlardır. Konuyla ilgili bir âyette *وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ مِنْ رَبِّي هَذَا بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ وَهَدَىٰ وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ* diye buyrulmuştur. Bazı meal sahipleri âyete “*(Ey Muhammed!) Onlara (istedikleri) bir âyet getirmediğin zaman (alay ederek) ‘Onu (da) bir yerlerden derleyip toplayaydın ya.’ derler. Onlara, ‘Ben, ancak rabbimden bana vahyedilene uymaktayım. Bu (Kur’ân*

¹⁶⁴ Ömer Faruk Şahinalp, *Kur’ân’ın İrşadı Konusunda Kureyş Aristokrasisinin Tavrı* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 35-36.

¹⁶⁵ el-Müddesir 74/25.

¹⁶⁶ Mevdûdî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, 6/517.

ayetleri) rabbinizden gelen basiretlerdir (Gönül gözlerini aydınlatan nurlardır.) İman edecek bir topluluk için de bir hidayet kaynağı ve bir rahmettir.”¹⁶⁷ anlamını vermiştir.

Mukâtil, ayetteki bir mucize getirilmediği konusunu vahyin kesintiye uğraması olarak yorumlamıştır. Hz. Nebiye, rivayetlere göre en çok üç yıl, en az 40 gün boyunca vahiy gelmemiştir. Müşrikler, Hz. Resulün ancak Allah’ın kendisine vahyettiği vakit tebliğ edebileceğini asla kavrayamamışlardır. Onlar, bu vahiy kesintisini Hz. Nebiye karşı bir koz olarak kullanmışlardır. Bu süreçte boş durmamasını ve âyetler uydurmasını tavsiye etmişlerdir. Neticede onlar, daha önceki vahiylerin de Hz. Muhammed tarafından uydurulduğunu kastetmişlerdir.¹⁶⁸ Hz. Resul, kendisine atılan bu iftiralarla asla yılmamıştır. Müşriklere, kendisinin âyet uydurmak veya mucize peşinde koşmak gibi bir görevinin olmadığını açıklamıştır. İddiaların aksine yalnızca Allah’ın kendisine vahyettiği âyetleri insanlara tebliğ ettiğini izah etmiştir.¹⁶⁹

Allah, müşriklere cevap olarak, Kur’ân’ın kendi gözetiminde ve kendi katından nazil olduğunu ifade etmiştir. Allah’ın seçilmiş elçisinin böyle bir şey yapmayacağını, gaflete düşüp yapsa dahi, çok ağır bir cezayla karşılaşacağını beyan etmiştir. Allah’ın verdiği cezayı elçinin üstünden kaldırmaya da kimsenin gücünün yetmeyeceğini âyetlerinde açıklamıştır.¹⁷⁰ Kur’ân’ın Allah kelamı olduğunun diğer kanıtı günümüzde bilimsel ve arkeolojik gelişmeler sonunda ortaya çıkarılan birçok bilimsel gerçekler olmuştur. Ayrıca eski milletlere ait kalıntıların ortaya çıkması da Kur’ân’ın kelâmullah olduğunu kanıtlamıştır. Çünkü bu bilgiler, yıllar öncesinden Kur’ân’da kayıt altına alınmıştır.¹⁷¹ Aslında hiçbir beşerin, gaybi bilgilere sahip olamayacağı düşünülmüştür. Buna rağmen Kur’ân’ın gelecekte haber vermesi ve verilen malumatların kazılardaki buluntularda görülmesi, onun Allah katından indirildiğinin bir başka kanıtı olmuştur.¹⁷²

Yapılan açıklamalardan ve müfessirlerin tefsirlerinden anlaşılmıştır ki müşrikler, Kur’ân’ı ve vahyi insan sözü olarak bilmişler ve öteden beriden alıntılarla oluşturulmuş bir kitap olduğunu iddia etmişlerdir. Müşriklerin bu tutumunun yeni bir şey olmadığı, elçi gönderilen diğer toplumlardaki inkârcıların da benzer tutumlar sergilediği Kur’ân’da ifade edilmiştir. Mukâtil’de bu bağlamda nüzul ortamına dair beyanlarda bulunmuştur.

¹⁶⁷ el-A’raf 7/203.

¹⁶⁸ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/82.

¹⁶⁹ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 2/1068.

¹⁷⁰ İlgili âyetler için bk. es-Secde 32/3; el-Ahkâf 46/8.

¹⁷¹ İlgili âyetler için bk. el-Enbiya 21/30-33; er-Ra’d 13/2; er-Rahman 55/5; Yasin 36/38-40; eş-Şuarâ 26/10-189.

¹⁷² İlgili âyetler için bk. el-Fetih 48/27, 28; er-Rûm 30/2-4.

2.2.5. Vahyin Tutarsız Olduğunu İddia Etmek

Müşriklerin vahye karşı geliştirdiği itirazlardan biri de vahiyde tutarsızlıkların olduğunu dile getirmektir. Onlar Kur'an'daki tutarsızlıkları değişik argümanlarla desteklemişlerdir. Akıl seviyeleri ve düşünme düzeylerinden dolayı olayları öylece yorumlamışlardır. Ancak bazı durumları değerlendirmeye dahil etmemeleri sebebiyle hataya düştiklerini bir türlü anlamamışlardır. Bu bağlamda müşriklerin tutarsızlık iddiaları *كَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ فَوَرَّكَ لِنَسْتَلْهُمْ أَجْمَعِينَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ* âyetiyle dile getirilmiştir. Bazı meal yazarları bu yeter “*Nitekim biz kendi kitaplarını parçalara ayıranlara da (kitap) indirmiştik. Ki onlar, (bir kısmına inanıp, bir kısmını inkâr ederek) Kur'an'ı da parça parça edenlerdir. Rabbine andolsun, onların hepsine yapmakta olduklarını mutlaka soracağız.*”¹⁷³ manasını vermişlerdir.

Mukâtil, müşriklerin Kur'an'ı kesilen devenin parçalanan uzuvlarına benzettiklerini ifade etmiştir. Buna göre parça parça edilen azalar birbirinden tamamen farklıysa Kur'an'ın da kendi içinde tutarsız olduğunu iddia etmişlerdir. Âyetteki ‘bölenler veya parçalayanlar’ ile kimin kastedildiği hususunda farklı görüşler nakledilmiştir. Yorumlardan birinde kendi çıkarları doğrultusunda Kur'an'ın bir bölümünü kabul edip, diğer bölümlerini inkâr eden nasrânî ve yahudiler ima edilmiştir. Diğer yorumda ise, Kur'an'la alay etmek için sûreleri kendi aralarında bölüşen ehl'i kitabın yerilmesi amaçlanmıştır. Sonuncu yorumda işe Mekkeli müşriklerin kastedildiği ifade edilmiştir.¹⁷⁴

Kur'an'da bu ayetle kimlerin amaçlandığı açıklanmadığı gibi Hz. Nebinin hadislerinde de böyle bir bilgiye rastlanmamıştır. Taberî'nin de ifade ettiği gibi ister ehl-i kitaptan olsun, ister Mekke putperestleri olsun yahut günümüz insanları olsun, yapılan açıklamaların arasında fark görülmemiştir. Allah'ın kelamını bölüp parçalara ayıranlar, ya da işlerine öyle geldiği için bir kısmını kabul edip, diğer kısmını reddedenler bu âyetin kapsamına dahil edilmiştir. Yüce Allah, âyetin devamında Kur'an'ı parçalayanların ahirette mutlaka sorgulanacağını ve cezalarını çekeceklerini haber vermiştir. Baştan sona Kur'an'ın tümü, Allah katından indirilmiştir. Başkasına atfedilmesi düşünülemeyeceği gibi âyetler arasında ayırım yapılması da uygun görülmemiştir. Zira Allah'ın her emrinin bir faydası, nehyettiği her hususun da bir hikmetinin olduğu açıklanmıştır. Ayrıca Kur'an'ın evrensel bir kitap olduğu, içerisinde her çağa ve her insana bir şeyler barındırdığı da beyan edilmiştir.¹⁷⁵

¹⁷³ el-Hicr 15/90-93.

¹⁷⁴ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/376.

¹⁷⁵ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/371, 372.

2.2.6. Vahyin İnişini Beğenmemek

Müşrikler, Mekke döneminde parça parça inen vahiylerin bu durumuna da karışmıştır. Kur'an'ın münecemen inmemesini, hatta toptan inmesini talep etmişlerdir. Onlar, Kur'an'ın veya vahiylerin indirilmesini sanki Hz. Nebinin elindeymiş gibi düşünmüşlerdir. Oysa vahyin inişi de indiriliş şekli de tamamen Hz. Allah'ın iradesinde olan bir hadisedir. Onlar bunu ya hiç düşünememişler ya da sırf zıtlık olsun diye böyle girişimlerde bulunmuşlardır. Müşrikler, Kur'an'ın nâzil oluş biçimine de itiraz etmişlerdir. Çünkü Kur'an, diğer kitaplarda olduğu gibi, bir seferde ve topluca indirilmemiştir. Âyetler, yaşanan olaylar doğrultusunda tedricen indirilmiştir. Kur'an'ın peyderpey inzal edilmesinin altında Allah'ın murad etmiş olduğu birçok hayır gizlenmiştir. Tedricen nazil olan Kur'an'ı, müslümanlar daha kolay ezberlemişlerdir.

İslami hükümlerin hepsi bir anda gönderilmemiş ve bu, o hükümlerin, uygulamaya geçirilmesini daha kolay kılmıştır. Akıllara takılan soruların ve gönüllere düşen şüphelerin cevabına o anda erişilmesi, müslümanların, emir ve yasakları iyice sindirmelerine olanak tanımıştır. Müşriklerin eziyetleri ve yıldırma politikaları karşısında Hz. Nebi ve müslümanlar sürekli teselli edilmiş, yüreklendirilmiş ve onlara manevi destek sağlanmıştır. İslam düşmanlarının, müslümanlar aleyhine kalplerinde ve akıllarında gizli tuttukları niyetleri, bazen Hz. Muhammed'e haber verilmiş ve böylece kötü planları aşkar edilmiştir.¹⁷⁶

Nüzul sırasına göre bu konuda müşriklerin ilk itirazının, وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْكِتَابُ جُمْلَةً وَاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا şeklinde mushafta yer aldığı görülmüştür. Bazı meal müellifleri, bu âyete “İnkâr edenler, ‘Kur’an ona bir defada toptan indirilseydi ya!’ dediler. Biz Kur’an’la senin kalbini pekiştirmek için onu böyle kısım kısım indirdik ve onu ağır ağır okuduk.”¹⁷⁷ anlamını vermiştir. Müşrikler, vahyin inişini daha önceki kitapların inişinden farklı olması hasebiyle yadırgamışlardır. Daha önce Hz. Musa ve Hz. İsa'ya gönderilen kitapların bir defada indirildiği ifade edilmiştir. Onlar, buna dayanarak Kur'an'ın da bir seferde indirilmesini talep etmişlerdir. Kur'an'ın tedricen indirilmesine karşı çıkmışlardır. Bu tarz inzalin, ilâhi kitapların indirilme yönteminin sahihliğine gölge düşürdüğünü iddia etmişlerdir. Allah, Kur'an'ın parça parça indirilmesinin, insanların daha iyi anlamaları ve kalplerine sağlam bir şekilde yerleştirmeleriyle ilgili olduğunu beyan etmiştir. Bu konuya bir başka sûreden bir

¹⁷⁶ Mevlüt Güngör, “Kur'an'ın Peyderpey İndirilmesindeki Hikmetler”, Diyanet Dergisi Dînî-İlmi-Edebî Üç Aylık Dergi II/3 (1988), 11-23; Ayrıca bkz. Zeki Halis, “İlk Müslümanlar Bağlamında Tencîmu'l-Kur'an”, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2 (Ekim 2002), 74.

¹⁷⁷ el-Furkân 25/32.

âyetle¹⁷⁸ açıklık getirilmiştir. Bölüm bölüm indirilmesinin insanların yaşantılarına geçirmelerine yardımcı olmak ve iyice sindirmek amacına matuf olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁹

Müşriklerin, Kur'ân'ın toptan indirilmesi isteklerine mukabil parça parça indirilmesine olan itirazları, İslam'ı kabul etmemek adına kendilerine siper ettikleri yeni bir kalkan olmuştur. Çünkü Kur'ân'ın hak olduğu gerçeği, onun topyekün veya tedricen indirilmesine bağlanmamıştır. Bir önceki bölümde müşriklerin, Kur'ân'ın beşer sözü olduğunu iddia ettiklerinden bahsedilmiştir. Bu iddiaları sebebiyle Kur'ân'ın benzeri bir sure getirmeleri hususunda Allah, müşriklere meydan okumuştur. Bırak sureyi, benzeri bir ayet getirmekte bile çaresiz kalan müşrikler, bu sefer de Kur'ân'ın indiriliş şekline itiraz etmişlerdir. Sanki Kur'ân, peyderpey değil de toptan indirilmiş olsa benzerini getirmekte muvaffak olabileceklermiş gibi yeni bir itiraz ileri sürmüşlerdir.¹⁸⁰

2.2.7. Başka Bir Kur'ân İstemek

Müşrik liderler, Hz. Muhammed'i davasından vazgeçirmek için karşısına olur olmaz çeşitli tekliflerle çıkmışlardır. Mesela Hz. Nebiye, İslam dinini yaymayı bırakması karşılığında liderlik teklifinde bulunmuşlardır. Yahut O'nu Mekke'nin en zengin insanı yapacaklarını söylemişler ve en güzel kızlarıyla evlendirme vaadinde bulunmuşlardır. Lakin Hz. Muhammed, bütün bunların kendisi için hiçbir kıymetinin olmadığını ve Allah'ın davasından asla vazgeçmeyeceğini müşriklere kesin bir ifadeyle belirtmiştir. Bunun üzerine müşrikler, Hz. Elçiye yolundan döndüremeyeceklerini idrak etmişlerdir.

Müşrikler, indirilen âyetleri beğenmediklerini ve başka bir Kur'an getirmesi halinde kendisine inanacaklarını Hz. Nebiye bildirmişlerdir. Çünkü Yüce Kur'ân'ın hükümlerini hem bozuk inançlarına hem de toplumsal çıkarlarına ters görmüşlerdir. İnzal edilen âyetleri Hz. Nebi insanlara okuduğu zaman müşrikler, ahiret hayatının varlığını bildiren, putlara tapınmanın bir sapıklık olduğunu söyleyen ve Allah'ın azabının hak olduğunu haber veren âyetleri reddetmişlerdir. Hz. Muhammed'den bu bahislerin geçtiği âyetleri kaldırmasını talep etmişlerdir. Bu istekleriyle zalim müşrikler, kendi keyiflerince bir kitap oluşturmak niyetini gütmüşler veya Resulüllah'ı denemek istemişlerdir.¹⁸¹

¹⁷⁸ el-İsrâ 17/106.

¹⁷⁹ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/185.

¹⁸⁰ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 4/849-851.

¹⁸¹ Şahinalp, *Kur'ân'ın İrşadı Konusunda Kureyş Aristokrasisinin Tavrı*, 114.

Nitekim Hz. Nebi, Kur'an'ın lafız ve muhtevasında hiçbir şekilde bir payının olmadığını ifade etmiştir. Müşriklere, ayetleri değiştirmeye gücünün yetmeyeceğini kati bir dille söylemiştir. Allah, nüzul sırasına göre Mekke döneminin 2. aşamasında inen bir sûredeki âyetle konuya dahil olmuştur. İlgili âyete mushafta *وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا إِنَّتِ بُرْهَانٌ غَيْرُ هَذَا أَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَبَدِّلَهُ مِنْ تَلَقَّائِ نَفْسِي إِنْ أَتَّبِعْ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ* şeklinde yer verilmiştir. Bu âyete “*Âyetlerimiz kendilerine apaçık birer delil olarak okunduğunda, (öldükten sonra) bize kavuşmayı ummayanlar, ‘Ya (bize) bundan başka bir Kur’an getir veya onu değiştir.’ dediler. Onlara, ‘Onu kendiğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben ancak bana vahyolunana uyarım. Eğer Rabbime isyan edecek olursam, elbette büyük bir günün azabından korkarım.’ diyesin.*”¹⁸² manası verilmiştir.

Ahiretin varlığını reddeden müşrikler, Kur'an'ın ya yeniden nazil olması ya da bir başkasıyla değiştirilmesi talebinde bulunmuşlardır. Mukatil, bunun sebebinin savaş emrini kabul etmemeleri olduğunu ifade etmiştir. Allah, müşriklerin bu isteğine cevap olarak Hz. Muhammed'e, Kur'an'ı kendi başına değiştirmesinin mümkün olmadığını söylemesini emir buyurmuştur. Böyle bir işe yeltendiği vakit Allah'ın gazabından korktuğunu ifade etmesini emretmiştir.¹⁸³ Kur'an âyetlerinin, muhataplarının istek ve arzularına göre düzenlenecek bir kitap olsaydı o vakit Allah tarafından indirilmiş bir kitap olamayacağı beyan edilmiştir. Yine Hz. Nebinin Kur'an âyetlerini değiştirebilmesi mümkün olsaydı, Kur'an'ın Allah katından indirildiğine hiç kimsenin inanmayacağı ifade edilmiştir. Bütün elçiler dahil olmak üzere hiçbir insanın Kur'an ayetlerini değiştirmeye gücünün yetmeyeceği herkesçe malum olan bir hakikat olarak belirlenmiştir. Dini tebliğ etmek üzere seçilmiş bir elçi dahi olsa Kur'an ayetlerini değiştirmeye yeltenmenin sonunun acı bir azap olduğu bildirilmiştir.¹⁸⁴

İslam dininin çok kısa bir süre zarfında bütün cihana yayılmasının en önemli etkeni, gerek Hz. Nebinin gerekse ashabının Allah'ın göstermiş olduğu yoldan sapmadan istikamet üzere olmaları olduğu açıklanmıştır. Allah'ın emir ve yasakları noktasında asla taviz vermemiş ve emirleri günlük yaşantılarına büyük bir özveriyle tatbik etmişlerdir. Din, ilahi emirler ve buyruklardan oluşan, başka hiçbir insanın kendi fikirleri, istekleri ve tercihleri doğrultusunda düzenlemeler yapılamayacak bir alan olarak tespit edilmiştir. Allah'ın buyrukları dışında Kur'an'ın başka hiçbir ekleme ve çıkarmaya tabi tutulamayacağına vurgu yapılmıştır. Aksi taktirde din, din olmaktan

¹⁸² Yûnus 10/15.

¹⁸³ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/198.

¹⁸⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/90.

çıkacağı, Kur'ân'ın ise kaynağının ilahi olmaktan çıkacağı ve böylece beşer uygulamalarına dönüşeceği açıklanmıştır.

2.3. Müşriklerin Hz. Nebiye İtirazları ve Kur'ân'ın Cevapları

2.3.1. Hz. Nebinin Mecnun Olduğunu Belirtmek

İlk davet yıllarında Hz. Nebi önce özele daha sonra genele davet yapmıştır. İnananlar, bu açıklamalar ile kendilerini daha güvende hissetmiş ve Hz. Nebi de iman edenlerin artmasına sevinmiştir. Diğer tarafta inanmayan müşrikler ve ehl-i kitaptan olanlar ise Hz. Nebiyi karalamışlardır. Bu açıdan bazen onu delilikle veya mecnunlukla itham etmişlerdir. Bazen ise onun bir kâhin veya büyücü olduğunu söylemişlerdir. Hatta o kadar ileri gitmişlerdir ki vahiy alan bir elçiye, şairlikle veya şiir söylemekle suçlamışlardır.

Müşriklerin mecnun kelimesiyle kastettikleri şey hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bununla Hz. Nebi'nin cinlenmiş ve deli ya da sara hastası olabileceğini kastedtikleri belirtilmiştir. “Mecnûn” kelimesi جَنَّ fiilinden alınmış bir ismi mefuldür. Örtme ve örtünme anlamlarında kullanılmıştır.¹⁸⁵ İslam öncesi Arap toplumunun inançlarına göre cinler insanların arasında dolaşan, onları etkileyen, onlara vesvese veren ve yalan söyleten varlıklar olarak kabul edilmiştir. Bu anlamda Araplar cinlerin gözle görülmediklerine ama insanlarla iletişime geçebildiklerine inanmışlardır. Ayrıca onlar, bu varlıkların olağanüstü yetenekleri olduğuna, insanlara zarar verebileceklerini düşündükleri ve bu sebeple kendilerine sığınması gerektiğine de inandırılmışlardır.¹⁸⁶ Bir rivayette müşriklerin ileri gelenlerinin, “mecnun” olarak gördükleri kişilerin bir cinin tesiri altında olduklarına¹⁸⁷ ve sara hastalığının da cinlerden kaynaklandığına inandıkları beyan edilmiştir.¹⁸⁸

Kur'ân'da cinnet lafzının, hem cin sözcüyle hem de cunûn kelimesiyle eş anlamlı¹⁸⁹ olarak kullanıldığı ifade edilmiştir. Bazıları bu hususu dikkate alarak cin kelimesinin, mecnun, cinnet ve cunûn kelimeleriyle ilişkili olduğunu söylemiştir. Buna göre mecnun sözcüğüne cinlenmiş anlamı, cinnet ve cunûn lafızlarına ise cinlenmiş

¹⁸⁵ Kılıç, *İtirazları ve Bunlara Verilen Cevaplar Açısından Kur'ân'da Müşrikler*, 190.

¹⁸⁶ Muhammed İzzet Derveze, *Asrû'n-Nebî ve Bietuhu Kable'l- Bi'se: Suverun Muktesebetün mine'l-Kur'ân'il-Kerîm ve Dirâsetün ve Tahlîlâtün Kur'âniyye*, thk. Abdus'-Selam Muhammed Harun (Beyrut: Dârü'l-Yakazati'l-Arabiyye, 1384/1963) 219, 221.

¹⁸⁷ Muhammed b. İshâk b. Yesar, *Sîretü İbn İshâk*, thk. Muhammed Hamidullah (Konya: Hayra Hizmet Vakfı Yayınları, 1401/1981)178-182-188; Muhammed Abdü'l- Melik b. Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Muhammed Ali el-Kutub – Muhammed ed-Dâlîbaltâ (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1412/1992) 213-215.

¹⁸⁸ Derveze, *Asru'n-Nebî*, thk. Abdus'-Selam Muhammed Harun, 629.

¹⁸⁹ İlgili âyetler için bk. el-Âraf 7/184; el- Müminûn 23/70; et-Tekvir 81/22 -23.

insanlara cinlerin etkileri manası verilmiştir. Bu açıdan mecnun sözcüğüne mecnun sözcüğüne kısaca; cinin musallat olduğu insan ve onun verdiği haberleri insanlara aktaran kişi olarak ifade edilmiştir.¹⁹⁰

Hiz. Nebiye mecnun denilmesi nüzul sırasıyla ele alındığında müşriklerin ilk itirazlarının *وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ* âyetiyle ifade edildiği görülmüştür. Bazı meal yazan kimseler âyete “*O inkâr edenler Zikr’i işittikleri zaman, neredeyse seni gözleriyle devireceklerdi. Hâlâ da kin ve hasetlerinden dolayı Hiç şüphe yok o, bir delidir derler.*”¹⁹¹ anlamını vermişlerdir. Bu âyette alay eden Kureyşlilerin, Kur’ân’dan hoşlanmadıkları bu sebeple insanları Hiz. Muhammed’den uzaklaştırmak için onu deli iftirasıyla suçladıklarından bahsedilmiştir.¹⁹² Zemahşerî ise bu ayete; Hiz. Nebinin en akıllıları olduğunu bilmelerine rağmen müşriklerin onu deli diye itham etmelerinin sebebinin Kur’ân olduğunu ifade etmiştir. Yine o, müşriklerin Kur’ân âyetlerini duyunca öfkeye kapıldıklarını ve haset ettiklerini belirtmiştir. Böylece müşrikler insanları Hiz. Elçiden uzaklaştırmak niyetiyle ona deli dediklerini açıklamıştır.¹⁹³

Müşrikler, Hiz. Muhammed’i cinnet geçirmekle suçlamışlardır. Bu cinnet olayının onların hafızalarında yer etmiş bir mesele olduğu düşünülmüştür. Zira onlardan biri, şairliğe adım attığında kendini yerlere attığı görülmüştür. Buna şahit olan insanlar ise kendini yerlere atan kişinin cinnet geçirdiğini söylemiş ve ondan uzaklaşmışlardır. Müşrikler de Hiz. Elçiye böyle söyleyerek bu sonucu devşirmek arzusunda olmuşlardır. Hiz. Nebiyi cinnet geçirmekle suçladıkları ilk ayet nüzul sırasına göre mushafta *أَفْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ* şeklinde geçmiştir. Âyete “*Müşrikler, acaba o, yalan yere Allah’a iftira mı etmiştir? Yoksa onda bir delilik mi vardır?’ dediler. Hayır! Ahirete inanmayanlar, azapta olacaklardır ve onlar derin bir sapıklık içindedirler.*”¹⁹⁴ anlamı verilmiştir.

Müşriklerin, Hiz. Resulü cinnet geçirmekle veya mecnunlukla suçlamaları ahirete ilişkin verdiği bilgiler yüzünden olmuştur. Bütün insanlar, Hiz. Nebiyi doğru sözlü olarak bildikleri için müşrikler onu yalancılıkla suçlayamayacaklarını anlamışlardır. Bu sebeple onu anlamsız bir şekilde delilikle itham etmişlerdir. Ancak Hiz. Muhammed gibi akıllı ve sağduyulu bir insanı delilikle itham etmenin ancak aptalların işi olabileceği düşünülmüştür. Bu ithamlara Allah’ın verdiği ilk cevap ise; “Ey akılsızlar! Asıl deli

¹⁹⁰ Kılıç, *İtirazları ve Bunlara Verilen Cevaplar Açısından Kur’ân’da Müşrikler*, 193-194.

¹⁹¹ el-Kalem 68/51.

¹⁹² Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 4/264.

¹⁹³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, çev. Adil Bebek vd., 6/880.

¹⁹⁴ Sebe’ 34/8.

olan sizlerden başkası değildir. Çünkü siz gerçeği bildiren bir kimseyi dinlememekle ve umursamazca cehenneme götüren yolda ilerlemekle aptallığınızı ve cinnet geçirdiğinizi ortaya koymuşsunuzdur. Yani bu dünyada ve ahirette kurtuluşunuz için çabalayan kimseyi delilikle itham etmenizin, akılsızlığınızın vardığı en uç nokta olduğunu bile anlamamaktasınız. ”¹⁹⁵

Müşriklerin, Hz. Nebiyi mecnun olmakla suçlamalarına Kur’ân’da nüzul sırasına göre ikinci kez Kur’ân’da temas edilmiştir. Bu âyette mushafta ثَمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌ şeklinde yer verilmiştir. Bazı meal yazarları âyete “*Sonra ondan yüz çevirdiler ve ‘Bu, öğretilmiş bir delidir.’ dediler.*”¹⁹⁶ meâlini vermişlerdir. Bu ayetteki mecnun ifadesini müfessirler farklı görüşlerle açıklamışlardır. Bu bağlamda bazılarının ona bir insanın öğrettiğini¹⁹⁷ söylediğine işaret etmiştir. Mukatil ise; müşriklerin Hz. Muhammed’e Kur’ân âyetlerini, Amir b. Hadrami’nin kölesi Cebr’in öğrettiğini söylediklerini ifade etmiştir.¹⁹⁸ Razi ise; mecnun ifadesinin, Hz. Nebiyi cinlenmiş olmakla veya cinler tarafından kendisine vahiylerin telkin edilmesiyle suçladıklarını ifade etmiştir.¹⁹⁹ İbn Âşûr da mecnun olan birine bir şeyin öğretilmesinin imkansız olduğunu söylemiştir.²⁰⁰ Müşrikler bu sözleriyle, Kur’ân’ın kaynağını insanlara ve cinlere dayandırarak ilahi oluşunu inkâr etmeyi amaçlamışlardır. Allah, Kur’ân’ı şeytanların indirmediklerini beyan ederek müşriklerin bu ithamlarını reddetmiştir.²⁰¹

Müşriklerin, Hz. Nebiyi cinnet geçirmekle suçladıkları bir diğer ayet ise أَمْ يَقُولُونَ بِهِ شَيْءٌ بَلْ جَاءَهُم بِالْحَقِّ وَكَثُرُ هُمُ اللَّحَقَّ كَارَهُونَ şeklindedir. Bu ayete bazı meal müellifleri tarafından “*Yoksa onda bir cinnet olduğunu mu söylüyorlar? Hayır! O, kendilerine hakkı getirmiştir. Onların çoğu ise haktan hoşlanmamaktadırlar.*”²⁰² anlamı verilmiştir. Mukâtil, âyette geçen cinnet lafzını, müşriklerin Hz. Elçide bir delilik olduğunu söylemeleri olarak açıklamıştır.²⁰³ Hz. Resul müşriklere fitratı bozulmamış bir insanın kolayca kavrayabileceği hikmetler ve bilgiler getirmiştir. O, müşrikleri kötülüklerden men etmiş ve iyilikleri emretmiştir. Müşrikler, gerçeklerden hoşlanmadıkları için onun

¹⁹⁵ Mevdûdî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, 4/501.

¹⁹⁶ ed-Duhân 44/14.

¹⁹⁷ İlgili âyetler için bk. en-Nahl 16/103; el-Furkân 25/4.

¹⁹⁸ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/629.

¹⁹⁹ Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer b. el-Hasan b. el-Hüseyn Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrû’l-Kebîr: Mefâtihu’l-Gayb* (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 1420) 17/658.

²⁰⁰ Muhammed Tâhir b. Âşûr Muhammed b. Muhammed et-Tunusî, *Tefsîrû’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr* (Tunus: ed-Dâru’t-Tunisiyye, 1984) 25/292.

²⁰¹ eş-Şuarâ 26/210.

²⁰² el-Mü’ninûn 23/70.

²⁰³ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/130.

elçiliğini tanımamış ve kabul etmemişlerdir. Ayrıca onlar, inananları da küçümsemişler ve gerçeğin onların yanında olmasını kabul edemeyip, onlara haset etmişlerdir.²⁰⁴

Yine müşriklerin Hz. Muhammed'in mecnun olduğuna ilişkin iftiralarına nüzul sırasına göre 2. sırada yer alan suredeki bir âyette بِمَجْنُونٍ cümlelerine yer verilmiştir. Âyete “*Sen, Rabbinin nimeti sayesinde, bir deli değilsin.*”²⁰⁵ meali verilmiştir. Mukâtil; Allah'ın, Resulüne rahmet etmesi sonucu Hz. Nebinin delilikten uzak olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁶ Kur'ân, Resulullah'a yapılan mecnun ithamlarını net bir biçimde reddetmiştir. Ayrıca onun büyük nimetlere eriştirildiğini ve nübüvvet için gerekli akıl ve zekâyâ sahip olduğunu haber vermiştir.²⁰⁷

2.3.2. Hz. Resulün Şair veya Kâhin Olduğunu Söylemek

Burada müşriklerin davetçiyi itibarsızlaştırmak için giriştikleri bir diğer argümana temas edilmiştir. Buna göre onlar Hz. Muhammed'e söylediklerinin şiir ve kendisinin de şair olduğu suçlamasını yöneltmiştir. Hz. Nebi Allah'ın korumasında olduğundan, ona yapılan suçlamaları da elbette Allah savmıştır. Yine Hz. Elçiye kâhin olmakla veya kehanetle itham etmişlerdir. O toplumda kâhinliğin de şairliğinde bir kültürel ve geleneksel altyapısı olduğu düşünülmüştür.

Şiir sözlükte, bir şeyi incelikleriyle bilmek, sezgi yoluyla vâkıf olmak, sözü uyum, ölçü ve âhenk içerisinde söylemek anlamlarında masdar olarak kullanılmıştır. Yine şiir; sezerek, hissederek, sezgiye dayanan bilgi; duygu, heyecandan kaynaklı uyum, ölçü ve âhenkle söylenen söz anlamında da isim olarak istimal edilmiştir. Kaynağında sihrî bir mana sezilen şiir terim olarakengin his, hayal ve ilham ürünü olup sanatkârane biçimde söylenmiş vezinli ve kafiyeli söz olarak anlaşılmıştır.²⁰⁸ Sözlükte şiir, bir şeyi incelikleriyle bilmek, sezgi yoluyla vâkıf olmak, ölçülü ve uyumlu söz söylemek anlamına alınmıştır. Bu kökten türeyen şâir kelimesi ise, nesneler ile olaylara sezgi yoluyla bilerek vâkıf olan, uyumlu ve âhenkli söz söyleyen kişi için kullanılmıştır.²⁰⁹

Cahiliye insanları tarafından şairler ve şiirleri, âdeta kutsal bir mevkiye yerleştirilmiştir. Onlara göre şairler, her insanın kolaylıkla erişemeyeceği bilgilere ulaşabilen ve cinler aracılığıyla gaybî bilgileri elde edebilen kişiler olarak algılanmıştır.

²⁰⁴ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 3/35.

²⁰⁵ el-Kalem 68/2; Ayrıca Bk. el-Kalem 68/3-6; et-Tekvîr 81/19-22, 25; el-A'râf 7/184; es-Saffât 37/37; Sebe' 34/8, 46; el-Müminûn 23/70; et-Tûr 52/29.

²⁰⁶ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 4/256.

²⁰⁷ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 6/850.

²⁰⁸ İsmail Durmuş, “*Şiir*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 39/144.

²⁰⁹ Nasuhi Ünal Karaarslan, “*Şair*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 38/298.

Bu durum sıradan insanların sahip olamayacağı ve ancak şairlerin kendisiyle övündüğü çok ayrıcalıklı bir vaziyet olarak düşünülmüştür. Hasımlarına cevap vermekte geciktikleri zaman şairlerin cininin gecikmesi sebep gösterilmiştir.²¹⁰

Müşrikler, Hz. Nebiyi şair olarak görmüşler ve söylediği, okuduğu ayetlerin de şiir olduğunu ifade etmişlerdir. Bu sebeple tanrılarını bırakmayacaklarını açıkça söylemişlerdir. Kur'ân bu duruma ilgisiz kalmamış ve konuyla ilgili وَيَقُولُونَ إِنَّا لَتَارْكُوا إِلَهَيْنَا لِشَاعِرٍ مَجْنُونٍ âyeti nazil olmuştur. Âyete “Onlar, ‘Biz mecnun bir şair için tanrılarımızı bırakacak mıyız?’ derlerdi.”²¹¹ meâli verilmiştir. Bu âyette müşrikler Hz. Nebiyi cinlerden haber alan bir şair olarak görmüşler ve göstermişlerdir. Bu sebeple davetine karşı inançlarından asla taviz vermeyeceklerini açıkça beyan etmişlerdir. Onlar, Muhammed’in getirdiği vahiylerin, alışıktı oldukları şiirlerden çok farklı olduğunu kesinlikle bilmekteydiler. Fakat şiire benzetmeleri, Kur'ân’ın büyüleyici üslubunun onların üzerlerinde bıraktığı etkiden kaynaklanmıştır. Bu yüzden onlar, insanların ayetlerden etkilenecekleri ve dolayısıyla müslüman olacaklarından korkmuşlardır. Nitekim onlar, Hz. Nebinin getirdiğinin bir benzerini, kendi şairlerinin de yapabileceğini iddia etmişler ve böylece kendilerini rahatlatmışlardır.²¹²

Müşriklerin Hz. Nebiye verilen vahyi ve bunu onun getirmesi sebebiyle bazen ne diyeceklerini bile şaşırdığına Kur'ân’da temas edilmiştir. Mesela bazen onlar, Hz. Nebinin vahyi Allah adına uydurduğunu söylemişlerdir. Hızını alamayan müşrikler bu kez, Hz. Nebiyi şairlikle suçlamışlardır. Onların bu tereddütlü hallerine Kur'ân’da değinilmiştir. Nitekim bu konuya bir ayette بَلْ قَالُوا أَصْنَعَتْ آخِلَامٌ بَلْ أَفْتَرِيهِ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِآيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ الْأَوَّلُونَ şeklinde temas edilmiştir. İlgili âyete “Onlar, Hayır, (bunlar) saçma sapan rüyalar; bilâkis onu kendisi uydurmuştur; belki de o, şairdir. (Eğer öyle değilse) bize hemen, öncekilere gönderilen mucizelerin bir benzerini getirsin.”²¹³ anlamı verilmiştir. Mukâtil, Kur'ân’ın müşriklerin gözünde Hz. Muhammed’in görmüş olduğu karmaşık rüyalar ve uydurma haberlerden ibaret olduğunu açıklamıştır. Onların, Hz. Nebiden elçiliğine inanmaları için Musa’ya, İsa’ya, Davud ve Süleyman’a verilen mucizelerden getirmesini istediklerini ifade etmiştir.²¹⁴

Kur'ân, müşriklerin kendi aralarında fısıldaşarak konuştukları şeyleri, Hz. Muhammed’e bildirmiştir. Daha sonra Hz. Resul, gizlice ve kendi aralarında konuştukları şeyleri onlara haber vermiştir. Doğal olarak onlar, bütün bunları nereden

²¹⁰ Toshihiko İzutsu, *Kur'ân'da Tanrı ve İnsan*, çev. M. Kürşat Atalar (İstanbul: Pınar Yayınları, 2012), 255-257.

²¹¹ es-Saffât 37/36.

²¹² Kılıç, *İtirazları ve Bunlara Verilen Cevapları Açısından Kur'ân'da Müşrikler*, 238-239.

²¹³ el-Enbiyâ 21/5.

²¹⁴ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/52.

duyduğunu Hz. Elçiye sormuşlardır. Hz. Nebi, gökte ve yerde söylenenlerin hepsinden Allah'ın haberdar olduğunu onlara açıklamıştır.²¹⁵ Bütün bunlara karşın onlar, Hz. Muhammed'in elçiliğini itiraf etmek yerine, bütün bunların bir yalan ve rüyadan ibaret olduğunu ileri sürmüşlerdir. Sonra onlar, bir rüyanın yalan mı yoksa gerçek mi olduğunu anlaşılamayacağını anlamışlar ve bunun yerine Hz. Nebinin Allah adına yalan uydurduğunu ve Allah'tan almadığını almış gibi lanse ettiğini söylemişlerdir. Bu bahaneyi de beğenmeyen müşrikler, Hz. Nebiyi şairlikle suçlamışlardır. Bu açıdan onlar, peygamberliğin Allah vergisi bir şey olabileceğine inanmamışlar ve çaresizlikten ne yapacaklarını, nasıl bir bahane bulacaklarını bilemez olmuşlardır. En sonunda gerçekten inanacaklarmış gibi daha önceki peygamberlere gelen mucizelere benzer harikulade şeyler talep etmişlerdir.²¹⁶

Müşriklerin, Hz. Nebinin şair ve söylediklerinin de şiir olduğuna ilişkin ithamları Mekke döneminde sürdürdükleri görülmüştür. Bu hususa *أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ تَتَرَبَّصُّ بِهِ رَيْبٌ* âyetinde temas edilmiş ve müşriklerin tuhaf amaçlarından birini teşkil etmiştir. Bazı meal yazarları bu ayete “*Yoksa onlar ‘O, bir şairdir. Onun, zamanın felâketlerine uğramasını bekliyoruz mu?’ diyorlar.*”²¹⁷ manasını vermişlerdir. Müşrikler, Hz. Muhammed'in bir şair olduğunu düşündükleri için bu âyette onunla ilgili zamanın hadiselerini bekledikleri ifade edilmiştir. Yani onlar, daha önce kendi şairlerinin başına gelen felaketlerin aynısının Hz. Nebinin de başına geleceğini ve onun yok olup gideceğini söylemişlerdir.²¹⁸ Mukâtil ise âyeti, tefsirinde müşriklerin Hz. Muhammed'in ölümün musibetlerine uğramasını bekledikleri şeklinde açıklamıştır. Lât ve Uzzâ'dan onun da babası Abdullah b. Abdulmuttalib gibi genç iken ölmesini istedikleri ifade edilmiştir.²¹⁹

Kur'an, müşriklerin Hz. Nebiyi kâhinlikle suçladıklarına temas etmiştir. Kâhinlik, Araplar arasında yaygın bir kültürel unsur olmuştur. Kâhinler, gelecekte haber veren kimseler olarak tanımlanmışlardır. Hz. Muhammed, öte dünyadan ya da şimdiye göre gelecekte haber verdiği için onu da kâhin olmakla itham etmişlerdir. Kehanet, sezgi ve ilham yoluyla ya da bir takım işaretlerin yorumu ile ileride vuku bulacak hadiseleri önceden görme yahut haber verme, gizli veya esrarengiz bilgiyi ifşa etme işine

²¹⁵ İlgili âyet için bk. el-Enbiyâ 21/3-4.

²¹⁶ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, sad. Sıtkı Güllü (İstanbul: Huzur Yayınları, 2008), 6/33, 34.

²¹⁷ et-Tûr 52/30.

²¹⁸ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 6/425.

²¹⁹ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 4/105.

denilmiştir. Kâhin ise bu işi yapan kişilere verilen ad olmuştur.²²⁰ Kur'an'da müşriklerin Hz. Muhammed'i iki yerde kâhinlikle suçladıklarına temas edilmiştir. Nüzul sıralamasına göre ilki Tûr, ikincisi Hakka suresinde olup ikiside müşriklere cevap niteliğindedir. Nüzul sıralamasında 7. sırada yer alan Tûr suresinde فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ şeklinde yer verilmiştir. Bazı meal yazan kimseler ilgili ayete “*Sen öğüt vermeye devam et. Çünkü sen, rabbinin lütfuna ermişsin. Asla bir kâhin ve mecnun değilsin.*”²²¹ mealini vermişlerdir. Mukâtil bu ayete, Hz. Resul'ün Allah'ın rahmeti olan Kur'an sayesinde, müşriklerin dedikleri gibi Allah vahyetmeden kendi kendine bir şeyler uyduran bir insan olmadığı açıklamasını yapmıştır.²²²

Müşriklerin Hz. Elçiye kâhinlikle suçlamalarına Kur'an'da verilen ikinci cevap ise Hakka suresinde لَا يَقُولُ كَاهِنٌ قَلِيلًا مَا تَنذَرُونَ lafızlarıyla yer verilmiştir. Bu ayete “*O, bir kâhin sözü de değildir. Ne kadar da az düşünüyorsunuz!*”²²³ anlamı verilmiştir. Kâhinliğin cahiliye toplumunda bir meslek olarak icra edildiği ve kâhinlerin cinler ile ruhlarla irtibat halinde oldukları beyan edilmiştir. Bu sebeple onların gelecekte haber verebilen ve astronomi bilgisine sahip kişiler olarak kabul edildikleri bildirilmiştir. İnsanların kaderinde ne yazıldığını, kaybolan şeylerin nerede olduğunu, bir eşya çalındığında hırsızın kim olduğunu bilebilecek kadar mahir oldukları belirtilmiştir. Kâhinlerin kıyafetleri, dış görünüşleri, ifade ve üsluplarının diğer insanlardan çok farklı olduğu açıklanmıştır.²²⁴

Müşriklerin Hz. Nebiyi kâhinlikle suçlamaları insanlar arasında pek inandırıcı olmamıştır. Çünkü onlar, kâhinlerin nasıl insanlar olduklarını herkesten daha iyi bilmekteydiler. Resûlullah'ın yaşayış ve ahlaki özellikleri bakımından hiçbir surette kâhinlerle yakından uzaktan bir alakası olmamıştır. Bütün insanlar farkındaydı ki söylenen ve bundan sonra söylenecek hiçbir sözün Kur'an'ın fesâhat ve belâğatına ulaşması mümkün değildir. Hz. Muhammed'in günlük konuşma lisanıyla, Kur'an'ın lisanının bir olmadığına tamamen farkına varmışlardır. Çünkü elçi oluncaya kadar onun ağzından Kur'an'ın muhtevasıyla ilgili hiçbir şey duymamışlardır. Bu sebeple Mekke'deki diğer akli başında insanlar, Hz. Nebiye muhalefet edenlerin ithamlarına çoğunlukla itibar etmemişlerdir.²²⁵ Bu itirazları yapanlar azınlıkta olsa bile etkilerinin fazla olduğu görülmüştür.

²²⁰ Ömer Faruk Harman, “Kâhin”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 24/170.

²²¹ et-Tûr 52/29.

²²² Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 4/104.

²²³ el-Hâkka 69/42.

²²⁴ İbrahim Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: T.D.V Yayınları, 2001), 160.

²²⁵ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 6/453.

Neticede Mekki surelerde birçok ayette Hz. Muhammed'e yapılan bu iftiralara Kur'ân ile kesin bir şekilde cevap verilmiştir. Bu bağlamda Kur'ân'da Hz. Nebinin mecnun olmadığı ve cinnet geçirmediği ifade edilmiştir. Ayrıca onun şair ve kâhin olmadığı da beyan edilmiştir. Buna karşın onun, Allah tarafından seçilmiş bir peygamber olduğu, vahiylerin Allah kelamı olduğu ve insanları uyarması için ona vahyedildiği bildirilmiştir. Onların, elçiye ve getirdiklerini inkâr etmeye devam etmeleri halinde Allah'ın azabına düçar olacakları da haber verilmiştir.²²⁶ Böylece inananların imanları daha da kuvvetlenirken müşrik cephesi bu sert tartışmalarda hep kaybetmiştir. Bunlar adeta, Medine'de verilen Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarının beyinlerde gerçekleşmiş halleri olmuştur.

Günümüzde de gelecekte haber veren kâhinlerin olduğu ve bunların verdiği bilgilere göre yaşamına yön veren birtakım insanları olduğu herkesçe bilinmiştir. Onlar ise saçma sapan iddiaları gelecekte bir haber olarak algılamışlardır. Böylece hak yoldan uzaklaştıkları gibi kendilerine inananları da sapkınlığa sürüklemişlerdir.

2.3.3. Hz. Muhammed'i Sâhir ve Meshûrlukla İtham Etmek

Kur'ân'da Hz. Muhammed'in sâhir ve meshûr gibi olumsuz sıfatlarla tavsif edildiği bildirilmiştir. Müşrikler onu, sihir yapmak, yalan konuşmak ve bazı güçlerin tesiri altında olmakla suçlamıştır. Vahiylerde Hz. Nebinin bunlara üzüldüğü ve bu suçlamalardan ötürü canının sıkılmaması gerektiği hatırlatılmıştır. Bu anlamda sihir, büyü ve meshûr olmak hemen hemen aynı anlamlarda kullanılmıştır.

“Büyü, tabiatüstü güçlerle ilişki kurmak veya gizli güçleri bulunduğu varsayılan bazı tabii nesneleri kullanmak yoluyla girişilen işe denilmiştir. Bununla zararlı, faydalı veya koruma gayeli bazı sonuçlar elde etmek arzu edilmiştir. Bu sebeple büyüün kutsalla ilişkisi bulunmadığı ve ahlâkî amaç taşımadığı belirtilmiştir. Başlıca gayesinin çıkar sağlamak olduğu açıklanmıştır.”²²⁷

Sihir kelimesi, sözlükte bir nesneyi olduğundan farklı göstermek, karşısındakini aldatmak, oyalamak, ilgisini çekmek ve gönlünü çelmek gibi anlamlarda masdar olarak kullanılmıştır. Sihir hile yapmak, aldatmak, sebebi gizli kalan bir iş görmek anlamlarında isim olarak istimal edilmiştir. Râgıb el-İsfahânî sihir terimini “el çabukluğu, göz boyama ve yaldızlı sözler yoluyla gerçekleştirilen hile ve aldatma işi, şeytanla yakınlık kurup ondan yardım alma ve nesnelerin şeklini değiştirme”

²²⁶ İlgili âyetler için bk. Yâsin 36/2-4, 69-70; el-Hâkka 69/40-43; eş-Şuarâ 26/192, 224; en-Necm 53/1-14.

²²⁷ Hikmet Tanyu, “Büyü”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/501

anlamlarında kullanmıştır. Türkçe de sihir karşılığında büyü kelimesi daha çok tercih edilmiştir. Bununla birlikte el çabukluğu ve illüzyon gibi teknikleri içine alan sihrin büyüden daha kapsamlı olduğu söylenmiştir. Sihir yapan kimseye, sâhir denilmiştir.”²²⁸

Müşrikler, karakteristik açıdan ortak özelliklere sahip olan bazı kişilerden oluşan bir konsey oluşturmuştur.²²⁹ Bu konsey üyeleri putların iradesinden yüksek oranda gelir elde etmişlerdir. Bu durum tevhid inancına dayanan İslam dinini bir tehdit olarak görmelerine neden olmuştur.²³⁰ Konseyin yapmış olduğu bütün caydırma politikalarına, itirazlara ve engellemelere rağmen Hz. Muhammed’e vahiy gelmeye, o da görevini yerine getirmeye devam etmiştir. Konseyin aile ve yakınlarından müslüman olanların çıkması onları hepten rahatsız etmiştir. Toplumda denge bozulunca, Velid b. Muğire, konseyi toplamış ve durumun görüşülerek bir çıkar yol bulunmasını istemiştir. Konsey, Muhammed’in mecnun, yalancı, şair ve kâhin olmakla suçlanmasını teklif etmiştir. Hz. Nebinin peygamberlikten önce nasıl bir insan olduğunu bilenler onun mecnun olmakla suçlamasını reddetmişlerdir. Bu sebeple Velid, Hz. Muhammed’in sihirbazlıkla suçlanmasının ve insanların ondan uzaklaştırılmasının daha etkili olacağını söylemiştir. Zira onlara göre ancak bir sihirbaz baba ile oğlun arasını bozabilmiştir.²³¹

Hz. Nebinin büyülenmiş, hatta ona sihir yapılmış olduğuna dair müşriklerin bazı suçlamaları Kur’an’da anlatılmıştır. Bu anlamda bir ayet *أَوْ يُقْفَىٰ إِلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ* *أَوْ يُقْفَىٰ إِلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ* şeklinde geçmektedir. Bazı meal sahipleri bu âyeti “Yahut kendisine bir hazine verilmeli veya meşakkatsizce geçimini sağlayacağı bir bahçesi olmalıydı. Ayrıca zalimler müminlere ‘Siz, ancak büyüye tutulmuş bir adama uymaktasınız!’ dediler.”²³² şeklinde anlamlandırmışlardır. Mukâtil, *مُسْخُورًا* yani büyülenmiş ifadesini, aklı başından gitmiş olarak açıklamıştır. Yine müfessir, bu sözleri söyleyenlerin Nadr b. Haris, Nevfel b. Huveylid, Abdullah b. Ebû Ümeyye ve onlara katılan diğer müşrikler olduğunu ifade etmiştir.²³³ Putperest müşrikler ithamlarında pek çok çelişkiye düşmüşlerdir. Zira onlar, bir yandan Hz. Nebinin bir düşmanın ya da bir cinin büyüüne kapıldığını yahut aşırılığından ötürü tanrılar tarafından lanetlendiği ithamını yapmışlardır. Diğer taraftan onlar, peygamber olduğuna insanları

²²⁸ İlyas Çelebi, “Sihir”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/170

²²⁹ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâturîdî, *Tefsîrû'l-Mâturîdî: Te'vilâtü Ehli's-Sünne: Te'vilâtü'l-Kur'ân*, thk. Mecdî Baslum (Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 1426/2005), 7/92.

²³⁰ Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, thk. Mecdî Baslum 5/46,47.

²³¹ Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, thk. Mecdî Baslum 16/245, 246.

²³² el-Furkân 25/8.

²³³ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/177.

inandırabilmek için Hz. Nebinin büyü yapabileceğini, şiir söyleyebileceğini ve eski yazılardan faydalanabileceğini kabul etmişlerdir.²³⁴

Müşriklerin Hz. Muhammed'e sâhir ve kezzab iftirasını atmaları وَعَجَبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ âyetinde işlenmiştir. Bu âyete bazı meal müellifleri “Aralarından kendilerine bir uyarıcının gelmesine şaşıtlar ve kafirler ‘Bu pek yalancı bir sihirbazdır!’ dediler.”²³⁵ anlamı vermiştir. Müşriklere inzar edici bir resul olan Hz. Muhammed gönderildiği vakit hayrete düşmüşlerdir. Onu, yalan söylemek suretiyle insanların arasını bozan ve aralarına nifak tohumları eken bir insan olarak nitelemişlerdir.²³⁶

Müşriklerin, Hz. Nebi için sihirbaz demelerinin bir sebebi, onun çok etkileyici biri olduğunu düşünmeleri olmuştur. Ona tabi olanlar yapılan her türlü kötü muameleye karşın Hz. Muhammed'den kopmamışlardır. Zira onlar, ekonomik olarak zarara uğrasalar ya da akrabaları ve aileleriyle araları açılrsa da öz yurtlarını terk etmek pahasına Hz. Muhammed'in kendilerine öğrettiklerinden asla vazgeçmemişlerdir. Müşrikler, böyle bir bağlılığın ancak sihirle mümkün olacağını düşünmüşlerdir.²³⁷

Müşrikler, davetin ilerleyen zamanlarında, mesela 50. sırada inen İsra suresinde Hz. Nebinin sihirlenmiş, büyülenmiş ve meshûr olduğunu söylemişlerdir. Bu, Hz. Nebinin büyülenmiş bir insan olduğunu, ona birilerinin sihir yaptığını anlatmak için kullandıkları bir argüman olmuştur. Nitekim ilgili âyete Kur'an'da نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهِ إِذْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوَى إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا şeklinde yer verilmiştir. Meal sahipleri bu âyete “Biz, onların seni dinlerken ne maksatla dinlediklerini, kendi aralarında fısıldaşırken de o zalimlerin ‘Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz!’ dediklerini çok iyi biliriz.”²³⁸ anlamını uygun görmüşlerdir.

Mukâtil, kendisinde bir gariplik olduğunu sezdikleri halde bile bile sihre kapılmamalarını insanlara telkin eden kişinin el- Velîd b. Muğire ve arkadaşları olduğunu ifade etmiştir.²³⁹ Hz. Nebinin gelen vahiyleri insanlara okuduğu ve tebliğ ettiği anlaşılmıştır. Müşriklerin, Hz. Muhammed'i önemsedikleri düşünülmesin diye onu gizli gizli dinledikleri ifade edilmiştir. Onların, âyetleri bir eksiklik ve kusur bulmak amacıyla dinledikleri, sonrada alay ederek aralarında fısıldaştıkları bildirilmiştir.²⁴⁰

²³⁴ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 3/577.

²³⁵ Sâd 38/4.

²³⁶ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/494.

²³⁷ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 5/57.

²³⁸ el-İsrâ 17/47.

²³⁹ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/494.

²⁴⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/489.

Müşriklerin ileri gelenlerinden Ebû Süfyan, Ahnes b. Şerîk ve Ebû Cehil'in bazı geceler birbirlerinden habersiz olarak gizlice Hz. Resulün okuduğu Kur'an'ı dinledikleri ve rastlaştıklarında da birbirlerini suçladıkları kayıtlarda yer almıştır.²⁴¹ Âyetin nüzul sebebi ile ilgili bir rivayet aktarılmıştır. Buna göre, Hz. Muhammed bir yemek hazırlatmış ve Kureyş'in ileri gelenlerini yemeğe davet etmiştir. Yemek esnasında onlara, nazil olan ayetlerden biraz okuduğu ve onları bir olan Allah'a iman etmeye çağırdığı açıklanmıştır. İslâmı kabul ettikleri takdirde zannettikleri gibi itibarlarını asla kaybetmeyeceklerini aksine hem insanlar arasında hem de Allah katında itibar kazanacaklarını söylemiştir. Ancak müşrikler bu çağrıyı kabul etmedikleri gibi üstelik bir de saygısızca kendi aralarında ileri geri konuşmuşlar ve Hz. Nebinin büyülenmiş olduğunu dillerine dolamışlardır.²⁴²

Müşrikler, Hz. Muhammed'i sihir yapmak ve büyücülük etmekle suçlamışlardır. Aslında onlar, bu yeni durumu anlamlandırmak ve kendilerini kandırmak için Hz. Nebiyi büyücü ve sahir olmakla itham etmişleridir. Bu anlamda Kur'an'da *اٰنَ اَوْحٰنٰنَا اِلٰى رَجُلٍ مِّنْهُمْ اَنْ اَنْذِرَ النَّاسَ وَبَيِّنَ الْاٰيٰتِ الْاَلٰمِيٰنَ اَمْ نُوۡفِرُ اَنۡ لَّهُمۡ قَدَمٌ صَدَقَ عَنْۢ رَبِّهِمْۙ قَالَ الْكٰفِرُوۡنَ اِنَّ هٰذَا لَسٰجِرٌ مُّۢبِيۡنٌ* âyetine yer verilmiştir. Bu âyete bazı meal yazan kimseler *"İçlerinden bir adama, 'İnsanları uyar ve iman edenlere, Rableri katında onlar için yüksek bir doğruluk makamı olduğunu müjdele.' diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu ki, kâfirler 'Bu elbette apaçık bir sihirbazdır.' derler?"*²⁴³ anlamını uygun bulmuşlardır.

Allah müşriklere yakından tanıdıkları ve hiçbir surette garipsemeyecekleri Muhammed'i elçi olarak göndermiştir. Ondan insanları, Allah'a isyan ettikleri takdirde başlarına gelecek olan ceza ve intikamdan sakınmaları hususunda uyarmasını istemiştir. Hz. Muhammed'i ve getirdiği Kur'an'ı tasdik edenler için ise Allah katında, gidince hazır bulacakları bir cennet olduğunu müjdelemesini istemiştir. Bütün bunlara şaşırان Mekke kâfirlerinden Ebû Cehl b. Hişam, el-Velid b. Muğire, el-Âs b. Vâil, Utbe ve Şeybe Hz. Resulü sihirbazlıkla suçlamıştır.²⁴⁴ Âyette geçen *(اِنَّ هٰذَا لَسٰجِرٌ مُّۢبِيۡنٌ)* cümlesi bazı kıraat âlimlerince *(اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُّۢبِيۡنٌ)* şeklinde okunmuştur. Bu okuyuşa göre *"Bu kitap apaçık bir büyüdür."* şeklinde anlam verilmiştir. Müşriklerin, Kur'an'ın mucizliğinden oldukça etkilendikleri ve şaşkına döndükleri rivayet edilmiştir. Allah'ın bir insana vahiy göndermesine inanmayan inkârcılar, Hz. Nebiyi sihirbazlık ve büyücülükle suçlamışlardır.²⁴⁵

²⁴¹ İbn İshâk, *Sîre*, thk. Muhammed Hamidullah 169-170.

²⁴² Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 20/223.

²⁴³ Yûnus 10/2.

²⁴⁴ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/191, 192.

²⁴⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/12.

2.3.4. Hz. Elçiyi İftira Etmek ve Ayet Uydurmakla Suçlamak

Müşrikler, davetin değişik aşamalarında Hz. Nebiyi olmadık şeylerle suçlamışlardır. Bu bağlamda müşrikler, pek çok ithamlarının yanında bir de Hz. Nebi'yi Allah adına yalan uydurmak ile de itham etmişlerdir. Hz. Resul müşriklerin bu tür suçlamalarından maddi ve manevi yapısıyla etkilenmiştir. Onun bu durumunu, Allah dikkate almış ve onu vahyiyle bilgilendirmiş ve teselli etmiştir. Müşriklere karşı nasıl bir tutum takınacağını beyan etmiştir. Bu konuda Kur'ân'da iki yerde açıklama yapılmıştır.

Müşriklerin Hz. Nebiyi Allah'a iftira etmekle suçlamalarına Kur'ân, vahiyile yanıt vermiştir. Bu konuda Kur'ân'da *أَفْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ* şeklinde buyurulmuştur. Bazı meal sahipleri, bu ayete “*Onlar, ‘Acaba o, yalan yere Allah’a iftira mı etmiştir? Yoksa onda bir delilik mi vardır?’ dediler. Hayır! Aksine ahirete inanmayanlar azapta kalacak ve derin bir sapıklık içinde olacaklardır.*”²⁴⁶ anlamını vermişlerdir.

Hz. Nebi, ölümden sonra bir hayatın var olduğunu, çürümüş bedenlerin tekrar dirileceğini insanlara haber vermiştir. Bunun üzerine Ebu Süfyan, Hz. Muhammed'in ahiret konusunda Allah adına yalan söylediğini ileri sürmüştür. Buna karşılık Allah işlenen amellerin karşılıklarının mutlaka verileceği ve ahiret yurdunu inkâr edenlerin büyük delalet içinde oldukları cevabını vermiştir.²⁴⁷ Kur'ân, bu âyette müşriklerin azap içinde olmalarını ve sapıklığa düşmelerini, sanki aynı anda olmuş gibi ifade etmiştir. Bu, sapıklığın olduğu yerde azabın kaçınılmaz bir son olduğunu hatırlatmaktadır. Çünkü bu müşrikler, daha önceki kavimlerin inkârları sebebiyle başlarına gelenlerden haberdar olmuşlardır. Buna rağmen Hz. Nebiyi ve getirdiklerini reddetme cüretini göstermişlerdir. Âyette ibret almamaları halinde müşrikleri, yerin dibine sokmaya yahut göğü, başlarına geçirmeye Allah'ın gücünün yettiği haber verilmiştir.²⁴⁸

Müşriklerin, bir diğer ithamı ise Hz. Nebinin Allah adına yalan söylemesiyle alakalıdır. Konuyla ilgili ayet Kur'ân'da *أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَإِنْ يَشَأْ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلَى قَلْبِكَ* *وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ* lafızlarıyla geçmektedir. Bazı meal yazarları bu âyete “*Yoksa onlar, ‘Allah hakkında bir yalan uydurdu.’ mu diyorlar? Halbuki Allah dilese senin kalbini de mühürler. Allah batılı siler ve gerçeği sözleriyle ortaya çıkarır. Şüphesiz O kalplerde olanı çok iyi bilmektedir.*”²⁴⁹ anlamını vermişlerdir. Mukâtil, müşriklerin Hz. Muhammed'in Allah'a iftira ettiğini

²⁴⁶ Sebe 34/8.

²⁴⁷ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/411.

²⁴⁸ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 5/471, 475.

²⁴⁹ eş-Şûra 42/24.

söylemelerinin onun ağına gittiğini ve çok müteessir olduğunu ifade etmiştir. Allah'ın dilediği takdirde Resûlünün kalbine ferahlık vererek, onun kalbini bu asılsız söylentilerden etkilenmeyecek hale getirmeye kadir olduğu belirtilmiştir.²⁵⁰

Kur'ân, insanların yararına ve zararına olan şeyleri haber vermiştir. Allah, bu manada bazı ayetlerdeki hükümlerin ağır veya yeni nazil olan ayetin daha çok uygulanabilir olması sebebiyle bazen hafifletilmiştir. Bu durum müşriklerin dikkatinden kaçmamıştır. Bu sebeple müşrikler, Hz. Muhammed'in bu tutumlarını Allah adına yalan söylemek olarak algılamışlardır. Konuyla ilgili bir âyette Allah *وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ* şeklinde buyurmuştur. Bu âyete bazı meal yazarları, *"Biz bir ayetin yerine başka bir ayeti getirdiğimiz zaman, ki Allah, neyi indireceğini çok iyi bilir; onlar 'Sen ancak bir iftiracısın.' dediler. Hayır sen bir iftiracı değilsin. Fakat onların çoğu bilmezler."*²⁵¹ anlamını vermişlerdir. Allah, ağır hükümler içeren ayetleri neshetmiş ve yerine daha yumuşak başka ayetler vahyetmiştir. Müşrikler ise bu durumu, Hz. Nebinin kendi kendine bir şeyler uydurarak Allah'a nispet etmesi olarak algılamışlardır. Kur'ân ise, Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği hükümleri Allah'ın indirdiğini ve kendisine vahyedilenden başka hiçbir şey söylemediğini beyan etmiştir.²⁵² Müşrikler, Kur'ân'ın bir mevzuyu değişik yerlerde farklı misallerle açıklanmasını ve ispatlamak istediği şey için muhtelif ayetlerde farklı fikirler öne sürmesini anlayamamışlar ve anladıkları şeyleri de yanlış te'vil etmişlerdir. Müşrikler, Muhammed'in Cibrail'den aldığı vahiylerin Allah kelamından ziyade beşer sözüne benzediğini iddia etmişlerdir. Çünkü onlar, merhale merhale düşünmenin insana ait bir özellik olduğunu ve Allah'ın böyle bir şeye ihtiyacı olmadığını düşünmüşlerdir.²⁵³ Ama onlar, vahiyde izlenmiş olan bu metodun insanın ihtiyacı olduğu için tercih edildiğini anlayamamışlardır. Bu sebeple müşrikler, bunun Allah'ın kendilerine merhametinin bir tezahürü olduğunu hiçbir zaman fark edememişlerdir.

Bu âyetin devamında Allah'ın müşriklere cevabının gecikmediği anlaşılmıştır. Bu bağlamda Kur'ân'ın, peyderpey inmesinin, insanların imanlarını sağlamlaştırmak, onlara yol göstermek ve müjde vermekle ilişkili olduğu ifade edilmiştir.²⁵⁴ Kur'ân'da bir âyette²⁵⁵ müşriklerin Hz. Nebiyi suçladıklarına, onu Allah'a iftira atmakla itham ettiklerine temas edilmiştir. Bu ayete Mukâtil, Velid b. Muğire ve arkadaşları Kur'ân'ın Allah'tan değil de Muhammed'den olduğunu söylemişlerdir. Allah'ın ise, Kur'ân'ın

²⁵⁰ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/594.

²⁵¹ en-Nahl 16/101.

²⁵² Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/417.

²⁵³ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 3/60.

²⁵⁴ en-Nahl 16/102; Benzer âyetler için bk, Yûnus 10/37; el-Ahkâf 46/9, 10-12.

²⁵⁵ Yûnus 10/37.

diğer üç kitabı tasdik etmesi, helali ve haramı ayırt etmesi gibi yönleriyle kelâmullah olduğunu ifade etmesi şeklinde açıklamıştır.²⁵⁶ Yine bir başkasında²⁵⁷ benzer suçlamalardan söz edilmiş ve çeşitli argümanlara yanıtlar verilmiştir. Mukâtil de Hz. Nebi, müşriklere gönderilen ilk elçi olmadığını ve kendinden önce birçok elçi geldiğini hatırlatmıştır. Hz. Resul, Allah'ın emirlerinin dışına asla çıkmadığını ve açık bir uyarıcı olduğunu söylediği nakledilmiştir.²⁵⁸

Bu husustaki son ayette²⁵⁹ benzer ithamlara yer verilmiştir. Bu bağlamda Mukâtil, Yahudilerin en alimi olan Abdullah b. Selâm iman ettiğini ve Hz. Nebinin yanında perde arkasında durduğu halde onlardan elli kişinin Hz. Elçinin yanına geldiğini ifade etmiştir. Müşrikler ise Abdullah b. Selâm iman etmediği müddetçe inanmayacaklarını söylemişlerdir. Abdullah b. Selâm ortaya çıkmış, Hz. Muhammed'in getirdiklerini tasdik ettiğini söylemiş ve Tevrat'tan onlara delil göstermiştir. Buna rağmen müşrikler Abdullah b. Selâm'ın aklının başından gittiğini söyleyerek onu yalanlamışlardır. Mekkeli müşrikler Hz. Resul'e ithamlarda bulunurken hakka değil zanna uyarak hareket etmişlerdir.²⁶⁰ Büyüklenmeleri sebebiyle Kur'an'ın Allah kelamı, Muhammed'in (sav) ise Allah'ın elçisi olduğunu görememişlerdir.²⁶¹ İnkâr etmeye o kadar çok odaklanmışlardı ki, akıllarını kullanamaz hale gelmişler ve reddetmek için Hz. Nebi'nin Allah'a iftira attığını söylemişlerdir.²⁶²

Müşriklerin, Resûlullah'ı itibarsızlaştırmak için itham ettikleri bir diğer konu ise, O'nun Kur'an âyetlerini uydurduğu yönündedir. Yüce Allah kelamında müşriklerin bu iddiaları ile ilgili *أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَلَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ* diye buyurmuştur. Bazı meal sahipleri bu âyete “Yoksa, Onu (Muhammed) uydurdu mu diyorlar? De ki: Eğer sizler doğru iseniz Allah'tan başka, gücünüzün yettiklerini çağırın da (hep beraber) Onun benzeri bir sure getirin.”²⁶³ manasını vermişlerdir. Müşrik Araplar, Kur'an'ın Allah kelamı olmadığına insanları inandırmak için Hz. Muhammed'in âyetleri kendisinin uydurup Allah'a isnad ettiği iftirasını atmışlardır. Hz. Nebi, mademki bir insan böylesine muhteşem kelimeleri uydurabiliyorsa o zaman müşriklerinde Kur'an'ın bir benzerini yapmalarını söylemiştir. Hatta ilah diye tapındıkları tanrılarını da kendilerine yardım etmek üzere çağırımlarını teklif ediyor.

²⁵⁶ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/207.

²⁵⁷ el-Ahkâf 46/9.

²⁵⁸ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 4/13,14.

²⁵⁹ el-Ahkaf 46/10-12.

²⁶⁰ İlgili âyetler için bk. Yûnus 10/36; en-Nahl 16/101; Sebe' 34/43-46.

²⁶¹ İlgili âyetler için bk. Yûnus 10/37; Hûd 11/17; Yûsuf 12/111; er-Ra'd 13/43; en-Nahl 16/102; eş-Şuarâ 26/192-197; el-Kasas 28/52-53; es-Secde 32/3; el-Ahkâf 46/9-12.

²⁶² İlgili âyetler için bk. Yûnus 10/39-42; Hûd 11/20-24; en-Nahl 16/105; et-Tûr 52/33; el-Hâkka 69/49.

²⁶³ Yûnus 10/38.

Lakin böyle bir iftira atmalarından ötürü düzmece ilahlarının bile kendilerini Allah'ın gazabından kurtaramayacağını da eklemiştir.²⁶⁴

Hiz. Muhammed, müşriklere üslubu böylesine eşsiz olan bir kelamı uydurmaya hiç kimsenin gücünün yetmeyeceğini söylemiştir. Âyet mushafta *م يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ إِنْ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ كَفَىٰ بِهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ* şeklinde geçmiştir. Bazı meal müellifleri âyete “Yoksa “ Onu uydurdu” mu diyorlar? De ki: *Eğer ben onu uydurmuşsam, Allah tarafından bana gelecek şeyi savmaya gücünüz yetmez. O, sizin Kur’ân hakkında yaptığınız taşkınlıkları çok daha iyi bilir. Benimle sizin aranızda şahit olarak O yeter. O, bağışlayan, esirgeyendir.*”²⁶⁵ manasını vermişlerdir. Mukâtil, müşriklerin Hiz. Resule gelerek, Kur’ân’ın kendisinin uydurduğu kelimelerden ibaret olduğunu söylediklerini nakletmiştir. Müşrikler, Hiz. Muhammed’i elçiliğe layık görmeyerek, Allah’ın daha üstün birini elçiliğe seçmekten aciz olmadığını söylemişlerdir. Hiz. Nebinin toplumun en değersiz, güç açısından zayıf ve yaşının elçilik için küçük olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bir elçi olarak insanların problemlerine çareler bulamayacağını iddia etmişlerdir. Hiz. Muhammed hakkında bu şekilde konuştukları için cevabını geciktirmemiştir. Eğer söyledikleri gibi ayetleri uydurmuş olsa Allah’ın gazabından kurtarmaya güç gösterisi yapan müşriklerin bile muvaffak olamayacağını söylemiştir. Allah’ın müşriklerin yaptığı ve yapmak niyetinde olduğu her fiilden haberdar olduğunu haber vermiştir. İnsanlara gönderilmiş bir elçi olduğuna dair Allah’ın şahitliğinin en büyük şahitlik olduğunu ifade etmiştir. Yaptıklarının cezasını dünya da vermeyip geciktirmesinin doğru yolda olmalarıyla hiçbir alakasının olmadığını, Allah’ın ğafur ve rahim sıfatlarının bir tecellisi olduğunu beyan etmiştir.²⁶⁶

Allah, Kur’ân’ı Hiz. Muhammed’in uydurduğu yönündeki ithamlarla ilgili Kur’ân’da *بَلْ قَالُوا اضْغَاثَ أَخْلَامٍ بَلْ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِالْحَقِّ كَمَا أُرْسِلَ الْأَوَّلُونَ* şeklinde vahyetmiştir. Bazı meal yazarları bu âyete “Hayır, dediler, (bunlar) saçma sapan rüyalar; bilâkis onu kendisi uydurmuştur; belki de o, şairdir. (Eğer öyle değilse) bize hemen, öncekilere gönderilenin benzeri bir âyet getirsin.”²⁶⁷ anlamını vermişlerdir. Müşrikler bu defada tebliğ edilen ayetlerin Hiz. Muhammed’in rüyasında görerek uydurduğu haberler olduğu iftirasına başvurmuşlardır. Hiz. Mûsâ, Îsâ ve Dâvûd (as)’a gönderilen şaşırtıcı karinelere Hiz. Muhammed’e de verilmediği sürece elçiliğine ikna olmayacaklarını söylemişlerdir.²⁶⁸

²⁶⁴ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/208.

²⁶⁵ el-Ahkâf 46/8.

²⁶⁶ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 4/13.

²⁶⁷ el-Enbiyâ 21/5; Benzer bir âyet için bk. et-Tûr 52/33.

²⁶⁸ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/52.

Yüce Allah, bu konuyla ilgili bir başka âyeti de *أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِنُنْذِرَ* amâ yûqûlûn âftirâhü blâ hû al-ḥaqqû min rabbiḥ linnuḏir lafızlarıyla inzal etmiştir. Âyete bazı müellifler “*Onu Peygamber kendisi uydurdu diyorlar öyle mi? Hayır! O, senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı (peygamber) gelmemiş bir kavmi uyarman için –doğru yolu bulalar diye- Rabbinden gönderilen hak (kitap) tır.*”²⁶⁹ anlamını vermişlerdir. Mukâtil, Yüce Allah’ın, müşriklerin Kur’ân’ı Hz. Nebinin uydurduğu yönündeki ithamlarına karşı cevabını ifade etmiştir. Allah, Hz. Muhammed’in kendisinin elçisi ve Kur’ân’ın da kendi katından nazil olan hak olduğunu beyan etmiştir. Hz. Resulü daha önce hiçbir elçi göndermediği Kureyş kabilesine belki doğru yolu bulurlar diye bir uyarıcı olarak gönderdiğini söylemiştir.²⁷⁰

Mekkeli müşriklerin bu acımasız iftiralarına Allah, bazı âyetlerle meydan okumuştur. Allah’ın âyetinde meâlen, “*Bu Kur’an, Allah’tan (indirilmiş olup) başkası tarafından uydurulmamıştır. Fakat o kendinden öncekileri doğrulayıcı ve Kitabı (Allah’ın levh-i mahfuzdaki yazısını) açıklayıcı olarak, indirilmiştir. Bunda hiçbir şüphe yoktur. (O) âlemlerin Rabbi tarafındandır.*”²⁷¹ buyrulmaktadır. Allah Teâlâ, Kur’ân’dan önce hiçbir ilahi kitabı inceleme fırsatı olmamış, normal bir kitap bile yazabilecek okuma ve yazması olmayan, hele hele de Kur’ân gibi mûciz bir metin oluşturabilecek edebî zenginliğe sahip olmayan birinin ayetleri uydurmasının muhal olduğunu ispatlamıştır. Bu konuya Kur’ân’ın birçok yerinde de değinilmiştir.²⁷² Sonuç itibarıyla Allah ve elçisine düşmanlık eden müşriklerin bu iddiasının da asılsız olduğu ispatlanmıştır.

2.3.5. Hz. Resulün İnsan Olmasını Kabullenmemek

Müşrikler, Hz. Muhammed’in bir beşer veya insan elçi olmasına kafayı takmışlardır. Bu tutumlarını Mekke döneminin her aşamasında hiç aksatmadan sürdürmüşlerdir. Onların insanüstü elçi anlayışlarının temelinde üstünlük anlayışının yattığı dile getirilmiştir. Kutub, müşriklerin üstünlüğü mal ile, akıllılığı mevki ile, bilginliği ise iktidar ile düşündüklerini açıklamıştır. Buna göre zenginler daha üstün, sosyal mevki ve rütbe sahipleri daha akıllı ve iktidarda bulunanlar da daha bilgili kabul edilmişlerdir. Bu açıdan Kutub, bu değer yargılarının her zaman tevhid inancının tamamen yok olduğu ya da etkisinin azaldığı toplumlarda egemen olduğunu söylemiştir. Bu anlayışın insanlık için bir çöküş olduğunu açıkça belirtmiştir. Çünkü bu bakış

²⁶⁹ es-Secde 32/3.

²⁷⁰ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/357,358.

²⁷¹ Yûnus 10/37.

²⁷² Ayrıca bk. el-Kasas 28/86, el-Ankebût 29/48.

açısında, insanı insan yapan değerleri sürekli küçümsenmiştir. Bu sebeple müşrikler, malı olmayan, yetim ve öksüz olan üstünlük rütbesi de bulunmayan Hz. Muhammed'in elçiliğini kabule yanaşmamışlardır.²⁷³

Kur'an'da Hz. Nebinin insan veya beşer olmasına yönelik müşrik suçlamalarına yer verilmiştir. Bu bağlamda suçlama ilk defa Kâf suresinde dile getirilmiştir. İlgili ayette *بَلْ عَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ* cümlesine yer verilmiştir. Bu ayete meal yazan kimseler “*Aralarından bir uyarıcının gelmesine şaşıtlar ve kafirler ‘Bu şaşılacak bir şeydir.’ dediler.*”²⁷⁴ manasını vermişlerdir. Müşrikler, Muhammed'in içlerinde yaşayan bir insan olması hasebiyle, Allah tarafından gönderildiğini yalanlamışlardır.²⁷⁵ Aralarında yaşayan bir insanın elçi olarak müşriklere gönderilmesine şaşıtları dile getirilmiştir. Oysa onların Allah'ın hiçbir elçi göndermemesine veya insan olmayan birini elçi olarak seçmesine şaşmaları gerektiği beyan edilmiştir. Ama müşriklerin bu itirazlarından hiçbirinin, akıl ve mantıkla örtüşen bir tarafı olmamıştır. Esasen onların, insandan ve kendi aralarından bir elçi seçilmesine teşekkür etmeleri gerektiği söylenmiştir.²⁷⁶

Müşrikler, içlerinden birinin elçi olarak tayin edilmesine itiraz etmişlerdir. Bunun yerine yemek yemeyen pazarda dolaşmayan bir elçi talep etmişlerdir. Nitekim bu duruma Kur'an'da *وَقَالُوا مَا لِهَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أَنْزَلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونُ مَعَهُ* *نَذِيرًا* *أَوْ يُلْقَى إِلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا* âyetlerinde temas edilmiştir. Burada da beşer bir elçi seçilmesi yani Allah'ın tercihi beğenilmemiştir. Bu âyete bazı meal yazarları “*Onlar (bir de) şöyle dediler: ‘Bu ne biçim peygamberdir ki (bizler gibi) yemek yiyor, çarşılarda dolaşıyor! Ona da bir melek indirilmeli, kendisiyle birlikte oda uyarıcı olmalı değil miydi? Yahut kendisine bir hazine verilmeli veya içinden yiyip (meşakkatsizce geçimini sağlayacağı) bir bahçe olmalı değil miydi? (Ayrıca) o zalimler ‘Siz, ancak büyüye tutulmuş bir adama uymaktasınız!’ dediler.*”²⁷⁷ mealini vermişlerdir.

Mukâtil, Nadr b. Haris, Abdullah b. Ümeyye ve Nevfel b. Huveylid'in Hz. Muhammed'i doğrulaması için beraberinde bir resulün daha gönderilmesini istediklerini belirtmiştir. Hz. Nebiye gökten bir servet indirilmesini ve bunu da onların arasında üleştirmesini beklediklerini ifade etmiştir.²⁷⁸ Allah, müşriklerin Hz. Resulün çarşı ve pazarlarda gezmesi ile diğer insanlar gibi yiyip içmesine olan itirazlarına cevap olarak

²⁷³ Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, (Beyrut: Dârü's-Şürûk, 1405/1985), IV/1872, 1873.

²⁷⁴ Kâf 50/2.

²⁷⁵ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 4/80.

²⁷⁶ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 5/470.

²⁷⁷ el-Furkân 25/7,8.

²⁷⁸ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/177.

Furkan suresi 20. âyeti indirmiştir. Ayette gönderilen diğer elçilerin de yiyip içtikleri ve pazarlarda dolaştıkları müşriklere hatırlatılmıştır.²⁷⁹

Müşriklerin, bu sözleri sarf ederken ki maksatlarının alay etmek olduğu görülmüştür. Onlar beşeri özelliklere sahip birinin elçiliğini kabul etmeyeceklerini söylemişlerdir. Ancak yanında yardımcı bir melek olduğunda kendisine inanacaklarını ifade etmişlerdir. Ayetin sonunda müşriklerin zalimler diye anılmaları, kalplerinden Allah'ı silmeleri ve kendi uydurdıkları şeyleri tanrı kabul etmeleri sebebine bağlanmıştır. “Müşrikler, Hz. Muhammed’in getirdiği dinin, insanlığın maddi ve manevi, bireysel ve sosyal sorunlarını çözmeye elverişli olup olmadığını düşünmemişlerdir. Yine onlar, bu dinin ihtiyaçlara cevap verip vermediğini dikkate almamışlardır. Bunun yerine onlar, elçilik misyonu ile ilgili olmayan haksız ve yersiz saçma sapan, ipe saba gelmez isteklerde bulunmuşlardır.”²⁸⁰

Bu konuda Mekke döneminin ilerleyen zamanlarında inen surelerde de kimi itirazlara yer verilmiştir. Bu bağlamda Kur’ân’da bir âyete metin olarak وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَى إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا şeklinde yer verilmiştir. Bu âyete bazı meal müellifleri, “Zaten kendilerine hidayet geldiğinde insanların ona inanmalarını, ‘Allah elçi olarak bir beşeri mi gönderdi?’ demeleri engellenmiştir.”²⁸¹ anlamını vermişlerdir. Mukâtil, ayetin müstehziler ve Bedir’de yemek yediren kişiler hakkında nazil olduğunu belirtmiştir. Müşriklerin, kendilerini delaletten çekip çıkaracak olan hidayet yüz çevirmelerinin sebebi Hz. Muhammed’in bir insan olmasıdır.²⁸²

Bu ayette müşriklerin iman etmesini engelleyen şeyin, insandan elçi olmayacağını düşünmeleri olduğu ifade edilmiştir. Allah, müşriklerin bu itirazına cevap vermiştir. Onlara, yeryüzünde yaşayanların melekler olması halinde, göndereceği elçinin elbette ki melek olacağını söylemiştir.²⁸³ Allah, gönderilen elçinin halkla ve toplumla iletişim kurabilmesi için aynı cinsten olmalarının büyük önem arz ettiğini söylemiştir. Zira insanların birbirlerini anladıkları gibi bir meleği anlayabilmelerinin mümkün olmadığı âyetlerde dile getirilmiştir.²⁸⁴

²⁷⁹ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/180.

²⁸⁰ Karaman vd., *Kur’ân Yolu*, 4/110.

²⁸¹ el-İsra 17/94; Ayrıca bk. el-Enbiyâ 21/2, 3.

²⁸² Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/472.

²⁸³ el-İsra 17/95-97; Benzer âyetler için bk. Yûnus 10/2; el-Hud 11/31; el-Kehf 18/110; en-Nahl 16/43; İbrahim 14/11; el-Enbiyâ 21/7,158.

²⁸⁴ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, (İstanbul: Yeni Ufuk Neşriyat Yayınları, t.y), 5/252.

kendisine ait olduğunu, risaleti de istediğine vereceğini söylemiş ve onların Bedir de bozguna uğrayacaklarını önceden haber vermiştir.²⁸⁸

Konuyla ilgili bir başka âyette Hz. Muhammed'in elçi olarak seçilmesine getirilen itirazlara yeniden temas edilmiştir. İlgili âyet Kur'an'da *مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ* şeklinde yer verilmiştir. Bazı meal sahipleri tarafından bu âyete “(Resulüm!) Sana söylenen, senden önceki elçilere söylenmiş olandan başka bir şey değildir. Elbette ki senin rabbin hem merhamet hem de acı bir azap sahibidir.”²⁸⁹ anlamı verilmiştir. Bu ayette daha önce seçilen elçiler örnek gösterilmiş ve Hz. Resul müşriklerin söylemleri karşısında teselli edilmiştir. Kur'an'ın kendisine indirilmesiyle ilgili müşriklerin yalanlamalarına ve eziyetlerine sabretmesi tavsiye edilmiştir.²⁹⁰

Mekke halkı, eskiden beri Allah'ın bir elçi göndereceğinin beklentisinde olmuştur. Kendi akıllarınca toplumun önde gelen ve her bakımdan güçlü birkaç kişisini zihinlerinde elçi olarak düşünmüşlerdir. Onlar elçilik vazifesinin, haklarında iyi zanlar besledikleri bu insanlara verileceğinden emin olmuşlardır. Gerçekte Allah, elçi olarak Hz. Muhammed'i seçince bunu bir türlü kabule yanaşmamışlardır. Bu bağlamda ilgili âyette *وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ* şeklinde bahsedilmiştir. Bazı meal sahipleri âyete “Ve onlar, ‘Bu Kur'an, iki şehirden büyük bir adama indirilse olmaz mıydı?’ dediler.”²⁹¹ manasını vermişlerdir.

Mukâtil, müşriklerin elçi olarak gelmesini bekledikleri kişilerin Mekke'den Velîd b. Muğire, Taif'ten ise Muhtar es-Sekafi'nin dedesi olan Ebû Mes'ûd olduğunu rivayet etmiştir.²⁹² Yüce Allah, sûrenin bir sonraki âyetinde müşriklerin seçilecek elçinin kim olacağıyla ilgili hadsizliğine cevap vermiştir. Küçümsedikleri Hz Muhammed, insanlara Allah'ın vahyini açıklamış, müşrikler ise o günkü değerleri doğrultusunda böyle bir tepki göstermişlerdir. Çünkü cahiliye toplumunda kişinin kıymetinin hangi soya ait olduğu, toplum içerisindeki statüsünün ne olduğu ve gördüğü değerle elde ettiği zenginlikle ölçüldüğü olmuştur. Bir insan toplum bazında ancak bunlarla yücelebilmiştir. Allah, maddi olan ve dünyada kalacak nimetleri, herkese imtihan maksadıyla verebileceğini ifade etmiştir. Lakin kıymette paha biçilemeyen elçilik makamını ise üstün meziyetlere sahip olan kişilere layık gördüğünü beyan etmiştir. Bu konuda Yüce Allah'tan başka söz sahibinin de olmadığı vurgulanmıştır. Allah tarafından elçi olarak seçilen kişinin isterse dünya yoksulu olsun, buna zerrece kafa

²⁸⁸ İlgili âyetler için bk. Sâd 38/9-11; ez-Zuhruf 43/32; en-Nahl 16/2.

²⁸⁹ Fussilet 41/43.

²⁹⁰ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/580.

²⁹¹ ez-Zuhruf 43/31.

²⁹² Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/610.

yormayacağı anlatılmıştır. Çünkü Allah'ın verdiği değer, onca geçici dünya zenginliğinden daha kıymetli kabul edilmiştir.²⁹³

Yüce Allah, Hz. Muhammed'i tanımlarına rağmen müşriklerin, daha önce hiçbir bilgileri yokmuş gibi davranmalarını kınamıştır. İlgili âyette *أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ* denilmiştir. Bu âyete bazı meal yazarları, “*Yoksa peygamberlerini henüz tanımadılar da bu yüzden mi onu inkâr ediyorlar?*”²⁹⁴ manasını vermişlerdir. Mukâtil, Hz. Nebinin nasıl bir insan olduğunu, nasıl bir hayat yaşadığını çok iyi bildikleri halde elçiliğini onaylamadıklarını beyan etmiştir. Oysa yalanladıkları ve elçiliğini kabul etmedikleri kişinin, bütün Mekke halkı, şeksiz şüphesiz güven duymuşlardır. Hakkında olumsuz hiçbir kelam etmedikleri herkesçe kabul edilmiştir. Buna rağmen çocukluğundan beri her haline şahit olan en yakın akrabaları bile yoluna taş koymaya çalışmışlardır.²⁹⁵ İbn Abbâs, bu âyeti “*Yoksa onlar resullerinin nesebini mi bilmiyorlar ve onun bir elçi olduğunu ayırt edemiyorlar da mı risâletini inkâr ediyorlar?*”²⁹⁶ şeklinde açıklamıştır.

Nübüvvet tarihine bakıldığında, birkaç müstesna olmak üzere Allah gönderdiği hiçbir elçiye çok büyük zenginlikler ve görkemli makamlar vermemiştir. Elçilerin kimi marangozluk, kimi çobanlık, kimi de çiftçilik yapmak suretiyle hayatlarını devam ettirmişlerdir. Yüксеlebilecekleri en güzel makama eriştikleri halde hiçbiri de şöhret peşinde koşmamıştır. Ömürlerini fani meşgaleler peşinde koşarak harcayan müşrikler, dünyalık şeylere tamah etmeyen insanların elçi olarak seçilmesini anlamada zorlanmışlardır.²⁹⁷ Mekke müşrikleri, benliklerini hapsettikleri kibir kafesinde sadece arzularına hizmet etmişler ve sakat düzenlerinin bozulmasına da asla müsaade etmemişlerdir. Onlar, akla ve mantığa uygun olan, dinleyen her kalbin mutmain olduğu Kur'an'ın sahte düzenlerini yerle bir edeceğinin sinyalini aldıkları için olanca güçleriyle Hz. Nebiye saldırıya geçmişlerdir.²⁹⁸

2.3.7. Mucize İsteklerine Yanıt Alamamak

Mucize, ‘acz’ kökünden türetilmiştir ve “aciz kılan, güçsüz bırakan, karşı konulamayan” gibi manalara geldiği beyan edilmiştir. Terim olarak mucize, bir elçinin doğruluğunu kanıtlayabilmesi amacıyla Allah'ın yaratması sonucu insanlara gösterdiği ve insanların da bir benzerini getirmekten aciz oldukları olağanüstü olaylar olarak

²⁹³ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/772.

²⁹⁴ el-Mü'minûn 23/69.

²⁹⁵ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/130.

²⁹⁶ Abdullah b. Abbas el-Kureşî, *Tenvîru'l-mikbâs min Tefsîri İbn Abbâs*, 363.

²⁹⁷ Hatun Özmen, *Mekke Müşriklerinin Hz. Muhammed'e Muhalefet Etme Sebepleri* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 137,138.

²⁹⁸ Mehmet Çamur, *Hiz. Peygamberin Davetini Kabul Etmeyenlerin Argümanları* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 61.

tanımlanmıştır. Mucize kelimesine Kur'an'da yer verilmemiş, aynı şekilde hadislerde de bu sözcüğe rastlanmamıştır. Kur'an'da yirmi bir âyette “acz” kökünden türemiş isim, mastar, sıfat ve fiil kalıpları kullanılmıştır. Bunun yerine Kur'an'da, elçilerin Allah tarafından seçildiklerini ispatlamak amacıyla vuku bulan hârikulâde olaylar için çoğu zaman âyet²⁹⁹ sözcüğü kullanılmıştır. Bazı âyetlerde de bu olaylar, beyyine,³⁰⁰ sultan,³⁰¹ ve burhan³⁰² kelimeleriyle ifade edilmiştir.³⁰³

Mekkeli müşrikler, Hz. Nebiye inanmak için Allah'ın mucizelerle kendisini desteklemesi gerektiğini söylemişlerdir. Gerçekten inanmayı dileyen için en küçük karinelerin bile yeterli olacağı söylenmiştir. Ama müşrikler, inanmak yerine akıl almaz isteklerde bulunmuşlardır. Böylece onlar, Hz. Muhammed'i zor durumda bırakmak, halk nezdinde itibarını yok etmek ve İslamiyet'in yayılmasını engellemek hedefini gütmüşlerdir. Bir elçi mucize gösterdiği vakit artık onun risaletinin hak olduğuna dair hiçbir şüpheye yer kalmamıştır. Ancak inkâr etmek isteyenler mucize karşısında daha da inatlaşmış ve türlü bahanelerle küfürlerinde ısrar etmişlerdir.

Müşriklerin mucize istekleriyle ilgili olarak Kur'an'da çeşitli değini ve temaslar yer almıştır. Konuya kronolojik olarak ilk defa وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِآيَةٍ مِنْ رَبِّهِ أَوَلَمْ تَأْتِهِمْ بَيِّنَةٌ مَا فِي الصُّحُفِ الْأُولَى âyetiyle Kur'an'da temas edilmiştir. Bazı meal yazan kimseler âyete “Onlar, ‘(Muhammed) bize Rabbinden bir mucize getirmeli değil miydi?’ dediler. Önce gelen kitaplardakinin apaçık delili (Kur'an) onlara gelmedi mi?”³⁰⁴ anlamını vermişlerdir. Mekke müşrikleri, Hz. Muhammed'den mucize talebinde bulunmuş, buna karşılık Allah en büyük mucizenin Kur'an olduğu karşılığını vermiştir. Hz. İbrahim'e ve Hz. Musa'ya verilen kitaplarda Hz. Muhammed'in ahir zamanda geleceğine dair haberin kendilerine ulaştırıldığından bahsedilmiştir. Buna rağmen onlar, bununla yetinmemiş ve daha fazlasını talep etmişlerdir.³⁰⁵ Müşriklerin, zihinlerindeki peygamber tasavvurunun hiç doğru olmadığı ifade edilmiştir. Bir elçinin birinci vazifesi, Allah'tan aldığı vahyi insanlara tebliğ ve tebyin etmek olarak belirlenmiştir. Yani hak dine

²⁹⁹ Âyet sözünün geçtiği yerler için bk. el-Bakara 2/118; el-Âl-i İman 3/49, 50; el-Enâm 6/25, 35, 37, 109, 124, 158; el-A'râf 7/73, 106, 132, 133, 146, 203; Yûnus 10/20, 97; Hûd 11/64, 96; er-Ra'd 13/7, 27, 38; İbrâhim 14/5.

³⁰⁰ Beyyine sözünün geçtiği yerler için bk. el-Enâm 6/57, 157; el-Âraf 7/85, 73, 101, 105; el-Hûd 11/17, 28, 53, 63, 88; Yûnus 10/53, 74; İbrâhim 14/9; en-Nahl 16/44; Tâhâ 20/72, 133; el-Ankebut 29/39; er-Rûm 30/9, 47; el-Fâtır 35/25; el-Mü'min 40/22, 28, 34, 50, 83; ez-Zuhuruf 43/63.

³⁰¹ Sultan sözünün geçtiği yerler için bk. İbrâhim 14/10, 11; el-Mü'minûn 23/45; el-Mü'min 40/23; ed-Duhân 44/19; ez-Zâriyât 51/38; el-Hûd 11/96.

³⁰² Burhan sözünün geçtiği yer için bk. el-Kasas 28/32.

³⁰³ Halil İbrahim Bulut, “Mucize”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2005), 30/350

³⁰⁴ Tâ-hâ 20/133.

³⁰⁵ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/43.

insanları davet etmek olarak tespit edilmiştir. Yoksa elçilerin görevi, insanların akıl almaz istek ve arzularını yerine getirmek değildir.

Mucizeyi yaratan ve onu insanların önünde meydana getiren sadece Allah'tır. Allah bunu elçileri aracılığıyla devamlı olarak yapmıştır. Yoksa nebilerin ne böyle bir yetkileri ne de Allah dilemedikçe böyle bir şeye güçleri vardır. Bu bağlamda Hz. Nebi müşriklerin mucize istekleri üzerine, belki inanmalarına vesile olur diye mucize beklentisi içine girmiştir. Ancak Allah, “eğer tek başına yapabiliyorsan onlara mucizeler göster” âyetiyle Hz. Nebiyi ikaz etmiştir. Böylece Allah, müşriklerin beklentilerine benzer bir beklenti içerisine girip cahillerden olmaması hususunda elçisini uyarmıştır.³⁰⁶

Müşrikler, Allah'ın Hz. Muhammed'e gönderdiği mucizelerle yetinmemiş, diğer elçilere gönderilen mucizelere gözlerini dikmişlerdir. Yüce Allah, müşriklerin Hz. Musa (as)'a verilen mucizeleri de inkâr ettiklerini فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَا أُوتِيَ مِثْلَ مَا أُوتِيَ (as)'a verilen mucizeleri de inkâr ettiklerini قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا وَقَالُوا إِنَّا بِكُلِّ كَافِرُونَ âyetiyle ifade etmiştir. Bazı meal yazarları bu âyete “*Fakat onlara tarafımızdan hak (Peygamber) gelince, 'Musa'ya verilen (mucizeler) gibi ona da verilmeli değil miydi? dediler. Peki, daha önce Musa'ya verileni de inkâr etmemişler miydi? 'Birbirini destekleyen iki sihir!' demişler ve şunu söylemişlerdi. 'Doğrusu biz hiçbirine inanmıyoruz.'*”³⁰⁷ manası verilmiştir. Zikredilen âyette, müşriklerin Hz. Muhammed'den istedikleri mucizenin, Tevrat'ın Hz. Musa'ya toplu olarak verildiği gibi bu elçiye de toplu halde indirilmesi olduğu ifade edilmiştir. Ancak onların Tevrat'ı bile kabul etmemiş olmalarının büyük bir çelişki olduğu beyan edilmiştir. Onların mucize taleplerini öne sürmelerindeki niyetleri aslında samimiyetle inanmak değildi. Aksine iman etmemek için birer bahane aramışlardır. Onlar, Tevrat ile Kur'an'ın birbirini destekleyen iki dalalet kitabı olduğunu ve ikisine de inanmadıklarını söylemişlerdir.³⁰⁸

Allah hakikaten onlara meydan okumuş ve gerçekten Tevrat ile Kur'an'ın batıl olduğunu düşünüyorlarsa, bu ikisinden daha doğru bir kitap getirmelerini istemiştir. Eğer buna güçleri yeterse, bu kez Hz. Muhammed'in onlara tabi olacağını, getiremezlerse hevâlarına uyan bir topluluktan başkası olmadıklarını haber vermiştir.³⁰⁹ Müşriklerin hidayete erdirici bir kitap getirmeleri şöyle dursun, Tevrat veya Kur'an'ın bir sûresinin benzerini getirmekten bile aciz kimseler oldukları anlaşılmıştır. Hatta Allah'ın gayrısındaki hiçbir canlının böyle bir kudrete ve ilme sahip olmadığı açıklanmıştır.

³⁰⁶ el-En'âm 6/35.

³⁰⁷ el-Kasas 28/48.

³⁰⁸ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/280.

³⁰⁹ el-Kasas 28/49,50.

Ebu Cehil, Hz. Nebiden kendisinin bir resul olduğunu kabul etmeleri için hakikati öğrenmek adına atalarını diriltmesini ve etraftaki dağları da biraz uzaklaştırmasını istemiştir. Hz. Muhammed ise bunlara güç yetiremeyeceğini söylemiştir. Yine Abdullah b. Ebû Ümeyye ve Haris b. Hişam, su taşımakta zorlandıkları için Mekke’de bir pınar fışkırtmasını söylemişlerdir. Allah’ın kendisine hurma ve üzüm bağları vermesini, bunların içinden gürül gürül ırmaklar akıtmasını da talep etmişlerdir. Bir üflemeyle altından bir evi olmasına ve göğü parçalara ayırıp üzerlerimize düşürmesi gibi yaradılış hikmetine aykırı isteklerde bulunmuşlardır.³¹⁰ Müşrikler, gözlerinin önünde bir merdivenle göğe tırmanmasını, kendisinin resul olduğuna dair yazılı bir belge getirmesini, bunları yapmazlarsa Hz. Muhammed’i tasdik etmeyeceklerini açıkça ilan etmişlerdir. Hatta böyle yaptığı takdirde dahi inanıp inanmayacaklarının şüpheli olduğu ifade edilmiştir. Allah, Hz. Resulden kendisinin sadece beşer bir elçi olduğunu söylemesini istemiştir.³¹¹ Dilediği vakit müşrikleri yerin dibine geçirip, göğün bir parçasını da üzerlerine düşüreceğini haber vermiştir.³¹²

Müşriklerin önde gelenleri, sanki Hz. Nebiye daha önce elçiliğini destekleyecek hiçbir mucize gönderilmemiş gibi bir beklenti içerisine girmişlerdir. Allah, bununla alakalı olarak *وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا الْعَيْبُ لِلَّهِ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ* diye buyurmuştur. Bazı meal yazarları âyete “*Ona (Muhammed’e) Rabbinden bir mucize indirilse ya! diyorlar. De ki: Gayb ancak Allah’ındır. Bekleyin (bakalım) ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.*”³¹³ anlamını vermişlerdir. Onlar, kendilerinin gerçekleşmesini bekledikleri şeyleri mucize olarak istemektedirler. Yoksa daha önce Hz. Muhammed’e bazı mucizeler verilmiş ve onlar inatlarından bunu kabul etmemiştir. Onlara gayb hakkında Allah’tan başkasının bilgi sahibi olmadığını, bu sebepten istediklerinin gerçekleşmesi için beklemelerini tavsiye etmiştir. Hz. Nebiyi, kendisinin de bu aşırı inkârlarından ötürü Allah’ın temerrüt edenlere vereceği karşılığı beklediğini söylemiştir.³¹⁴

İnatları ve çıkarları uğruna Allah’ın açık seçik âyetlerini inkâr eden asilerin vaadlerine Kur’ân’da itimat edilmemiştir. Çünkü Yüce Allah sonsuz, ilmiyle onların hakiki niyetlerinden ve sözlerinden cayacaklarını bilmiştir. Bu sebeple Allah, resulüne *وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لَيُؤْمِنُنَّ بِهَا قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ* şeklinde vahyetmiştir. Bazı meal sahipleri âyete “*Kendilerine bir mucize gelirse ona*

³¹⁰ el-İsrâ 17/90-93.

³¹¹ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/470-472.

³¹² Sebe’ 34/9.

³¹³ Yûnus 10/20; bk. el-En’âm 6/37.

³¹⁴ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 3/253

mutlaka inanacaklarına dair kuvvetli bir şekilde Allah'a and içtiler. De ki: Mucizeler ancak Allah katındandır. Ama mucize geldiğinde de inanmayacaklarının farkında mısınız?”³¹⁵ manasını vermişlerdir.

Arapçada cehdu'l-yemin terkibine bir kimsenin olanca gücüyle Allah adına yemin etmesi anlamı verilmiştir. Kur'an müşriklerin mucize geldiği vakit iman edeceklerine dair kuvvetlice yemin ettiklerini haber vermiştir.³¹⁶ Ama Allah, mucizeler gelse bile onların inanmayacaklarını haber vermiştir. Müslümanlar, inanmayan yakınlarının bu durumuna çok üzölmüştür. Mucizeler sebebiyle iman edebileceklerini düşünmekten kendilerini alamamışlardır. Bazılarına göre Allah burada müminlere hitap etmiştir. İmandan uzak durmak için müşriklerin ürettikleri bahanelerin şuurunda olmaları istenmiştir.³¹⁷

İnkârcıların mucize isteklerine birçok âyette temas edilmiştir. Mucize indirmenin Allah'ın yetkisinde olduğu, elçinin sadece uyarı görevi bulunduğu bu âyetlerde dile getirilmiştir. Bunlardan birine *وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ* şeklinde Kur'an'da değinilmiştir. Bazı müellifler bu âyete “Onlar, ‘Ona Rabbinden (başkaca) mucizeler indirilmeli değil miydi?’ derler. Onlara, ‘Mucizeler ancak Allah'ın katındadır. Ben ise sadece apaçık bir uyarıcıyım.’ Cevabını ver.”³¹⁸ anlamını vermişlerdir. Allah, muhatabının kavrayışına ve toplum yapısına göre her elçiye kimi mucizeler göndermiştir. Müşrikler, ısrarla Hz. Nebi'yi sıkıntıya sokmak ve üzmek maksadıyla diğer resullere verilen hissi mucizelerin benzerlerinden talep etmişlerdir. Hatta Hz. Muhammed'in bu konuyla ilgili olarak, “Hiçbir peygamber gönderilmemiştir ki ona, insanları imana getirecek bir âyet, bir mucize verilmemiş olsun. Bana verilen de Allah'ın gönderdiği vahiydir.”³¹⁹ buyurduğu ifade edilmiştir. Sihir en üst seviyedeysen Hz. Musa'ya âsânın verilmesinin, şairlerin ve edebiyatın büyük kıymet gördüğü bir topluma da Kur'an-ı Kerim gibi muciz bir kitabın indirilmesinin tesadüf olmadığı açıklanmıştır.³²⁰

Allah, mucize göndermemesinin sebebinin öncekilerin onları inkâr etmeleri ve helak olmaları olduğunu ifade etmiştir.³²¹ Hissi mucizelere muhatap olanların, iman etmedikleri zaman elim ve acıklı bir sona erecekleri de beyan edilmiştir. Çünkü bu, Allah'ın sünnetullahına bağlı bir kanundur. Allah müşriklerin iman etmeyeceklerini

³¹⁵ el-En'am 6/109.

³¹⁶ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 1/574,575.

³¹⁷ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 1/583.

³¹⁸ el-Ankebût 29/50; Ayrıca bk. er-Ra'd 13/7-27.

³¹⁹ Müslim, “İman”, 239.

³²⁰ Şahinalp, Ömer Faruk, “Kur'an'ın İrşadı Konusunda Kureş Aristokrasisinin Tavrı”, Yüksek Lisans Tezi, 2018, s.89.

³²¹ el-İsrâ 17/59.

bildiği için onların bu isteklerine karşılık vermemiştir. Zira onlar, cahilliklerinden kendileri için ne istediklerinin farkında olmamışlardır.

2.3.8. Yardımcısının Melek Olmasını İstemek

Müşrikler, Hz. Muhammed'e yardımcı bir melek verilmesini istemişlerdir. Hz. Elçinin insan olmasına karşı çıkanlar, bununla yetinmemiş dahası elçiye yardım edecek bir meleğin de görevlendirilmesini açık açık talep etmişlerdir. Aslında onlar bununla meleklerinden birini Allah'ın görevlendirmesini ve insanlara Hz. Nebinin elçiliğini tasdik etmesini hedeflemişlerdir. Geçmişte vuku bulan hadiselerle bakıldığında bazı dönemlerde insanlar Allah'ın elçilerine iman etmek için bir meleğin doğrulamasına ihtiyaç duydukları veya böyle bir talepte bulundukları anlaşılmıştır.

İniş sırasına göre konuyla ilgili ilk itirazın Furkan sûresinde yer aldığı görülmüştür. Allah, Hz. Nebiye mealde bir bilgi sunmuştur. Bu bilgiye Kur'an'da وَقَالُوا مَا لِهَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونُ مَعَهُ نَذِيرًا şeklinde yer verilmiştir. Bazı meal yazan kimseler bu âyete “Onlar (bir de) ‘Bu ne biçim elçi ki; (bizler gibi) yemek yiyor, çarşılarda dolaşıyor! Ona bir melek indirilmeli, kendisiyle birlikte oda uyarıcı olmalıydı.’”³²² manasını vermişlerdir. Mukâtil, Hz. Muhammed'e indirilmesi istenilen melek ile Hz. Muhammed'e yardımcı bir resulü kastettiklerini beyan etmiştir. Müşrikler, Hz. Elçi'nin Allah'tan aldığı ve insanlara tebliğ ettiği her şeyin, yardımcı bir resul tarafından tasdik edilmesini ve böylece Hz. Nebinin desteklenmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir.³²³ Böyle söylemekle müşrikler, Hz. Nebinin sözüne tek başına itibar edilemeyeceğini ima etmişlerdir. İlk önce gönderilen elçinin insan olmasına itiraz etmiş ve bir melek gönderilmesini istemişlerdir. Bu defa Hz. Elçiye yardım etmesi için bir meleğin de görevlendirilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir.³²⁴

Yüce Allah, müşriklerin istekleri karşısında olması muhtemel bir tehlikeye karşı Hz. Nebiyi önceden uyarmıştır. Bu bağlamda فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ كُتُبٌ أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ إِنَّكَ أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ âyetini ona vahyetmiştir. Bazı meal müellifleri bu âyete “Belki de sen (müşriklerin) ‘Ona gökten bir hazine indirilseydi veya onunla beraber bir melek gelseydi!’ demelerinden ötürü sana vahyolunan âyetlerin bir kısmını (duyurmayı) terk edeceksin ve bu yüzden ruhun daralacaktır. (İyi bil ki) sen ancak bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekîldir.”³²⁵

³²² el-Furkân 25/7; Benzer âyetler için bk. el-Furkân 25/21, el-İsrâ 17/92.

³²³ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/177.

³²⁴ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 3/253.

³²⁵ Hûd 11/12.

anlamını vermişlerdir. Daha önceki itirazlardan birinde müşriklerin, ilahlarını reddetmeyen başka bir Kur'ân getirmesini Hz. Muhammed'e teklif ettikleri belirtilmiştir. Hatta Kur'ân'ı bizzat değiştirmesi ve kendi arzularına uygun söylemler getirmesini söyledikleri de beyan edilmiştir.³²⁶ Hz. Nebinin müşriklerin bu sözlerinden çok etkilendiği ve belki itaat ederler diye müşriklere ters gelen âyetleri okumayı arzu etmediği ifade edilmiştir. Allah, her ne olursa olsun Resulünden tebliğe devam etmesini ve müşriklerin itirazlarına kanmamasını tavsiye etmiştir. Buna göre Allah Hz. Elçinin sadece bir uyarıcı olduğunu ve Hz. Muhammed'in elçi olduğuna Allah'ın tanıklığının yeteceğini belirtmiştir. Hz. Muhammed'in nübüvvetini kanıtlamak için müşriklerin talep ettiği gibi bir meleğe ihtiyacının olmadığını belirtmiştir.³²⁷

Bu âyetler nazil olduğu esnada Kureyş kabilesinin toplumdaki yerine bakıldığında diğer kabileler arasında en önde gelenleri olduğu herkesçe kabul edilmiştir. Kâbe'nin bekçiliğini yapmaları ve üstlendikleri nice vazifeler, Arabistan'da siyasi, ekonomik ve dini yönden onları ön plana çıkarmıştır. Tam bu sırada içlerinden birinin çıkması, kendisinin Allah'ın elçisi olduğunu söylemesi ve tuttıkları yolun yanlış ve inandıkları dinin batıl olduğunu iddia etmesi, Kureyşlileri derinden sarsmıştır. Çünkü onlar, Hz. Muhammed aracılığıyla Allah'ın gönderdiği bu yeni dine göre hayatlarını düzenlemelerinin, toplumdaki üstünlüklerinin sarsılmasına sebep olacağının çok iyi farkına varmışlardır.

Bu arada Allah'ın âyetleri dışında Hz. Nebinin elinde elçiliğini kanıtlayabileceği herhangi bir mucizeye sahip olamamıştır. Bu durum Mekke toplumunu inkâra sürüklemiştir. Onlar, inandıkları din her ne kadar batıl olursa olsun rahatlarından asla taviz vermeye yanaşmamışlardır. İçinde bulundukları bu göreceli refahı da kendilerine, taptıkları tanrıların sağladığına kesinlikle inanmışlardır. Onlar, refah içinde olmalarını, doğru yolda olduklarının kanıtı addetmişlerdir. Bu düşünceleri, Allah'ın dinini kabul etmekten onları alıkoymuştur. Onlar bu yeni dini sadece reddetmekle kalmamış, dahası inananlara eziyet etmeye, Kur'ân mesajını engellemeye, değişik itirazlarla Allah'ın elçisini ve âyetleri küçük düşürmeye çalışmışlardır. Müşriklerin, Hz. Nebiye bu şekilde davranmaları, onu umutsuzluğa sürüklemiştir. Bunlar karşısında Allah, büyük bir kararlılıkla tebliğe devam etmesi için elçisini cesaretlendirmiş ve teselli etmiştir.³²⁸

Müşrikler, Hz. Muhammed'in yanında bir meleğin olmasını her zaman dile getirmişlerdir. Kur'ân, onların bu taleplerine sessiz kalmamıştır. Bu bağlamda bir âyetle

³²⁶ Yûnus 10/15.

³²⁷ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/230, 231.

³²⁸ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 2/378, 379.

وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكَاً لَفُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ diye buyrulmuştur. Bazı meal yazarları bu âyete “Muhammed’e (görebileceğimiz) bir melek indirilseydi ya! dediler. Eğer biz öyle bir melek indirseydik elbette iş bitirilmiş olur, artık kendilerine göz bile açtırılmazdı.”³²⁹ manasını vermişlerdir. Mukâtil, bu âyetin Kureş’ten Nadr b. Hâris, Abdullah b. Ümeyye ve Nevfel b. Hüveylid hakkında nazil olduğunu ifade etmiştir. Mukâtil, bu kimselerin, risalet görevinde Hz. Nebiye yardım edecek bir meleğin olması şeklindeki taleplerine cevap niteliğinde bu âyetin olduğuna da temas etmiştir. Âyette, müşriklerin bu isteklerinin gerçekleşmesi halinde akıbetlerinin hüsrana olacağı uyarısı yapılmıştır. Yani gökten yardımcı bir melek iner ve müşrikler de bunu gözleriyle görürlerse, üzerlerine acele bir azabın indirileceği haber verilmiştir. Çünkü Allah’ın göndermiş olduğu elçiyi yalanlayan her kavim için meleklerin azap indirdikleri ifade edilmiştir.³³⁰

Âyette geçen, “iş bitirilmiş olurdu.” ifadesine müfessirler farklı farklı yorumlar getirmişlerdir. Mesela Zemahşerî bundan müşriklerin helak edilmesi sonucunu çıkarmıştır. Çünkü müşrikler, kendi suretinde melek geldiğinde ve onu kendi gözleriyle gördüklerinde bile inkârlarını sürdüreceklerdir. Yahut melek geldiği vakit, her şey net bir şekilde belli olduğundan inanmayanlar için azap gerekli olmuştur. Meleği bir anda karşılarında görmelerinin şiddetiyle ölümün kendilerini bulabileceği dile getirilmiştir. Yüce Allah, müşriklerin gerçek niyetlerine önceden vakıf olduğu için onların saçma isteklerine bakarak Hz. Nebiye yardımcı bir melek göndermemiştir. Zira bu durum müşriklerin imanlarını değil, azgınlıklarını artıracak beyan edilmiştir. Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hz. Nebinin elçiliğini kanıtlamak için kendi suretinde gözükseydi, inanmayanlara vaad edilen azabın acilen başlarına geçirileceğini söylemiştir. Çünkü Allah’ın elçilerinden bazıları bile, Cebrail’i görmeye muvaffak olamamıştır. Hz. Muhammed ilk vahiy verildiğinde Cebrail’i görmenin dehşetinden bir süre kendisine gelememiştir. Hal böyle iken müşriklerin bu taleplerinin gerçekleşmesi asla mümkün görülmemiştir. Allah’ın iman etmeyenlere bir melek göndermemesinin sebebi, onlara mühlet vermesinden kaynaklanmıştır. Bir melek gönderseydi ve toplum helak olsaydı daha sonradan müslüman olan birçok insanın, bu şerefe nail olamayacağı açıklanmıştır.³³¹ Azabın acilen verilmemesinin bir başka sebebi de elçiler kavimlerinin arasında iken Allah’ın azab göndermemesidir. Zira elçiler kavimlerinden ayrılmadıkça

³²⁹ el-En’âm 6/8.

³³⁰ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 1/529.

³³¹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu*, 2/379, 380.

Allah o kavmi helak etmemiştir. Yoksa azabın onlara acilen gönderilmemesi hâşâ Yüce Allah'ın aciz olduğundan veya inkârcıların üstün niteliklerinden kaynaklanmamıştır.³³²

2.3.9. Kendilerine Ayet veya Allah'ın Gelmesini İstemek

Nüzul döneminde müşriklerin talep ve arzuları, gün geçtikçe akıl almaz bir hal almaya başlamıştır. Dur durak bilmeyen inkârcılar, Hz. Muhammed'e ek olarak bir de kendilerine mucize gelmesini talep etmişlerdir. Hatta onlar, daha da ileri gitmiş ve kendilerine bizzat Allah'ın gelmesini isteme cüretinde bulunmuşlardır. Müşriklerin bunu, inanmak için yapmadıkları anlaşılmıştır. Onlar, durmadan bahaneler uydurarak ve yeni itirazlar ortaya atarak kendi nefislerini temizlemek ve haklı çıkarmanın peşine düşmüşlerdir. Diğer itirazlarda olduğu gibi önceki milletlerden de yola çıkmamışlar ve bu kez imkansızı isteyerek Hz. Nebinin elini kolunu bağlamak niyetiyle hareket etmişlerdir. Zira melekler ancak Allah'ın seçilmiş elçilerine gelmiş ve âyetler ancak nebilere vahyedilmiştir. Yüce Allah'ın bizzat gelip insanları dine davet ettiği ise görülmüş şey değildir. Allah bu tebliği elçileri vasıtasıyla yerine getirmiştir.

Hz. Muhammed'i, Allah'ın Resülü kabul etmeleri için Allah'ın gelip bizzat tasdik etmesini istemişlerdir. Müşriklerin kendilerini ne derece üstün görüp önemsedikleri bu taleplerinden anlaşılmaktadır. Kur'an'da bir âyette konuyla ilgili وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا أَوْ تَرَى رَبَّنَا لَقَدْ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْا عُتُوًّا كَبِيرًا diye bahsedilmiştir. Bu ayete “Bizimle karşılaşmayı (bir gün huzurumuza geleceklerini) ummayanlar: Bize ya melekler indirilmeliydi ya da Rabbimizi görmeliydik, dediler. Andolsun ki onlar kendileri hakkında kibire kapılmışlar ve azgınlıkta pek ileri gitmişlerdir.”³³³ manasını vermişlerdir.

Mukâtil, bu âyetin Velid b. Muğire, Mikrez b. Havs, Abdullah b. Ümeyye ve Yağid b. Amir hakkında indiğini beyan etmiştir. Müşrikler isteklerinde bu defa çok daha ileri gitmişlerdir. Melek talebinin yanında bir de kendilerine bizzat Allah'ın gelmesini istemişlerdir. Hz. Muhammed'in elçiliğini Allah'ın gelip kendilerine haber vermesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Müşriklerin bu aşırılıklarına hitaben Allah, âyetin devamında cevap vermiştir. Böyle düşünmelerinin, kendilerini büyük görmelerinden ve kibirlenmelerinden ileri geldiğini haber vermiştir. Hz. Nebinin elçiliği için Allah'ı bizzat görmek istemekle hadlerini çok aştıkları söylenmiştir.³³⁴

³³² Süleyman Ateş, *İslam'a İtirazlar ve Kur'an'ı Kerim'den Cevaplar* (Ankara: Kevser Yayınları, 1971), 99-102.

³³³ el-Furkân 25/21; Benzer âyet için bk. el-İsrâ 17/92.

³³⁴ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/181, 182.

Müşrikler, Hz. Muhammed'in Allah'ın resulü olduğuna meleklerin gelip şahitlik etmelerini istemeleri daha önce incelenmiştir. Müşrikler, hızını alamamış, daha da ileri giderek bu defa Allah'ın bizzat gelmesini ve Hz. Nebinin tebliğ ettiklerine iman etmelerini tavsiye etmesini talep etmişlerdir. Bu taleplerinin iki sebebi olabilir ki; ya Allah'ın kendi elçileri dışında hiç kimsenin melekleri göremeyeceğini bilmelerine rağmen iman etmemek için işi yokuşa sürmüşlerdir. Ya da melekleri elçiler dışında kimsenin göremeyeceğini bilmiyorlar ve hissi mucizeler istemek suretiyle Allah ile inatlaşmışlardır.³³⁵

Müşriklerin, Allah'ın Nebilerine verdiklerinin aynısını talep etmesi, açık bir şekilde elçilik talebi olarak algılanmıştır. Allah'ın seçilmiş elçileri dışında hiç kimseye vahiy gelmemiştir. Bunun tasarrufu da yalnızca Yüce Allah'a ait olmuştur. Kur'an müşriklerin bu pervasız taleplerinden birine daha *وَإِذَا جَاءَهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَى مِثْلَ مَا أُوتِيَ رَسُولُ اللَّهِ أَغْلَمَ اللَّهُ أَيُّهُمْ* *وَإِذَا جَاءَهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَى مِثْلَ مَا أُوتِيَ رَسُولُ اللَّهِ أَغْلَمَ اللَّهُ أَيُّهُمْ* *وَإِذَا جَاءَهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَى مِثْلَ مَا أُوتِيَ رَسُولُ اللَّهِ أَغْلَمَ اللَّهُ أَيُّهُمْ* *وَإِذَا جَاءَهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَى مِثْلَ مَا أُوتِيَ رَسُولُ اللَّهِ أَغْلَمَ اللَّهُ أَيُّهُمْ* ifadeleriyle yer vermiştir. Bazı meal müellifleri bu âyete “Onlara bir âyet geldiğinde ‘Allah’ın elçilerine verilenin bir benzeri, bize de verilmedikçe kesinlikle inanmayız’ dediler. Allah, peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir. Suç işleyenlere, yapmakta oldukları hilelere karşılık Allah tarafından aşağılık ve çetin bir azap erişecektir.”³³⁶ manasını vermişlerdir. Mukâtil tefsirinde, inkârcıların elçilere indirilenlerin mislinden kastettikleri şeyin dumanın çıkması ve ayın yarılması mucizesi olduğunu beyan etmiştir. Allah'ın elçisiyle kendilerini kıyaslayarak aynı muameleyi görmeyi talep etmişlerdir. Müşrikler, Allah'ın elçilerine göndermiş olduğu mucizelerin kendilerine de indirilmesini arzulamışlardır.³³⁷

Mevdudi ise, müşriklerin talep ettikleri şeyin, Cebrail'in Allah'ın mesajını Hz. Muhammed yerine, doğrudan kendilerine getirmesi olduğunu söylemiştir. Çünkü Resulullah, insanlara bir meleğin kendisine geldiğini ve Allah'tan vahiy getirdiğini söylemiştir. Buna bağlı olarak müşrikler de inanmak için Hz. Muhammed'e gelen bir melek varsa önce kendilerine gelmesini istemişlerdir.³³⁸ Allah ise, müşriklerin bu densizliklerine verilecek cevabını geciktirmemiştir. Risalet görevi için kimin, ne zaman seçileceğine ancak kendisinin karar vereceğini söylemiştir. Allah müşriklerin talep ettikleri bu şeyin, Allah'a karşı işlenmiş bir suç olduğunu haber vermiştir. İşlemiş

³³⁵ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 4/835, 837.

³³⁶ el-En'âm 6/124.

³³⁷ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 1/580, 581.

³³⁸ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 1/591.

oldukları bu suçun cezası olarak da Allah katında zillete düşecekleri ve büyük bir azabın kendilerini beklediği açıklanmıştır.³³⁹

Allah, müşriklerin taleplerinin gerçekleşmesi durumunda iman etmelerinin hiçbir anlamının kalmayacağını âyette haber vermiştir. İlgili âyette *هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ أَمْنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا* şeklinde buyrulmuştur. Bazı meal yazarları bu âyete *“Onlar ancak kendilerine meleklerin gelmesini veya Rabbinin gelmesini yahut Rabbinin bazı alâmetlerinin gelmesini mi bekliyorlar? Rabbinin bazı alametleri geldiği gün, önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye artık imanı bir fayda sağlamaz. De ki, Bekleyin, şüphesiz biz de beklemekteyiz!”*³⁴⁰ manasını vermişlerdir.

Mukâtil, Mekkeli müşriklerin inanmak için ölüm meleğinin kendilerine gelmesi şartını ileri sürdüklerini ifade etmiştir. Yahut müşriklerin inanmak için kıyamette buluttan gölgeler içinde Allah’ın kendilerine görünmesini istediklerini beyan etmiştir. Bu ikisi gerçekleşmezse Allah’ın âyetlerinden biri olan güneşin batıdan doğmasını beklediklerini açıklamıştır. Allah, müşriklerin bu isteklerinin ve beklentilerinin gerçekleşmesi halinde artık kendileri için çok geç olacağını haber vermiştir. Ölüm meleği geldikten ya da güneş batıdan doğduktan sonra ettikleri iman onlardan kabul edilmeyeceği açıklanmıştır. Hatta gerçekleşmesini bekledikleri bu mucizelerden önce iman etmiş olsa dahi salih amel işlememiş olanların bile imanının geçersiz olacağı ifade edilmiştir.³⁴¹

Müşrikler, ölümden sonraki hayatı reddettikleri için haddi aşmalarının hesabını vereceklerinin farkında olamamışlardır. Yaptıklarının karşılığının ahirette Allah’ın çetin azabı olacağını beklemediklerinden, hiçbir korku veya endişe de taşımamışlardır. Kalplerinde bir nebze olsun Allah korkusu hasıl olsaydı, bu derece serbest hareket edemezlerdi. Allah’a karşı kasten saygısızlık etmek şöyle dursun, farkında olmadan yaptıkları en küçük hatalardan ötürü bile kaygıları sönmezdi. Her daim, Allah’ın bir hesabının olduğunu bilerek hayatlarını ona göre düzenlerlerdi. Bir gün Allah ile karşılaşacağının bilincinde olarak akıl almaz kelimeler etmezlerdi.

³³⁹ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 1/580, 581.

³⁴⁰ el-En’âm 6/158; Ayrıca bk. en-Nahl 16/33.

³⁴¹ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 1/597, 598.

2.3.10. Kur'ân'ı Bazı İnsanlardan Öğrendiğini İleri Sürmek

Mekkeli müşrikler, elçiliğini ilan ettiği ilk günden itibaren Hz. Muhammed'i engellemeye ve tevhidi tebliğden vazgeçirmeye çalışmışlardır. İlk başlarda Hz. Nebiyi kesin bir dille inkâr etmişler, onu mecnunluk ve sihirbazlıkla suçlamışlardır. Lakin bu ithamlardan bekledikleri sonucu devşirememişler, neticede uzlaşma yolunu tercih etmişlerdir. Resulullah'ın amcası Ebu Talib'i çağırarak birçok vaadde bulunmuşlardır. Hz. Nebi ise Allah'ın davası için pazarlığa oturmayı reddedince bu kez adeta çılgına dönmüşlerdir. Bu defa saldırılarını, Kur'ân'ın kaynağına yöneltmişlerdir. Kur'ân'ın Allah tarafından gönderilmediğini Hz. Muhammed'e Kur'ân'ı başkalarının yazdığını söylemişlerdir. Bununla Kur'ân'ı ve Hz. Elçiye toplumun gözünde itibarsızlaştırmayı hedeflemişlerdir. Hatta insanlar üzerindeki etkisini yok etmeyi ve İslam'ın yayılmasına mani olmayı amaçlamışlardır. Onlar, bu maksatlarına bile vakıf olamamışlardır.

Allah, müşriklerin ithamlarının bir iftiradan ibaret olduğunu, âyetleri aldığını iddia ettikleri şahsın yabancı lisanda olduğunu beyan etmiştir. Konuyla alakalı Hz. Muhammed'e *وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ* vahyini indirmiştir. Bazı meal müellifleri bu âyete “*Şüphesiz biz onların ‘Kur’ân’ı ona ancak bir insan öğretiyor.’ dediklerini biliyoruz. Kendisine nisbet ettikleri şahsın dili, yabancıdır. Halbuki bu Kur’ân apaçık bir Arapçadır.*”³⁴² anlamını vermişlerdir. Mukâtil, müşriklerin Hz. Nebiyi, Âmir b. Hadramî'nin kölesiyle konuşurken gördükleri ifade etmiştir. Onlar, Kur'ân'ı Hz. Muhammed'e, köle Ebû Fukeyhe'nin öğrettiği iddiasında bulunmuştur. Allah, bu iddiaya cevap olarak köle Ebû Fukeyhe'nin Rumca konuştuğunu söylemiştir. Lisani Rumca olan bir insanın, mübin bir Arapça olan Kur'ân'ı öğretemeyeceği belirtilmiştir. Bu yüzden Âmir b. Hadramî'nin, kölesi Ebû Fukeyhe'yi dövdüğü ifade edilmiştir. Bunun üzerine Allah, Ebû Fukeyhe aksine Hz. Nebiye kendisinin öğrettiğini ve Kur'ân'ın Allah kalamı olduğunu söylemiştir.³⁴³

Bazı rivayetlerde Kur'ân'ı ehl-i kitaptan bir kılıç ustası olan Bel'am'ın ya da Ya'îş isimli bir kimsenin yahut nasrânî köle olan Cebr isminde bir kişinin öğrettiğine temas edilmiştir. Allah, âyetlerin kaynağını bir insana dayandırmak suretiyle inkâr eden müşriklerin akıbetleri bazı âyetlerde³⁴⁴ haber verilmiştir. Onların böyle davranarak Allah'ın hidayetinden uzaklaştıkları ve karşılıklarının da çetin bir azab olduğu ifade edilmiştir.³⁴⁵

³⁴² en-Nahl 16/103.

³⁴³ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/417, 418.

³⁴⁴ en- Nahl 16/104.

³⁴⁵ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 3/442.

2.3.11. Kur'ân'ın Önceki Kitaplardan Derlendiğini İddia Etmek

Kur'ân'ı ve Allah'ın nebisini itibarsızlaştırmak için müşriklerin attığı iftiralardan bir diğeri de Kur'ân âyetlerinin Hz. Muhammed tarafından daha önce gönderilen kitaplardan derlenmek suretiyle oluşturulduğu olmuştur. Hz. Resul, müşriklerin de söylediği gibi bir insan olduğunu ve ümmi bir şahsiyet olduğunu beyan etmiştir. Daha önceki kitaplardan derleyerek böylesine muciz bir kelim oluşturmasının mümkün olmadığı da ifade edilmiştir. Yüce Allah, müşriklerin böyle bir itirazda bulunacağını bildiğinden Hz. Resulün ümmî olmasını murad etmiştir. Kur'ân'ın kaynağı, Allah'ın kelim sıfatı gereği ilahidir ve bir benzerini yazmak hiçbir beşerin haddi ve hakkı olmamıştır.

Kur'ân, önceki kitaplardan derlenme meselesine de değinmiştir. İlgili âyette vahyin kesintiye uğradığı bir sırada müşriklerin bunu fırsata çevirerek Hz. Nebiye karşı ayaklandıklarından bahsedilmiştir. Burada konudan *وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا قُلْ إِنَّمَا* ifadeleriyle bahsedilmiştir. Bazı meal yazan kimseler bu âyete *“Onlara bir mucize getirmediğin zaman, ‘(Ötekiler gibi) onu da derleyip getirseydin ya!’ derler. De ki! Ben ancak Rabbim’den bana vahyolunana uyarım. Bu (Kur’an), Rabbinizden gelen basiretlerdir (kalp gözlerini açan beyanlardır); inanan bir kavim için hidayet ve rahmettir.”*³⁴⁶ anlamını vermişlerdir. Müşrikler, Hz. Muhammed’in Kur'ân âyetlerini daha önce yaşamış olan milletlerin kitaplarından derleyerek insanlara okuduğunu iddia etmişlerdir. Mukâtil, âyette geçen *“Onlara bir mucize getirmediğin zaman...”* ifadesinden, nübüvvetin ilk yıllarında meydana gelen vahyin nüzulüne ara verildiği dönemin kastedildiğini ifade etmiştir. Vahyin sekteye uğradığı zamanlarda müşriklerin Hz. Nebiden ısrarla âyet getirmesini istemeleri, onu sıkıntıya sokmak niyetinde olmalarından kaynaklanmıştır. Müşrikler, Hz. Muhammed'den diğer âyetler gibi yine derleyip bir şeyler getirmesini istemişlerdir. Vahyin nüzulüne ara verildiği dönemde müşriklere âyet getirmekte aciz kalması bile Kur'ân'ın Allah kelamı olduğunun güzel bir kanıtı olmuştur. Lakin müşrikler bunu göremeyecek kadar gaflet içine düşmüşlerdir.³⁴⁷

Allah, elçisinden inkârcıları bu tavırları sebebiyle uyarmasını istemiştir. Kendisinin sadece Allah'ın vahyettiklerini tebliğ ettiğini ve Kur'ân'ın Allah'tan gelen en büyük delil olduğunu onlara söylemesini istemiştir. Kur'ân'ın ipine tutunanların ise delaletten kurtulup, azaptan emin olacaklarını haber vermiştir.³⁴⁸

³⁴⁶ el-A'râf 7/203.

³⁴⁷ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/82.

³⁴⁸ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/83.

yok, şunlar sapık kimselerdir.’ diyorlardı.”³⁵² anlamını vermişlerdir. Mukâtil, müşriklerin müminleri dalalette olmakla suçladıklarını ve onların vaziyetlerine güldükleri hatta onları alaya aldıklarını beyan etmiştir.³⁵³ Müslümanlar, Hz. Elçinin cennet ve cehennemden bahsetmesi, ahiret yurdunun varlığını haber vermesi üzerine akıbetlerinden endişe duymuşlardır. Bu sebeple onlar, dünyalık bütün zevkleri, ellerinin tersiyle itmişler ve hak yola revan olmuşlardır. Müşrikler ise kendileri bâtilı düstur edindikleri yetmezmiş gibi yüzünü İslam’ın nuruna çevirmiş müslümanları da sapıtmakla suçlamışlardır. Müşriklerin, küçük bir umuda bağlandıklarına, dünya nimetlerinden vazgeçip, onca sıkıntı çekmelerine anlam verememişlerdir.³⁵⁴

Allah, müşriklerin yakışksız tavırlarına olan cevabını ve kendileriyle alay edilen müminlere verilecek ödülü haber vermeyi geciktirmemiştir. Surenin devamında “Ama o gün de müminler kâfirlere gülecekler. Koltuklarına kurulup, “*Kâfirler yaptıklarının cezasını buldular mı?*” diye etrafa bakacaklar.”³⁵⁵ âyetlerini müminleri teselli etmek için inzal etmiştir. Mukâtil, ahiret yurdunda, müminlerin örtülere sarılmış tahtlar üzerinde kurulmuş olarak müşriklerin haline güleceklerinin haber verildiğini açıklamıştır. Müşrikler, kollarından tutulup cehenneme götürülürken cennet ehli müminlerin onları bir pencereden seyredeceği de ifade edilmiştir.³⁵⁶

2.4.2. Müminlerin Fakirliklerini Öne Çıkarmak

Hız. Nebi, İslam dinini insanlara tebliğ etmiş ve ona en yakın olanlar ancak iman etmiştir. Daha sonra hızla yayılmaya başlayan İslâm’ın ilk muhatapları, genel itibariyle fakirler ve kölelerden oluşmuştur. Bunun nedeni, Mekke toplumunda büyük bir haksızlığın hüküm sürmesi olarak açıklanmıştır. Zengin ve şöhet sahibi insanlar, kendilerinde her türlü hakkı görmüşler ve kölelere eziyet etmişlerdir. Onlar, kendilerinin üstün olduğunu söylemiş, yoksul kimseleri hor görmüşlerdir. Toplumun önde gelen zenginlerinin gözünde hiçbir kıymeti olmayan fakirler ve köleler, daha İslam’ı duyar duymaz kabul etmişlerdir. Çünkü Hız. Muhammed’in insanları davet ettiği din, kimsenin kimseye üstünlüğünün olmadığı ve bütün insanların eşit olduğu ilkesiyle insanların karşısına çıkmıştır. Bu din, üstünlüğün ancak iman etmek, Hız. Muhammed’in yolundan gitmek ve salih amel işlemekle elde edileceğini haber vermiştir. Onlar, fakirlikleri

³⁵² el-Mutaffiîn 83/32.

³⁵³ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 4/375.

³⁵⁴ Mevdûdî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, 7/69.

³⁵⁵ el-Mutaffiîn 83/34-36.

³⁵⁶ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 4/375, 376.

sebebiyle gördükleri muameleler yüzünden, İslam'ın adaletine sığınmaya gayret göstermişlerdir. Böylece İslâm'ın ilk bağlıları olmuşlardır.

Hız. Nebinin tebliğ ettiği dini kabul edenlerin, mazlum ve çaresiz insanlardan müteşekkıl olması, müşriklere bir itiraz konusu daha doğurmuştur. Onlar, inananların toplumdaki yerlerini ve kıymetlerini hatırlatarak hem İslâm'ın değerini düşürmek, hem de müminleri küçümsemek niyetinde olmuşlardır. Allah, müşriklerin bu tutumunu وَإِذَا عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا âyetinde beyan etmiştir. Bu âyete bazı meal müellifleri, “*Ayetlerimiz kendilerine apaçık bir şekilde okunduğu zaman, inkâr edenler, inananlara ‘İki topluluktan hangisinin bulunduğu yer daha hayırlı meclis ve mahfili daha güzeldir?’ dediler.*”³⁵⁷ manasını vermişlerdir.

Hız. Muhammed'i ve tebliğ ettiği âyetleri inkâr eden müşriklerin, müminleri küçük gördükleri ifade edilmiştir. Onlar, makam, mevki ve yaşayış itibarıyla müslümanları kendileriyle kıyaslamış ve onlardan üstün olduklarını iddia etmişlerdir. Üstünlüğün ancak takva ile olduğu gerçeğini düstur edinen müminlere karşı zenginlikleriyle galip gelmeye çalışmışlardır. Fakirliği zelillik olarak algılayan bu insanlar, inananları burdan vurmaya denemişlerdir. Ama Allah, daha önce helak ettiği toplumların Mekkelilerden de zengin olduklarını hatırlatmış ve zenginliklerinin bir işe yaramayacağını haber vermiştir. Görünüş ve mal-mülk olarak üstün olmanın, helak olmaya engel olmadığını aynı zamanda fakirliğin de imana mâni olamayacağını beyan etmiştir.³⁵⁸

Tarihin her döneminde toplumlara elçiler gönderildiğinde, ilk inananların genel olarak toplumun yoksul ve düşkünleri oldukları Kur'ân'da yer almıştır. Makam ve mevki sahibi zenginler her daim Allah'ın davetinden yüz çevirmişlerdir. Mutluluğun şan, şöhret ve servetle olduğuna inanan bu mütrefler, geçici nimetlere aldanıp ebedi saadeti kabul etmeye yanaşmamışlardır. Müşrikler, toplumdan iman edenlerine karşı da çok acımasız davranmışlardır. İslâm'ın, inanan fakir ve köle müslümanlara kıymet vermesini, toplumdaki bütün insanları aynı seviyeye getirmesini müşrikler asla kabullenememişlerdir. Malca veya evlatça üstün olanın değil, imanında sebat eden ve ameli salihî önceleyenlerin kurtuluşa ereceğinin bildirilmesi, onları iyice çileden çıkarmıştır.³⁵⁹ Allah, müşriklerin bu tavırlarını, “*İnkâr edenler, inananlar için ‘Eğer o Kur'ân iyi bir şey olsaydı, onlar onu kabulde, bizi geçemezlerdi.’ diyecekler.*”³⁶⁰ âyetiyle ifade etmiştir. Müşriklerin, burada da yine kendilerini müminlere üstün kılma çabası içinde oldukları görülmüştür.

³⁵⁷ Meryem 19/73.

³⁵⁸ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/541, 542.

³⁵⁹ Karaman vd. , *Kur'ân Yolu*, 3/614.

³⁶⁰ el-Ahkâf 46/11; Benzer âyet için bkz. el-En'âm 6/52, 53.

Bu bağlamda Allah, sûrenin devamındaki “*Biz onlardan önce mal, mülk ve görünümü daha güzel olan nice nesilleri helak ettik. (Ey Muhammed!) De ki: ‘Kim sapıklık içinde ise Râhman onlara, istenildiği kadar süre versin! Nihayet kendilerine vaad olunan azabı, ya da kıyameti gördüklerinde kimin yeri daha kötüymüş, kimin taraftarları daha zayıfmış bilecekler.*”³⁶¹ âyetlerinde müşriklere cevabı geciktirmemiştir. Müşriklere, toprağı işleyen ve yaşam koşullarını son derece geliştiren, devletler kuran nice kavimlerin, nasıl helak oldukları hatırlatılmıştır. Sahip oldukları imkan ve zenginliklerin, Allah’ın gazabının önünde duramadığı ifade edilmiştir. Allah’ın müşriklere dünyada vermiş olduğu bütün zenginliklerin bir istidrac olduğu cevabı da verilmiştir. Sahip oldukları zenginliklerin Allah’ın kendilerine bir lütfu olmadığı söylenmiştir. Lütuf olan nimetin, Allah yolunda ve hayırlı işlerde sarfedildiği için bereketleneceği açıklanmıştır. Müşriklerin, Allah’ın nimetleriyle kibirlendikleri ve bunları fesat çıkarmak için kullandıkları da âyette beyan edilmiştir. Bu sebeple kendilerine süre verilmiş, vakti gelince de nimetlerin ellerinden alınacağı söylenmiştir.³⁶²

Konuyla ilgili bir başka âyette de müşrikler, daha da ileri gitmişler ve Hz. Resulden yanındaki müminleri kovmasını istemişlerdir. İlgili âyette وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْعُتْشَىٰ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ الظَّالِمِينَ şeklinde buyrulmuştur. Bazı meal müellifleri bu âyete “*Rab’lerinin rızasını isteyerek sabah akşam O’na dua edenleri yanından kovma. Onların hesabından sana bir şey yok, senin hesabından da onlara bir şey yok ki onları kovasın. Eğer kovarsan zalimlerden olursun.*”³⁶³ anlamını vermişlerdir. Mukâtil, âyetin Ebû Zer el-Gıfârî, Mihca, Umâre, Sâlim, İbn Mes’ûd, Nemr b. Kâsıt, Ebû Hureyre ve Âmir b. Fuheyre ile ilgili indirildiğini söylemiştir. Ebu Cehil ve taifesi, Ebu Talib’e gelmişler ve Hz. Muhammed’in yanında mevalilerin olmasından ötürü rahatsızlık duyduklarını belirtmişlerdir. Eğer köleleri yanından uzaklaştırır ve kabilelerin ileri gelenlerini kabul ederse kendisine itaat edeceklerini bildirmişlerdir. Bunun üzerine Ebu Talib, Hz. Nebiye giderek durumu izah etmiş ve ilgili âyetler nazil olmuştur. Neticede sabah ve akşam namaz kılan, Allah’ın rızasını arayan insanları yanından kovmaması gerektiği belirtilmiş ve Hz. Elçi bu manada uyarılmıştır.³⁶⁴

Allah, kendisine ibadet etmek için gayret gösteren samimi müslümanları da âyette övmüştür. Bazı müslümanların maddi durumlarının elverişli olmadığı ve bu sebeple

³⁶¹ el-Meryem 19/74, 75.

³⁶² Karaman vd., *Kur’ân Yolu*, 3/614, 615.

³⁶³ el-En’âm 6/52.

³⁶⁴ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 1/547, 548.

yünden yapılmış kıyafetler giydikleri rivayet edilmiştir. Sıcaktan terledikleri için yün kıyafetlerde kötü bir koku hasıl olduğu ifade edilmiştir. Bu kokudan, fakirliklerinden ve giydikleri kıyafetlerden ötürü müşrikler, müslümanları hor görmüşler ve yanlarında bulunmak istememişlerdir.³⁶⁵

Yüce Allah, Elçisine müşriklerin isteklerine boyun eğmeyenlerin ve kendi yolundan gidenlerin yanında olmasını emir buyurmuştur. Hz. Nebiye *وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ دِينِ رَبِّهِمْ إِلَّا لِيُذَكِّرَ الَّذِينَ لَمْ يَرْفَعُوا أَسْمَاءَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ* vahyini inzal etmiştir. Bazı meal müellifleri bu âyete “*Sabah akşam rablerinin de rızasını dileyen ve dua edenlerle birlikte ol. Dünya hayatının ziynetini arzu edipte gözlerini onlardan ayırma. Kalbini bizi anlamaktan gafil kıldığımız, boş arzularına uymuş ve işi hep aşırılık olmuş kimselere boyun eğme.*”³⁶⁶ manasını vermişlerdir. Âyet, Uyeyne b. Hısn hakkında nazil olmuştur. Hz. Nebinin yanına gittiği bir vakit orada Süheyb b. Sinan, Bilal-i Habeşi, Ammar b. Yasir, Habbab b. Eret, Mihca b. Abdullah gibi sahabelerin oturduğu belirtilmiştir. Amr el-Fezari ile bir kaçının üstündeki kıyafetlerin terli olması hasebiyle rahatsız olduğu söylenmiştir. Hz. Nebiden, yanında bulunan bu insanları, odadan çıkarmasını istemiştir. Bunun üzerine Allah, Hz. Muhammed’e Amr el-Fezari’nin isteğine uymamasını buyurmuştur. Allah, Amr el-Fezari’nin hevasına uyan, gaflete düşmüş ve kıyamette zâyi olacak bir kimse olduğunu haber vermiştir.³⁶⁷

Âyet, konuyla ilgili cevap niteliği taşımıştır. Yüce Allah, Hz. Nebiyi, aşırı giden müşriklerin isteklerine göre hareket etmemesi konusunda uyarmıştır. Onunla birlikte, sırf fakir olmaları sebebiyle müslümanları aşağılama niyetinde olan bütün zihniyetlere hitap etmiştir. İman ve takvanın değeri üzerinde durulmuş, Allah’ın dinine tutunanların kıymeti ortaya konmuştur. Hz. Elçiye fakir zengin ayrımı yapmaksızın bütün insanlara, Allah’ın âyetlerini okuması istenmiştir. Çünkü âyetlerin kalbe ve hayata işlenmesinin zenginlikle alakalı bir durum olmadığı dile getirilmiştir.³⁶⁸

2.4.3. İnananların Günahlarını Üstleneceklerini Belirtmek

Müşriklerin, müslümanlar üzerinde oynamaya çalıştığı oyunlardan bir diğeri, ahirete ilişkin tüm günahlarını üstleneceklerini teklif etmeleri olmuştur. Onlar, inananları atalarının dinine davet etmişler ve hakkı terk ederek batıl olanı tercih etmelerini önermişlerdir. Müşriklerin yolundan gittikleri zaman atalarının yolunun batıl

³⁶⁵ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 2/651, 653.

³⁶⁶ el-Kehf 18/28.

³⁶⁷ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/493, 494.

³⁶⁸ Karaman vd., *Kur’ân Yolu*, 3/549, 550.

olduğu, buna karşın Hz. Muhammed'in çağırdığı dinin ise hak olduğu ortaya çıkarsa, işlemiş oldukları bütün günahların cezasını ahirette üzerlerine alacaklarını vadetmişlerdir.

Kur'ân, bu duruma *وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ* *âyetinde temas etmiştir. Bazı meal yazarları bu âyete “İnkâr edenler iman edenlere ‘Yolumuza uyun da sizin günahlarınızı yüklenelim.’ derler. Halbuki onların günahlarından hiçbir şey yüklenecek değillerdir. Şüphesiz onlar kesinlikle yalancılardır.”*³⁶⁹ manasını vermişlerdir. Mukâtil, âyette bahsedilen kafirden kastın Ebu Süfyan, inananlardan kastın ise Ömer b. Hattab, Osman b. Affan ve Habbab b. Eret olduğunu beyan etmiştir. Ebu Süfyan'ın bu müminlere giderek atalarının dinine tabi olmalarını tavsiye ettiğini ifade etmiştir. Eğer kabul ederlerse Allah'ın sorumlu tuttuğu her konuda, kendilerine kefil olacağını açıklamıştır. Atalarının dinine uyarak bir günah işlediklerini düşünüyorlarsa bütün günahlarını, kendisinin üstleneceğini ifade etmiştir.³⁷⁰

Müşrikler, Hz. Muhammed'in haber verdiği ölümün ardından dirilme ve hesap günü ahirette sorguya çekilme gibi olayların vuku bulacaklarına inanmadıkları için inanan insanları da yollarından çevirmeye yeltenmişlerdir. Ahiret hayatının olmayacağı, olsa dahi işledikleri kabahatlerin cezasını kendilerinin üstleneceklerini teklif etmişlerdir.³⁷¹ Âyetin devamında Allah, hiç kimsenin bir başkasının günahlarını üstlenemeyeceğini ve müşriklerin yalan söylediklerini beyan etmiştir.³⁷² Çünkü Allah, *“Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez.”*³⁷³ buyurmuş ve her bireyin kendi işlediklerinin hesabını vereceğini söylemiştir. Yüce Allah böyle bir şeye müsaade etse bile cehennemin kızgın alevlerini gören hiçbir insanın, o gün sözünde duramayacağı ifade edilmiştir.³⁷⁴

Yüce Allah, hiçbir kulun günahını bir başkasının yüklenmesine müsaade etmemiştir. Ancak müşriklerin buna ilişkin teklifleri sebebiyle belki de iki kat daha fazla cezalandırılacakları söylenmiştir. Çünkü onların hem küfürlerinin cezasını, hem de başkalarının doğru yoldan sapmalarına sebep olduklarının onları cezalarını çekecekleri ifade edilmiştir. Mesela bir kimse adam öldüreceği zaman arkadaşından kendisine yardım etmesini istese ve oda yardım etse, hâkimin arkadaşını da bu işe teşvik ettiği için katilin iki suçtan birden yargılanacağını talep edeceği açıklanmıştır. Zira o hem adam

³⁶⁹ el-Ankebût 29/12.

³⁷⁰ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/301.

³⁷¹ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 4/233.

³⁷² Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/301.

³⁷³ en-Necm 53/38.

³⁷⁴ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 4/233.

öldürmüş, hem de suça teşvik etmiştir. Bu sebeple müşrikler de müminleri sapkınlığa davet ettikleri için azaplarının iki kat daha şiddetli olacağı beyaz edilmiştir.³⁷⁵

Ahiretin varlığına inanmayan müşrikler, zaten yeniden dirilme olmayacağını müslümanlara söylemişlerdir. Ama yeniden bir dirilme olur da bir cezayla karşılaşılırsa müslümanların günahlarını taşıyacaklarını söylemişlerdir. Buradaki müşrik söyleminin bir benzerine, günümüz insanlarında da rastlanmıştır. Kendisi günah işleyip, çevresindekilere de “Sen de yap. Boşver, günahı benim boynuma.” diyerek günaha teşvik ettikleri görülmüştür. Bir insanın başkasının günahını üstlenmesinin mümkün olmadığını bilmeyen cahil insanların da böyle bir kefalete güvendiklere günaha saplandıkları ileri sürülmüştür. Bu tür ifadelerin çok tehlikeli olduğunu belirtmek ve kişiyi günaha teşvik eden insanlardan da uzak durulmasını gerektiğini beyan etmek, günümüzde artık bir gereklilik olmuştur.³⁷⁶

2.5. Müşriklerin Ahirete İlişkin İtirazları ve Kur’ân’ın Cevapları

2.5.1. Hayatı Dünyadan İbaret Saymak

Müşrik Araplara göre dünyada mal-mülk ve evlat sahibi olmak, Allah’ın kendilerini sevdiği anlamına alınmıştır. Onlar kendilerine, bağışlanan dünya nimetleri sebebiyle dinlerinin de onaylandığı manasını çıkarmışlardır. Zevk-ü sefaya ve dünyanın nimetlerine o derece dalmışlar ki âdeta bu dünyanın son bulacağını akıllarının ucundan bile geçirmemişlerdir. Hz. Muhammed, dünya hayatının bir gün son bulacağını ve buna hazırlıklı olmalarını tavsiye etmiştir. Ayrıca o, ahiretin varlığıyla ilgili vahiyleri kendilerine tebliğ etmiş ve onlar bunu kabule yanaşmamışlardır. Ahiret hayatı varsa bile Allah’ın dünyada sahip oldukları nimetlerin aynılarını, cennette kendilerine vereceğini ileri sürmüşlerdir.³⁷⁷

Ahiretin varlığını, inkârcılar hiç kabul etmemiştir. Zira onlar, ona hiçbir hazırlık yapmamıştır. Bu bağlamda âyette *وَقَالُوا إِن هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ* buyrulmuştur. Bazı meal yazarları bu âyete “Onlar, ‘Hayat ancak dünya hayatımızdadır. Artık biz bir daha diriltilecek de değiliz.’ derler.”³⁷⁸ manasını vermişlerdir. Mukâtil, hayatın sadece dünyadan ibaret olduğunu zannederek yaşayan müşriklerin, ölümden sonraki dirilişi

³⁷⁵ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 4/233, 234.

³⁷⁶ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 5/139.

³⁷⁷ Ahmet Köse, *Hiz. Peygamber ve Müşrik Muhatapları Arasındaki Dini Tartışmanın Kur'ân'da Yansımaları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 56.

³⁷⁸ el-En'âm 6/29.

reddettiklerini ifade etmiştir.³⁷⁹ Allah, müşriklerin konuyla ilgili âhirette karşılaştıkları gerçekler karşısında nasıl şaşkına döneceklerini elçisine haber vermiştir.³⁸⁰ Kur’ân’ın birçok yerinde ahirete iman, Allah’a iman ile birlikte zikredilmiştir. Ahireti kabule yanaşmamak da bir küfür alameti olarak sayılmıştır. Ahiret hayatının varlığına inanmamak, genel manada bütün müşriklerin özelliklerinden kabul edilmiştir. Çünkü dünya hayatında kısıtlanmayı beraberinde getireceği için müşriklerin hesap vereceklerini kabul etmemeleri aslında dünya zevklerinden vazgeçemedikleri olarak algılanmışlardır.³⁸¹

Yüce Allah, hayatın dünyadan ibaret olduğu hususunda müşriklerin düşüncelerinin bilgisizlikten kaynaklandığını ifade etmiştir. İlgili âyette *وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَا كَانُوا يَحْكُمُونَ إِلَّا أَنْ قَالُوا انْتُوا بَابِائِنَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ* buyrulmuştur. Bazı meal sahipleri bu âyete “Dediler ki ‘Dünya hayatımızdan başka hayat yoktur. Ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak zaman yok eder.’ Bu hususta onların bir bilgisi yoktur. Onlar sadece zanda bulunuyorlar. Onlara ayetlerimiz açıkça okunduğu zaman onların delilleri ancak ‘Doğru söyleyenlerseniz babalarımızı getirin.’ demek oldu.”³⁸² manasını vermişlerdir. Bu âyette müşriklerin yeniden dirilişi inkâr ettiklerine temas edilmiştir. Yegâne hayatın, dünyadan ibaret olduğunu iddia etmişler ve Hz. Nebiye inanmak için atalarını geri getirmesi şartını ileri sürmüşlerdir. Allah ise, müşriklerin böyle davranmalarının cahilliklerinden kaynaklandığını söylemiştir.³⁸³ Müşrikler, Allah’ın emri gereği ruhlarını bedenlerinden Azrail’in ayıracağını inkâr etmişlerdir. Olup biten, başlarına gelen her şeyi, mutlak olarak zamanla ilişkilendirmişlerdir. Zamanı kınayan ve eleştiren şiirler karşısında Hz. Nebi, onları uyarmış ve mutlak zamana karşı kötü sözler etmemeleri gerektiğini söylemiştir. Mutlak zamanın Allah’a ait olduğunu, başlarına gelen bütün her şeyin Allah’tan geldiğini bildirmiştir.³⁸⁴

Allah, rasûlüne insanları bir nutfeden yarattığını, kendilerine verilen ömür sona erdiğinde ölümle dünya hayatının sona ereceğini söylemesini istemiştir. Ölümden sonra tekrar dirilerek, kıyamet günü mahşer meydanında yaratılmış olan bütün insanların toplanacağını haber vermiştir.³⁸⁵ Müşriklerin, batıl bir dine inanmalarının ve işledikleri amellerin ahiretteki karşılığının, onların zannettiği gibi cennet nimetleri değil,

³⁷⁹ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 1/540.

³⁸⁰ el-En’âm 6/30.

³⁸¹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu*, 2/393.

³⁸² el-Câsiye 45/24-25; Benzer âyet için bk. Fussilet 41/7.

³⁸³ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/645.

³⁸⁴ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 6/137.

³⁸⁵ el-Câsiye 45/26.

cehennem çukurları olacağı beyan edilmiştir. Sahip oldukları malların ve evlatların, Allah'ın gazabının önüne geçemeyeceği bildirilmiştir. Daha önce bu dünyadan müşriklerin liderlerinden daha zenginlerinin gelip geçtiği kendilerine hatırlatılmıştır. Dünya hayatında sahip oldukları nimetler ile tapındıkları tanrıların, müşrikleri ahirette yalnız bırakacakları anlatılmıştır.³⁸⁶

2.5.2. Haşrın Olmayacağını Söylemek

Müşriklerin büyük bir direnişle karşı çıktıkları konu, Allah'ın bütün insanları tekrar dirilteceği ve dünyadayken işledikleri amellerinden hesaba çekilecekleri olmuştur. Müşriklerin üç sebepten dolayı haşrın olmayacağını savundukları söylenmiştir. Birincisi, Allah'a ortaklar koşarak asi olmaları ve elçisini yalanlamaları olarak tespit edilmiştir. Hz. Muhammed'in yeniden dirilmeye ilgili söyledikleri kabul edildiğinde müşrikler, sonlarının hüsrana olacağını farkında olmuşlar ve bu sebeple inkâr etmişlerdir. İkincisi ise ölüp giden bütün insanların, toprak olması sebebiyle inkâr etmişlerdir. Kendilerinden geriye kuru kemiklerinden başka hiçbir şey kalmayan insanın, diriltilebileceği ihtimalini imkânsız görmüşlerdir. Üçüncüsü ise daha önce hiç kimsenin yeniden dirilişine şahit olmamaları olarak belirlenmiştir. Böyle bir olayın daha önce gerçekleşmemiş olması, müşriklere göre gerçekleşmeyeceği anlamına alınmıştır. Bu sebeplerden ötürü müşriklerin yeniden diriliş konusunda Hz. Nebiye muhalefet ettikleri açıklanmıştır.³⁸⁷

Ölümünden sonra insandan geriye sadece kemiklerinin kalması, müşriklere göre yeniden diriliş hadisesinin imkânsızlığının işareti sayılmıştır. Konuyla ilgili ilk itiraza *أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَلَّنْ نَجْمَعُ عِظَامَهُ* âyetiyle temas edilmiştir. Bazı meal müellifleri, bu âyete *“İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya getiremeyeceğimizi mi sanır?”*³⁸⁸ anlamını vermişlerdir. Bu âyetin Adî b. Rabîa'nın ölümünden sonra yeniden dirilmeyi inkâr etmesi üzerine nazil olduğu beyan edilmiştir. Adî b. Rabîa, Hz. Nebiye gelmiş ve dünyanın âhiriyle ilgili sorular sormuştur. Hz. Resul, sorularını cevaplamış ama o, şahit olduğunda o güne iman edeceğini söylemiştir. Bunun üzerine bir de Hz. Elçinin anlattıkları arasından Allah'ın kemikleri yeniden bir araya getireceği konusuna takılmış ve bununla alay etmiştir.³⁸⁹

Müşrikler, sordukları bütün sorularda asla gerçeği öğrenmek maksadını gütmemişler ve asıl niyetleri hep işi yokuşa sürüp, inkâr etmek olmuştur. Âyette ki

³⁸⁶ Kılıç, *İtirazları ve Bunlara Verilen Cevaplar Açısından Kur'ân'da Müşrikler*, 344.

³⁸⁷ Kılıç, *İtirazları ve Bunlara Verilen Cevaplar Açısından Kur'ân'da Müşrikler*, 344.

³⁸⁸ el-Kıyame 75/3.

³⁸⁹ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 4/312.

tesviye sözcüğüne, Allah'ın insanı yeniden yaratırken azalarını bütün özellikleriyle eksiksiz olarak yaratması manasını vermişlerdir.³⁹⁰ Adî b. Rabîa'nın tavrı üzerine Allah, parmak uçlarını bile birleştirip eski haline getirmeye kadir olduğunu haber vermiştir. Âyette her ne kadar parmak uçları kastedilmiş olsa bile maksat tüm bedenın aynı şekilde eksiksiz yaratılması olarak anlaşılmıştır.³⁹¹

Müşrikler, ölümden sonra Allah'ın insanları tekrar dirilteceğini akla ve mantığa ters bir olay olarak görmüşlerdir. Yüce Allah müşriklerin bu düşünceleriyle ilgili Hz. Resule *عَٰذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ذَٰلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ* âyetini göndermiştir. Meal müellifleri bu âyete *“Öldüğümüz ve toprak olduğumuz zaman mı (dirilecekmiz)? Bu, akla uzak (imkânsız) bir dönüşür!”*³⁹² manasını vermişlerdir. Ayet Übey b. Halef, Esid b. Kelede ve Sehm'den Haccac'ın oğlu olan Nubeyh ile Münebbih hakkında inmiştir. Çünkü bu şahıslar, ölümden sonra dirilmenin mümkün olmadığına inanmışlardır. Diğer müşrikler gibi, bunlar da toprak olup yeryüzünde kaybolan bedenleri Allah'ın diriltmeye gücünün yetmeyeceğini ileri sürmüşlerdir.³⁹³

Zemahşerî, Mekkeli müşriklerin ilk yaratılışı kabul ettiklerini ifade etmiştir. Yine onlar, gökleri, yeri ve onların üzerinde bulunan her şeyin mucidinin, Allah olduğunu bildirmiştir. Ama ne hikmetse, melese zaten daha önceden yaratılmış olan bir şeyi tekrar diriltmeye gelince bunu inkâr etmişlerdir. İnsanın dünyada iken işledikleri şeylerin, karşılıksız kalması akla göre de muhal kabul edilmiştir.³⁹⁴ Allah, müşriklerin bu itirazlarına, toprağın insan bedeninden neleri eksilttiğini bildirerek cevap vermiştir. Eksilenleri tamamlayıp ölümlere tekrar can vermeye kadir olduğunu da bir kez daha hatırlatmıştır.³⁹⁵

Allah, yeniden dirilişi inkâr ettikleri zaman müşriklere kendi yaratılışlarını hatırlatmıştır. Bu bağlamda ilgili âyette *وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ* buyrulmuştur. Bazı meal yazan kimseler bu âyete *“Bir de kendi yaratılışını unutarak bize bir örnek getirdi. Dedi ki: ‘Çürümüşlerken kemikleri kim diriltecek?’*³⁹⁶ anlamını vermişlerdir. Mukâtil, müşriklerin en yakın örnek olarak kendilerinin ve kendilerinden doğanların yaratılışına bakmadıklarını ve Allah'ın kudretini sorgulamayı sürdürdüklerini ifade etmiştir. Allah, bu âyette insanoğluna bir gözlem fırsatı sunmuş kıyaslama yapmasını önermiştir. Yoktan var etmenin mi yoksa önceden var ettiğini

³⁹⁰ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 5/505, 506.

³⁹¹ el-Kıyame 75/4; Benzer âyetler için bk. el-İnfâtâr 82/7, el-A'lâ 87/2.

³⁹² Kâf 50/3.

³⁹³ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 4/312.

³⁹⁴ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Adil Bebek vd., 6/343, 344.

³⁹⁵ Kâf 50/4.

³⁹⁶ Yâsîn 36/78; Benzer âyet için bk. Meryem 19/66.

yeniden diriltmenin mi daha zor olduğunun muhakemesini yapmalarını salık vermiştir.³⁹⁷

Yüce Allah, âyetinde, yeniden dirilme konusunda müşriklerin kendi acizliklerinden beslendiklerini işaret etmiştir. Yani Allah, cansız bir hücreden yarattığı insanoğlunun, kendini var edene karşı gelmesini kınamıştır.³⁹⁸ Müşriklerin ileri gelenlerinden biri, çürümüş bir kemik elinde olduğu halde Hz. Nebinin huzuruna gelmiştir. Elinde ki kemiği ufalamış ve toz haline gelen kemiği, Allah'ın nasıl dirilteceğini sormuştur. Hz. Resul'de, cevaben, Allah'ın onu da öldüreceğini, dirilttikten sonra cehenneme atacağını söylemiştir. Hz. Nebiye bu soruyu soran kişiyle ilgili farklı isimler zikredilmiştir.³⁹⁹

Kur'an'da “*De ki: ‘Onları ilk defa var eden diriltecektir. O her yaratılışı hakkıyla bilendir.’*”⁴⁰⁰ âyetiyle müşriklere gereken cevabı vermiştir. Âyetin sonundaki halk kelimesinin hem yaratılanları hem de yaratma eylemini karşıladığı açıklanmıştır. Yarattığı her varlığın toplu halde veya parçalara ayrılmış vaziyette de olsa ayrıntılı olarak bütün özelliklerinden Allah'ın haberdar olduğu ifade edilmiştir. Bir şeyi, ister ilk defa yaratsın veya sonradan diriltsin, ister maddeli yahut maddesiz olsun, daha önce örneği olsun veya olmasın, Allah'ın bütün yaratmalara vakıf olduğu beyan edilmiştir.⁴⁰¹

Mekkeli müşrikler, kudretini tam anlamıyla kavrayamadıkları için Allah'ın ölüleri tekrar diriltebileceğini hiç düşünmemişlerdir. Hz. Nebi bu konuda kendilerini uyardığı halde onlar, anlattığı hususlar da onunla alay etmeye başlamışlardır. İlgili âyette وَقَالُوا إِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا أَوَلَا مَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا أَوْ خَلْقًا مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُءُوسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا diye buyrulmuştur. Bazı meal yazarları bu âyetlere “*Dediler ki: ‘ Biz bir yığın kemik, bir yığın ufantı olduğumuz zaman mı yeniden bir yaratılışla diriltilecekmiz, biz mi?’ De ki: ‘(Şüphe mi var?) İster taş olun ister demir! Yahut aklınızca, diriltilmesi daha da imkânsız olan başka bir varlık olun, (yine de diriltileceksiniz.) Diyecekler ki: ‘Peki bizi hayata tekrar kim dönderecek?’ De ki: ‘Sizi ilk defa yaratan.’ Bunun üzerine başlarını sana alaylı bir tarzda sallayacaklar ve ‘Ne zamanmış o?’ diyecekler. De ki: ‘Yakın olsa gerek!’*”⁴⁰² manalarını vermişlerdir.

³⁹⁷ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/463.

³⁹⁸ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 5/599.

³⁹⁹ Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed İbn Âşûr et-Tunusî, *Tefsîrû't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, (Tunus: ed-Dâru't-Tunisiyye, 1984) 23/73.

⁴⁰⁰ Yâsîn 36/79.

⁴⁰¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/514.

⁴⁰² el-İsrâ 17/49-51.

Mukâtil, bedenleri toprak olduktan sonra yeniden bir araya getirilmesini kabullenemeyen müşriklere Allah'ın cevabının gecikmediğinin söylemiştir. Allah, ister insan, ister taş ya da demir olsun hatta ölümün kendisi bile olsalar ölümü tadacaklarını ve âhirette tekrar diriltileceklerini haber vermiştir. Onlar, bir de ruhlarını bedenlerine kimin iade edeceğini ve bütün bunların ne vakit gerçekleşeceğini merak etmişlerdir. Allah elçisi ise kendilerini hiçbir şey değilken var eden rablerinin, yeniden dirilteceğini beyan etmiştir. Ayrıca Hz. Nebi kıyametin kopmasına ve yeniden dirilmeye çok az bir zaman kaldığını bildirmiştir.⁴⁰³

Konuyla ilgili bir başka âyette Yüce Allah, Hz. Nebiye başka bir açıklama sunmuştur. İlgili âyette *ذَٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا وَقَالُوا إِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا إِنْآ لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا* buyurmuştur. Bazı meal müellifleri, bu âyete “*Bu, onların cezasıdır. Çünkü onlar, âyetlerimizi inkâr ettiler ve ‘Biz bir yığın kemik, bir yığın ufantı olduktan sonra mı yeniden bir yaratılışla diriltilecekmisiz, biz mi?’ dediler.*”⁴⁰⁴ manasını vermişlerdir. Müşriklerden Ebu'l Eşeddin ve Übey b. Halef, ölümden sonra insanın bedeninden geriye sadece kemiklerin kaldığını, bunlara yeniden can vermenin mümkün olmayacağını iddia etmişlerdir. Çünkü onlar, bu dirilişin ilk yaratılış gibi olacağını düşünmüşlerdir.⁴⁰⁵

Allah, düşünüp ibret almaları için müşriklere bir kıyaslama yaparak karşılık vermiştir. Buna karşın onlar, semâvât ve arzı yaratanın Allah olduğunu bildiklerini ifade etmişlerdir.⁴⁰⁶ Mukâtil, göklerle yerlerin yaratılmasının, insanın yaratılmasından daha azametli bir iş olduğunu ifade etmiştir. Allah, insanın yeniden diriltilmesini, semâlarla arzıların baştan yaratılmasıyla mukayese etmelerini ve kendisinin buna muktedir olduğunu açıklamıştır.⁴⁰⁷ Bu âyetin öncesinde haşrı inkâr eden müşriklerin âhirette çekecekleri azabın tarifi yapılmıştır. Allah, bu azabı, “*...Onları kıyamet günü körler, dilsizler ve sağırlar olarak yüzüstü haşredeceğiz. Varacakları yer cehennemdir. Cehennemin ateşi dindikçe onlara çılgin ateşi arttırırız.*”⁴⁰⁸ ifadeleriyle izah etmiştir. Alevleri sönen cehennem ateşinin tekrar harlanacağı, cehennemin tükettiği canların tekrar tekrar diriltileceği haber verilmiştir. Bu döngünün böyle devam edeceği, müşriklerin devamlı bir dirilme ve yok olma hali içinde olacakları beyan edilmiştir.

⁴⁰³ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/452, 453.

⁴⁰⁴ el-İsrâ 17/98; Benzer âyet için bk. en-Nâziât 79/10, 11.

⁴⁰⁵ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/474.

⁴⁰⁶ el-Lokmân 31/25.

⁴⁰⁷ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/474.

⁴⁰⁸ el-İsrâ 17/97.

iseniz atalarımızı getirin.””⁴¹⁴ manasını vermişlerdir. Müşrikler, Hz. Resulün yeniden haşrolunma konusunda söylediklerine inanmamış ve bu konuda bir delil getirmesini talep etmişlerdir. Hz. Nebiden doğru söylediğini kanıtlaması için ölmüş atalarını diriltip huzurlarına getirmesini istemişlerdir. Bunu talep edenlerden birinin Ebû Cehil b. Hişam olduğu ifade edilmiştir. Atalarının diriltilmesini istemelerindeki maksatlarının ölümlerinden sonra yaşadıkları olayları bizzat onlardan duymak istemeleri olduğu beyan edilmiştir. Kusay b. Kilab gibi sözlerine itimat ettikleri ataları, Hz. Elçinin haber verdiklerini tasdiklerlerse dirilişin hak olduğuna inanacaklarını söylemişlerdir.⁴¹⁵

Müşriklere göre, yeniden dirilmenin olmayacağı konusunda en sağlam delil, öldükten sonra dirilen bir kişinin bile olmamasını görmedikleridir. Lakin inkârcıların bu delilleri çok aptalcadır. Çünkü ne Hz. Elçi, ne de bir başkası onlara dirilişin bu dünyada olacağına dair hiçbir şey söylememiştir. Yahut hiçbir müslüman ya da nebi, müşriklere ölümlerini dirilteceğine dair bir söz vermemiştir.⁴¹⁶

Allah, daha önce yaşamış ve helak olmuş bir ümmetin yaşadıkları azabın bir benzeriyle korkutmuştur. Allah, bu bağlamda müşrikleri, Tubbâ kavmine benzetmiştir. Kur’ân Tubbâ kavminin de tıpkı müşrikler gibi şirk koşanlardan olduklarını ve bu konuda hadlerini fazlasıyla aştıklarını haber vermiştir. Yine Kur’ân, akıbetlerinin Tubbâlılara benzememesi adına kendilerine çekidüzen vermeleri için uyarmıştır.⁴¹⁷

Müşrikler, âhireti ve oradaki meseleleri tamamen inkâr etmişlerdir. Kur’ân, onların bu tutumuna değinmiştir. Nitekim ilgili âyette Allah, قَالُوا إِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ؕ إِنَّا لَمَبْعُوثُونَ şeklinde buyurmuştur. Bazı meal müellifleri âyete “Dediler ki: ‘Gerçekten biz, ölüp bir toprak ve kemik yığını haline geldikten sonra mı tekrar diriltileceğiz?’”⁴¹⁸ manasını vermişlerdir. Mukâtil, âyetin Talha b. Abduluzza’nın ailesi, Ertee, Şeybe, Ebu Said, İbn Şurahbil, Ebu’l Haris b. Alkame, Müşâfi, Nadr b. Haris ve Osman hakkında nazil olduğunu ifade etmiştir. Müfessir, müşriklerin bu soruyu sormalarının öğrenmek maksadına matuf olmadığını beyan etmiştir. Onların bu soruyu şaşkınlıktan sorduklarını ve niyetlerinin inkâr etmek olduğunu açıklamıştır.⁴¹⁹

İnsanın ölümden sonra tekrar diriltileceğini reddetmesi demek, Allah’ın kudretinin ve hikmet sahibi olduğunun da inkâr edilmesi demektir.⁴²⁰ Ahiret yurdunu inkâr etmek, sadece Araplar’dan şirk koşanlara has bir özellik değildir. Bu, çok eskiden

⁴¹⁴ ed-Duhân 44/34-36.

⁴¹⁵ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/634.

⁴¹⁶ Mevdûdî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, 5/307.

⁴¹⁷ ed-Duhân 44/37.

⁴¹⁸ el-Müminûn 23/82.

⁴¹⁹ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/132.

⁴²⁰ Mevdûdî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, 3/429.

başlayarak günümüzdeki materyalistlere kadar bütün inkâr edenlerin meşhur iddiası olmuştur. Onlar çürüyüp toprak olan bedenin, yeniden hayat bulmasını bir türlü kabullenememişlerdir. Bunun sebebi rablerini gerçek manada tanımadıklarından ötürüdür. Allah'ın kudretinin bir sınırı ve bir sonu olmadığını bilen her can için, ölümden sonra ki dirilişin asla şaşılacak bir iş olmadığı açıklanmıştır.⁴²¹

Dünyadaki azgınlıkları sebebiyle âhirette Allah'ın huzuruna çıkmak istemeyen müşriklerden Kur'ân'da bahsedilmiştir. İlgili âyette وَقَالُوا إِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ مُّشْرِكِينَ buyrulmuştur. Bu âyete bazı meal yazarları, “(Kafirler dediler ki: ‘Biz toprakta yok olduktan sonra mı, biz mi yeniden yaratılacakmısınız? Hayır, onlar Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler.’”⁴²² manasını vermişlerdir. Mukâtil, âyetin Ebu'l Eşeddil, Nubeyh, Münebbi ve Übey b. Halef hakkında nazil olduğunu söylemiştir. Bu âyette müşriklerin öldükten sonra dirilişi inkâr etmelerinin sebebi izah edilmiştir. Müşrikler, rablerinin huzuruna çıkacaklarını ve dünyada yapıp ettiklerinin hesabını vereceklerini bildikleri için öldükten sonra dirilişi reddetme yoluna gitmişlerdir. Bu sebeple onların, asıl inkâr ettikleri ve kabule yanaşmadıkları şeyin, Allah'ın huzuruna çıkmak olduğu beyan edilmiştir. Çünkü dirilişin hak olması, Hz. Nebinin insanlara bildirdiği diğer emirlerin de doğru olduğu anlamına gelmiştir. Bundan ötürü Allah'a olan asiliklerinin cezasından korkmuşlardır. Neticede müşrikler, kendi akıllarınca âhiretteki cezadan kurtuluşun, inkâr etmek olduğuna kendilerini inandırmışlardır.⁴²³

Müşriklerin dirilişi ve ona bağlı olarak hesabı reddettikleri pek çok âyette açıklanmıştır. Bazen bunlar delil eşliğinde sunulmuştur. Yüce Allah, âyetinde inkârcı müşriklerin yeniden dirilişi reddetmeleri sebebiyle âhirette uğrayacakları azabı önceden haber vermiştir. Bu bağlamda bir âyette وَإِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ إِذَا كُنَّا تُرَابًا ءَأِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ buyrulmuştur. Bazı meal yazarları bu âyete “Eğer şaşacaksan, asıl şaşılacak olan onların, ‘Biz toprak olunca yeniden mi yaratılacakmısınız?’ demeleridir. İşte bunlar rablerini inkâr edenlerdir. İşte onlar boyunlarına demir halkalar vurulanlardır ve işte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedi kalacaklardır.”⁴²⁴ manalarını vermişlerdir.

Allah, bu ayette müşriklerin ölümlerinin ardından yeniden halk edileceklerini kabul etmemelerinin çok şaşırtıcı olduğunu ifade buyurmuştur. Daha sonra da bu inkârları sebebiyle sonlarının, cehennemde ebediyen kalmak olduğunu haber

⁴²¹ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 4/39, 40.

⁴²² es-Secde 32/10.

⁴²³ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 3/359, 360.

⁴²⁴ er-Rad 13/5.

vermiştir.⁴²⁵ Müşriklerin inandığı Allah'ın, kudretten yoksun olduğu ve hikmet sahibi de olmadığı bildirilmiştir. Çünkü yeniden dirilişi inkâr etmek, âhiretle birlikte, Yüce Allah'ın kudret ve hikmet sahibi bir yaratıcı olduğunu da inkâr etmek anlamında görülmüştür. Âyetteki demir halkaların mecâzî olduğu söylenmiştir. Ancak bu, doğru bulunmamıştır. Demir halkalardan maksat, hak olana yönelmede müşriklerin inatları, cahilliklerinin ve nefislerinin onları tutsak etmesi kastedilmiştir. Atalarının inancına körü körüne bağlanmış olmaları, yaşanan bütün hadiseleri aklîselim bir şekilde muhakeme etmelerine engel teşkil etmiştir.⁴²⁶

Sonuç itibarıyla, Kur'ân'da müşriklerin âhiret hayatını inkâr etmelerine değinilmiş ve ileri sürdükleri geçersiz bahanelere cevaplar verilmiştir. Hz. Muhammed'in, Allah'ın kendilerini yeniden dirilteceğini ve âhiret yurdunun var olduğunu tebliğ ettiği toplumda bu inancın hâkim olmadığı görülmüştür. Bilhassa müşriklerin ilk defa duymuşlarcasına şaşkınlıkları buna işaret etmiştir. Daha önceki kavimlerden öğrendikleri âhiret haberlerinin de zayıf rivayetlere dayanması müşriklerin yeniden dirilmeye, öncekilerin efsaneleri demelerine sebep olmuştur. Bütün insanların tekrar dirileceği ve hesaba çekileceği, bütün dinlerde ve duyurularda Allah'ın insanlara bir vaadi olmuştur. Öldükten sonra ister taş olsun ister kemik parçası olsun Allah'ın tekrar diriltmeye gücünün yettiği ifade edilmiştir.

2.5.3. Hesap Vermekten Kaçınmak

Yüce Allah, insanoğlunu yaratmış ve onları dünya denilen geçiş durağında imtihana tabi tutmuştur. Zaman zaman elçiler göndermiş, varlığını ve birliğini hatırlatmıştır. İnsanları elçiler vasıtasıyla bildirdiği kanunlar doğrultusunda yalnız kendine kulluğa davet etmiştir. Dünyada hayatlarını nasıl devam ettirecekleri konusunda insanlara elçiler ile birlikte kitaplar göndermiştir. Lakin her toplumdan bazı kimseler, Allah'ın elçilerine karşı çıkmışlar ve çağırdıkları dini, tebliğ ettikleri kitabı reddetmişlerdir. Dünyada, hiçbir rotaya sahip olmadan gelişigüzel yaşayan müşrikler, canları ne isterse onu yapmışlardır. Onlar işledikleri fiillerde Allah'ın ve Resulünün rızasını gözetmediklerinden birçok haksızlığa ve zulme neden olmuşlardır. Hayatın dünyadan ibaret olduğunu savunan ve ölümden sonraki dirilişi inkâr eden bu müşrikler pervasızca sürdürdükleri hayatın hesabını vermekten çok korkmuşlardır. Allah, insanları yaratmış ve onları asla başıboş bırakmamıştır. Dünyada iken işledikleri iyi amellerinin sevabını, kötü amellerin ise cezasını vereceğine dair söz vermiştir. Kötü amellerine

⁴²⁵ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 2/317.

⁴²⁶ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 2/510.

karşılık Allah'ın yakıcı azabından haberdar olan müşrikler, çareyi bunu reddetmekte bulmuşlardır.

Dünya hayatları boyunca ahiret yurdu için hiçbir hazırlık yapmayanlar, akıbetlerinin tehlikede olduğunu düşünmüş ve endişelenmeye başlamışlardır. Allah, bu konuda da bir vahiy inzal etmiştir. Bu bilgiye *إِذَا كَرَرْتُمْ كَاْسِرَةً* âyetinde yer verilmiştir. Bazı meal yazan kimseler, bu âyete “Onlar, ‘Öyle ise bu hüsrân dolu bir dönüştür.’ dediler.”⁴²⁷ manasını vermişlerdir. Mukâtil, Hz. Muhammed’in sözlerinin doğru çıkması durumunda müşrikler, kendilerinin kaybedenlerden olacağı konusunda çok endişe duymuşlardır ifade etmiştir. Onlar, ölümden sonra yeniden dirilişin olması halinde yaptıklarının hesabını veremeyeceklerini düşünmüşlerdir. Hz. Nebiyle aralarındaki davada, haksız ve yanlış taraf olma ihtimalinin, onları inkâra sürüklediği beyan edilmiştir.⁴²⁸

Mekke toplumunun âhiret inancından yoksun olduğu görülmüştür. İslâm’ın ölümden sonra tekrar dirilmekten ve âhiret hallerinden bahsetmesi, günaha batmış müşrikler güruhunu huzursuz etmiştir. Hz. Muhammed’e karşı gelmelerinin hesap verme korkusuyla alakalı olduğu açıklanmıştır.

⁴²⁷ en-Nâziât 79/12.

⁴²⁸ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir, 1/540.

SONUÇ

Allah, her topluma uyarıcı bir elçi ve yeni bir din göndermiştir. Bu o toplumun, Allah'ın daha önce göstermiş olduğu doğru ve hak yoldan uzaklaştıklarının ve sapkınlık içerisine daldıklarının bir göstergesidir. Aynı şekilde bu, Allah'ın emirlerinin dışında, kendilerince bambaşka batıl bir düzen tutturduklarının ve Allah'ı unuttuklarının da delilidir. Böyle bir topluma yeni bir dinin gönderilmesi mevcut düzenin yıkılması anlamına geldiğinden, insanların bunu kabullenmeleri hiç de kolay olmamıştır.

Diğer kavimlerin elçilerine yaptıklarının benzerlerini, Mekke toplumu da Hz. Muhammed'e yapmıştır. Hz. Elçi, putlara tapılan, zayıf ve yoksul insanların hor görüldüğü, kız çocuklarının ve kadınların değersiz görüldüğü, her türlü zulmün baş gösterdiği bir topluma elçi olarak tayin edilmiştir. Allah, ondan tevhid inancını yaymasını istemiştir. Hz. Nebinin çağırdığı İslâm, onların zulüm düzenlerini bozup, çıkarlarına zarar vereceğinden ötürü İslâm'ı asla kabule yanaşmamışlardır. Topluma öncülük eden müşrik liderler, sosyal konumlarını ve bunun sağladığı imkânları kaybetme korkusuyla birçok yönden dine, Kur'an'a ve elçiye saldırmışlardır. Bu sebeple, müşriklerin Yüce Allah'a, göndermiş olduğu kitabına, resulüne ve iman eden kimselere karşı yönelttikleri itirazlarla bunlara karşın müşriklere verilen cevaplara Kur'an-ı Kerim'in birçok âyetinde değinilmiştir.

Bu çalışma neticesinde müşriklerin, genel manada yeri, göğü ve ikisi arasındakileri yaratan bir Allah inancına sahip oldukları anlaşılmıştır. Fakat zihinlerindeki Allah tasavvuru, olması gerekenden farklı olduğu ve uzak tanrı anlayışına sahip oldukları için kendisiyle doğrudan iletişime geçilemeyeceğini düşünmüşlerdir. Bu sebeple Allah ile aralarında aracı olsunlar diye putlara tapmışlardır. Müşrikler kendilerine hiçbir surette fayda ve zarar sağlamaya güçleri yetmeyen aciz ve cansız putları, sonsuz güç ve kudret sahibi Allah'a ortak tutmuşlardır. Bununla birlikte onlar Allah'ın, melekleri kızları edindiğini iddia ederek şirkin başka bir boyutuna saplanmışlardır. Yüce Allah, müşriklere, zatında, sıfatlarında ve fiillerinde hiç kimsenin kendisine denk olamayacağını ve tapmakta oldukları putların batıl olduklarını bildirmiştir. Kendine bile faydası olmayan cansız varlıkların, âhirette müşrikleri yalnız bırakacaklarını haber vermiştir.

Müşriklerin itirazlarının yoğunlaştığı diğer konu, Allah'ın rahmet pınarı olarak gönderdiği Kur'an olmuştur. Bütün batıl inançları kökünden sarsan buyrukların ve

yasakların yer aldığı Kur'ân'ın, Allah'tan olmadığını iddia etmişlerdir. Müşrik liderler, kimi zaman vahyin esâtîrul evvelîn olduğunu, kimi zaman da sihir ve büyü olduğunu iddia etmişlerdir. Kur'ân'ın Hz. Muhammed tarafından uydurulan yalanlardan ibaret olduğunu ileri sürmüşler ve böylece kitabı karalamaya ve şaibeli göstermeye çalışmışlardır. Yüce Allah, Kur'ân'ı elçisine 23 yılda peyderpey inzal etmiş ve emirlerinin insanların hayatında daha sağlam bir şekilde yerleşmesini murat etmiştir. Lakin müşrikler, Kur'ân'ın nasıl indirileceği hususunda bile fikir beyan etmekten geri durmamışlardır. Kur'ân'ın tek seferde, toptan bir şekilde indirilmemesine dâhi itiraz etmişlerdir. Hatta Kur'ân âyetlerinin insanlara bildirdiği emirlerden rahatsızlık duymuşlar ve Hz. Nebiden başka bir Kur'ân getirmesini isteyecek kadar da ileri gitmişlerdir.

Müşrikler, Kur'ân'ın ehl-i kitaptan bir kişi tarafından Hz. Resule öğretildiğini iddia etmişlerdir. Oysa Yüce Allah, kastettikleri kişinin dilinin Arapçadan başka bir dil olduğunu söyleyerek bu iddiaları çürütmüştür. Allah, Kur'ân'ın inananlar için huzur ve mutluluk kaynağı, müjdeleyici bir kitap olduğunu buyurmuştur. Zalimler için ise uyarıcı ve korkutucu olan Kur'ân'ın, Allah katından indirildiği hakkında hiçbir şüpheye mahal olmayacağı beyan edilmiştir.

Hz. Muhammed'in elçiliği noktasında en çok karşı çıkanların, Mekke toplumunun ileri gelen liderleri olduğu görülmektedir. Çünkü onlar, bir elçinin gönderileceğini beklerken boş durmamışlardır. Bir elçinin gelmesi durumunda kendi aralarından, toplumda hem mal-mülk hem de evlatlarının çokluğuyla bilinen ve sözü dinlenir birkaç kişiyi kafalarında elçi adayı olarak belirlemişlerdir. Yüce Allah, onların beklentilerinin aksine, resul olarak Abdullah'ın yetimini seçmiş ve onlar buna şaşırılmışlardır. Diğer yandan bazı müşrikler, de insanüstü bir elçi gelmesini ve olağanüstü mucizelerin gerçekleşmesini beklemişlerdir. Hz. Nebinin bütün bu beklentileri karşılamaması, müşriklerin muhalefet etmeleri için yeterli sebep olmuştur. Kur'ân'ı dinleyenlerin, âyetlerin tesirinde kalmaları, müşriklerin Hz. Muhammed'e sihirbaz ve büyücü demelerine yol açmıştır.

İnkârcılar, Kur'ân'ı Hz. Nebinin uydurduğu yahut başkaları tarafından öğretildiği iftirasını atmışlardır. Bu ithamlar neticesinde Yüce Allah, müşriklere Hz. Nebinin ümmi bir insan olduğunu ve Kur'ân'ı başkalarından öğrenmesinin imkânsız olduğunu hatırlatmıştır. Bu yüzden Hz. Resulünün Allah adına yalan uydurmaya hiçbir surette yeltenmeyeceği, iddia ettikleri gibi bir şey olsa bile Allah'ın gazabından kurtulamayacağı bildirilmiştir. Allah kimi tercih edip layık gördüyse onun elçi olacağı

da hatırlatılmıştır. Müşriklere iman ve takvadan daha yüce bir makamın olmadığı da beyan edilmiştir.

Adaletsizliğin hüküm sürdüğü Mekke topraklarında ezilen, dışlanan, hor görülen kölelerin ve fakirlerin hem fikri hem de fiili olarak hür olması, ileri gelenlerin tepkisini çekmiştir. Yoksulların sırtında yükseldikleri makamlarının sarsılması anlamına gelen bu özgürlük, müşrikleri harekete geçirmiş ve müminlere eziyet etmelerine sebep olmuştur. İslâm dinini kabul ettikleri için karşı karşıya kaldıkları zulümlere aldırış etmeyen müminleri yıldırılmayan müşrikler, Hz. Muhammed'in kendilerini büyülediğini söylemişler ve onların kafalarına şüphe tohumları ekmeye çalışmışlardır. Onlar inananların birçoğunun fakirlerden ve kölelerden oluşması sebebiyle müslümanların fakir olduklarını öne sürmüş, iman edenleri ve İslâm davasını aşağılamayı hedeflemişlerdir. Müminleri yollarından çevirmek için, atalarının dinine uydukları takdirde bütün günahlarını üzerlerine almayı teklif etmişlerdir. Müşrikler, bu faaliyetleriyle İslâm'ın yayılmasının önüne geçmeyi ve toplumda zayıf gördükleri insanlara mevkilerini kaptırmamayı amaçlamışlardır.

Müşrikler Allah'ın cezayı ve ödülü, aracı kılınan tanrıların memnuniyetleri bağlamında, dünyada iken verdiği inancı inanmışlardır. Hz. Resulün âhiretin varlığından bahsetmesi, amellerin karşılığının âhirette verileceğini söylemesi, müşrikleri çileden çıkarmıştır. Çünkü dünyada yaptıkları haksızlıkların farkında olmuşlar ve çekecekleri cezadan korkmuşlardır. Ahiret hayatının var olma ihtimali bile, hayatı sadece bu dünyadan ibaret görerek yaşayan bazı müşriklerin, Hz. Nebiye itiraz etmelerine sebep olmuştur. Yeniden dirilmenin olmayacağını savunarak, Allah'ın buna güç yetiremeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Müşriklere ilk defa nasıl yaratıldılar ise daha sonra da öyle diriltilerek hesaba çekilecekleri, kesin bir şekilde ifade edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akdemir, S. (1989). Müşriklerin Kur'ân'ı Kerim ve Hz. Muhammed (sav)'e yaklaşımları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31, 178-210.
- Ateş, S. (t.y.) *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*. (Cilt. 1-12). İstanbul: Yeni Ufuk Neşriyat Yayınları.
- Ateş, S. (t.y.) *İslam'a İtirazlar ve Kur'ân'ı Kerim'den Cevaplar*. (4. Baskı). Ankara: Kevser Yayınları.
- Bulut, H. (2005). Mucize. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Cilt. 30, ss. 350-356). Ankara: TDV Yayınları.
- Cürcânî, Ebû Ahmed Abdullah b. Adiy. (1984). *el-Kâmil fî Du'afâi'r-Ricâl*. Beyrut: Dâru'l Fikr.
- Çağrııcı, M. (2000). İnfâk. Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Cilt. 22, ss. 289,290). Ankara: TDV Yayınları.
- Çakır, N. (2007). *Kur'ân'ı Kerim'de secde. Yüksek lisans tezi, Yöktez, (210223)*.
- Çamur, M. (2009). *H. Peygamberin davetini kabul etmeyenlerin argümanları. Yüksek lisans tezi, Yöktez, (249680)*.
- Çelebi, İ. (2009). Sihir. Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Cilt. 37, ss. 170-172). İstanbul: TDV Yayınları.
- Dalgın, N. (2006). Secde. Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Cilt. 36, ss. 271-272). İstanbul: TDV Yayınları.
- Derveze, M. İ. (1384/1963). *Asrû'n-Nebî ve Bietuhu Kable'l- Bi'se: Suverun Müktesebetün minel-Kur'ân'il-Kerîm ve Dirâsetün ve Tahlîlâtün Kur'âniyye*. (M. H. Abdus'-Selam, Thk.). Beyrut: Dâru'l-Yakazati'l-Arabiyye.
- Dönmez, K. (2009). *Mukâtil b. Süleyman'ın fikhî görüşleri (Kitâb'u tefsir-i hamse mie âye min-el'Kur'ân bağlamında)*. Yüksek lisans tezi, Yöktez, (253359).
- Durmuş, İ. (2010). Şiir. Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Cilt. 39, ss. 144-161). Ankara: TDV Yayınları.
- Elmalılı, M. H. Y. (2008). *Hak Dini Kur'ân Dili*. (Cilt. 1-10). (S. Güllü, Sad.). İstanbul: Huzur Yayınları.
- Güngör, M. (1988). Kur'ân'ın peyderpey indirilmesindeki hikmetler. *Diyanet Dergisi Dînî-İlmi-Edebî Üç Aylık Dergi*. 2/3, 3-23.
- Halefullah, M. (1992). *H. Muhammed ve Karşıt Güçler*. (İ. Aydın. Çev.). İstanbul: Birleşik Yayıncılık.

- Halis, Z. (2002). İlk müslümanlar bağlamında tencîmu'l-Kur'ân. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 49-80.
- Hamurcu, M. F. (2009). *Mukâtil b. Süleyman ve İlk Fikhî Tefsir*. (1. Baskı). Ankara: Fecr Yayınları.
- Harman, Ö. F. (2001). Kâhin. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Cilt. 24, ss. 170-172). Ankara: TDV Yayınları.
- İbn Abbas, Abdullah el-Kureşî. (2004). *Tenvîru'l-mikbâs min Tefsîri İbn Abbâs*. Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Âşûr, Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunusî. (1984). *Tefsîrü't-Tahrîr ve't-Tenvîr*. (Cilt. 1-30). Tunus: ed-Dâru't-Tunisiyye.
- İbn Hallikan, Ebu'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed. (1997). *Vefeyât-ü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi Ehli'z-Zaman*. (İ. Abbas Thk.). Beyrut: Dâr'ul-Masâdir.
- İbn Hişâm, Muhammed Abdü'l- Melik. (1412/1992). *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. (Muhammed Ali el-Kutub-Muhammed ed-Dâlibalta, Thk.). Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye.
- İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesar. (1401/1981). *Sîretü İbn İshâk*. (M. Hamidullah, Thk.). Konya: Hayra Hizmet Vakfı Yayınları.
- İbn Mansur, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensari. (t.y.). *Lisânü'l-Arab*. (Cilt. 1-15). Beyrut: Dâru Sadır.
- İzutsu, T. (2012). *Kur'ân'da Tanrı ve İnsan*. (M. K. Atalar, Çev.). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Karaarslan, N. Ü. (2010). Şâir. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Cilt. 38, ss. 298-301). İstanbul: TDV Yayınları.
- Karaman, H. ve Çağrıçı, M. ve Dönmez, İ. K. ve Gümüş, S. (2020). *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. (Cilt. 1-5). (7. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karataş, A. (2014). Kur'ân ne değildir?. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 21-53.
- Kayhan, M. (1996). *İslâm hukuku açısından Kur'ân kıssalarının kritiği*. Yüksek lisans tezi, Yöktez, (54139).
- Kılıç, İ. (2017). *İtirazları ve bunlara verilen cevaplar açısından Kur'ân'da müşrikler*. Doktora tezi, Yöktez, (465783).
- Korkmazgöz, R. (2020). Tevhidi bozan bir olgu olarak şirk: Kur'ân'da şirkin kavramsal anlam alanı. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 20, 55-94.

- Kotan, Ş. (2020). Cahiliye araplarında nübüvvet inancı “Kur’ân merkezli bir çalışma”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 20/1, 95-127.
- Köse, A. (2019). *H. Peygamber ve müşrik muhatapları arasındaki dini tartışmanın Kur’ân’da yansımaları. Yüksek lisans tezi, Yöktez, (608321).*
- Altuntaş, H. ve Şahin, M. (2005). *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*. (6. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Özek, A. ve Turgut, A. ve Karaman, H. ve Dönmez, İ. K. ve Çağırıcı, M. ve Gümüş, S. (2018). *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Mealî*. (33. Basım). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kutub, S. (1405/1985). *Fî Zilâl’il-Kur’ân* (Cilt. 6). Beyrut: Dârü’s-Şürûk.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. (2005). *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne: Te’vîlâtü’l-Kur’ân* (Cilt. 1-10). (M. Baslum, Thk.). Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye.
- Mertoğlu, M. S. (2013). Vücûh ve Nezâir. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Cilt. 43, ss. 141-143). Ankara: TDV Yayınları.
- Mevdûdî, Ebu’l-Âlâ. (t.y.). *Tefhimu’l-Kur’ân* (Cilt. 1-7). (M. H. Kayani, Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Mukâtil b. Süleyman. (2006). *Kur’ân Terimleri Sözlüğü* (A. M. Şehhâte, Thk.). (M. B. Eryarsoy. Çev.). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Mukatil b. Süleyman. (2007). *Tefsir-i Kebir* (A. M. Şehhâte, Thk.). (M. B. Eryarsoy, Çev.). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Özler, M. (2012). Tevhid. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Cilt. 41, ss. 18-20). Ankara: TDV Yayınları.
- Özmen, H. (2017). *Mekke müşriklerinin Hz. Muhammed’e muhalefet etme sebepleri. Yüksek lisans tezi, Yöktez, (494011).*
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. el-Hasan b. el-Hüseyn. (1420). *Mefâtihu’l-gayb* (Cilt. 1-32). Beyrut: Dârü İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî.
- Sarıçam, İ. (2001). *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sarıkaya, S. (2013). *Mukâtil b. Süleyman’ın tefsiri ile el-vücûh ve’n-nezâir adlı eserinin mukayesesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Çorum.
- Sertkaya, A. (2019). *Kur’ân’da esâtîru’l-evvelîn kavramı ve epistemolojik değeri. Yüksek lisans tezi, Yöktez, (593812).*
- Sinanoğlu, M. (2010). Şirk. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Cilt. 39, ss. 193). İstanbul: TDV Yayınları.

- Şahinalp, Ö. F. (2018). *Kur'ân'ın irşadı konusunda kureyş aristokrasisinin tavrı. Yüksek lisans tezi, Yöktez, (498809).*
- Tanyu, H. (1992). Büyü. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Cilt. 6, ss. 501-506). İstanbul: TDV Yayınları.
- Tok, F. (2019). Şirkin tevhide dönüştürülmesinde ilâhi metot. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 11/2, 713-733.
- Tunç, C. (2001). Şirk (ortaklar edinmek) ve günah problemi. *Erciyes İlahiyat Dergisi*, 11, 29-35.
- Türker, Ö. (2006). Mukâtil b. Süleyman, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Cilt. 31, ss. 134-136). Ankara: TDV Yayınları .
- Usta, E. (2020). *Mukâtil b. Süleyman'ın esbâb-ı nüzûl rivayetlerini kullanımı –Mekkî sureler örneği-. Yüksek lisans tezi, Yöktez, (642009).*
- Yalçinkaya, Y. (2019). *Mukâtil b. Süleyman'ın tefsir-i kebîr'i ve isrâiliyat. Yüksek lisans tezi, Yöktez, (545697).*
- Yâvuz, Y. Ş. Peygamber. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (Cilt. 34, ss. 257-262). Ankara: TDV Yayınları.
- Zemahşerî, Ebû'l Kâsım b. Mahmud b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. (2017). *el-Keşşâf an Hakâ'iki Ğavâmidî't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fî Vücûhi't-Te'vîl* (Cilt. 1-6). (Adil Bebek – Abdülaziz Hatip – Murat Sülün – Muhammed Coşkun, Çev.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Zuhayli, Vehbe. (2005). *et- Tefsirü'l- Münir* (Cilt. 1-10). (H. Aslan, A. Efe, B. Eryarsoy, H. İ. Kutlay, N. Yıldız, Çev.). İstanbul: Risale Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

İlknur Tekin, 2001 yılında Kızık İlköğretim Okulu'nda başladığı ilköğretimini 2008 yılında tamamlamıştır. 2009'da Tokat/Turhal Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde eğitimini sürdürmüş ve 2012 yılında bu okuldan mezun olmuştur. Tokat'ın Kızık köyünde yaşayan ailesiyle birlikte Kayseri'ye taşınmıştır. Bir yıl aradan sonra 2003 yılında Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde eğitim-öğretime başlamıştır. 2018 yılının Haziran ayında İlahiyat Fakültesi'ni bitirmiştir. 2018 yılının Eylül ayında aynı üniversitede Yüksek Lisans eğitimine başlamıştır. 2022 Kasım ayında Yüksek Lisans'ı bitirmiştir.

